

ԾՐԱԳՐԵՐ

ՄԵԾԵՀԱՍԱԿՆԵՐԻ ՈՉ ԼՐԻՎ ՄԻՋՆԱ-
ԿԱՐԳ ԵՎ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՐ

ՆՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ
ՍՍՈՒՄ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՈՉ ԼՐԻՎ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԵՎ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑԻ ԾՐԱԳՐԵՐԻ
ՎԵՐԱՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

9(≈)

Ծ-98

ԼՈՒՍՀՐԱՏ

30 MAY 2011

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄՍ

24 JUN 2005

9(2)
Ծ-98
այ.

ԾՐԱԳՐԵՐ

ՄԵԾԱՀԱՍԱԿՆԵՐԻ ՈՋ ԼՐԻՎ ՄԻՋՆԱ-
ԿԱՐԳ ԵՎ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՐ

ՆՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ
ՍՍՌ-Մ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՈՋ ԼՐԻՎ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԵՎ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑԻ ԾՐԱԳՐԵՐԻ
ՎԵՐԱՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԼՈՒՍՀՐԱՏ

ԵՐԵՎԱՆ

1940

Նոր պատմութեան ծրագիրը միջնակարգ դպրոցի VIII դասարանի համար կազմել են. ՍՍՌՄ Գիտութեանների ակադեմիայի անդամ-թղթակից՝ պրոֆ. Ա. Վ. Եֆիմովը, ՌՍՖՍՌ Լուսժողովրդավար դպրոցների Պետական գիտահետազոտական ինստիտուտի գիտական աշխատող Վ. Ա. Օրլովը և ՌՍՖՍՌ Լուսժողովրդավար դպրոցների Պետական ինստիտուտի գիտական թղթակից Ա. Պ. Ավերյանովը:

Ծրագիրը խմբագրել է պրոֆ. Ա. Վ. Եֆիմովը:

Նոր պատմութեան ծրագիրը միջնակարգ դպրոցի IX դասարանի համար կազմել են. ՌՍՖՍՌ Լուսժողովրդավար դպրոցների Պետական գիտահետազոտական ինստիտուտի գիտական աշխատող Վ. Ա. Օրլովը, ՌՍՖՍՌ Լուսժողովրդավար դպրոցների Պետական գիտահետազոտական ինստիտուտի գիտական թղթակիցներ Ա. Պ. Ավերյանովը, Ա. Ի. Գորոդովը, Ս. Ս. Նիսեյսոնը, Ն. Վ. Պոտաշևը:

Ծրագիրը խմբագրել է պրոֆ. Վ. Մ. Խվոստովը:

ՍՍՌՄ պատմութեան ծրագիրը միջնակարգ դպրոցի VIII—X դասարանների համար կազմել են. պրոֆ. Կ. Վ. Բագիլևիչը, Վ. Ի. Բերնադսկին և ՌՍՖՍՌ Լուսժողովրդավար դպրոցների Պետական գիտահետազոտական ինստիտուտի գիտական աշխատող՝ դոց. Ա. Վ. Ֆոխտը:

Ծրագիրը խմբագրել է ՍՍՌՄ Գիտութեանների ակադեմիայի անդամ-թղթակից պրոֆ. Ա. Մ. Պանկրատովան:

2277

41

ՆՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

VIII ԴԱՍԱՐԱՆ

ԲՍՅԱՏՐԱԳԻՐ

Ժողովրդավարական և Համ Կ(Ը)Պ Կենտրոնական Կոմիտեի 1934 թ. մայիսի 16-ի որոշման մեջ ասված է, որ անհրաժեշտ է «... կենդանի, զրավիչ ձևով դասավանդել քաղաքացիական պատմությունը, շարադրելով կարևորագույն իրադարձություններն ու փաստերը ժամանակագրական հաջորդականությամբ, պատմական գործիչների ընդթաղրումով...»

Աշակերտների կողմից պատմութեան դասընթացը հաստատապես յուրացնելու վճռական տարածք է հանդիսանում պատմա-ժամանակագրական հաջորդականությամբ պատմական անցքերի շարադրութեան մեջ, աշակերտների հիշողութեան մեջ անպայման ամրացնելով պատմական կարևորագույն երևույթները, պատմական գործիչներին, ժամանակագրական թվականները: Պատմութեան միայն այսպիսի դասընթացը կարող է ապահովել աշակերտների համար պատմական նյութի անհրաժեշտ մասնագիտությունը, ակներևությունը և կոնկրետությունը. այս հիման վրա միայն հնարավոր է պատմական անցքերի ճիշտ վերլուծումը և ճիշտ ընդհանրացումը, որոնք սովորողներին մոտեցնում են պատմութեան մարքսիստական ըմբռնմանը:

Սա է հանդիսանում տվյալ ծրագրի հիմնական ընդհանուր դիրքավորումը:

Միջնակարգ դպրոցի VIII դասարանների ծրագիրը կազմված է 82 ժամվա համար, նրանցից 70 ժամ՝ նոր նյութ անցնելու համար և 12 ժամ՝ կրկնութեան համար:

Նոր պատմութեան առաջին շրջանն ընդգրկում է 1789 մինչև 1870 թ.—Ֆրանսիական բուրժուական ռեվոլյուցիայից մինչև Ֆրանս-պրուսական պատերազմը և Փարիզի Կոմունան: Այդ «կլինի» առաջավոր երկրներում կապիտալիզմի հաղթանակի և

հաստատման ժամանակաշրջան» (Ի. Ստալին, Ս. Կիրով, Ա. Ժդանով)։ Նոր պատմության առաջին ժամանակաշրջանի ներքում (1789—1870) նյութը բաժանված է երեք բաժինների. առաջին— Եվրոպան և Հյուսիսային Ամերիկան ֆրանսիական բուրժուական ռեոլուցիայից մինչև 1815 թ., երկրորդ—Վերինայի համաժողովից մինչև 1848 թ. ռեոլուցիան (ներառյալ) և երրորդ—XIX դ. 50—60 թվականները։

Բաժինները բաժանված են թեմաների և նշված են յուրաքանչյուր թեմային հատկացված ժամերը։

Այս ծրագիրը նախկին ծրագրերից տարբերվում է նրանով, որ բացակայում է ամբողջ նյութի բաժանումը դասերի. ենթաթեմաների բաժանումը համադասարանում է յուրաքանչյուր թեմայի հիմնական մոմենտներին։ Ուսուցչին տրվում է որոշ ինքնուրույնություն նյութն ըստ դասերի բաշխելու համար։

Ծրագրային նյութի մի մասը դասադրվում առանձնացված է պետիտով, որը սովորողների անցման համար պարտադիր է։

«Նոր պատմության» դասընթացի առաջին բաժնի սկզբը հանդիսանում է XVIII դ. վերջի ֆրանսիական բուրժուական ռեոլուցիան։ Ներածական մասում—«Եվրոպան և Հյուսիսային Ամերիկան 1789 թ. բուրժուական ռեոլուցիայի նախօրյակին»—հարկ չկա մանրամասնորեն կանգ առնել երուսիական ցամաքի երկրների վրա։ Երկրները բնութագրելիս անհրաժեշտ կլինի կանգ առնել այն անցքերի վրա, որոնք կատարվել են ֆրանսիական ռեոլուցիայից առաջ և սերտորեն կապված են նրա հետ, որպես կապիտալիզմի հաղթանակի և հաստատման ժամանակաշրջանի սկզբի, այն է. արդյունաբերական հեղաշրջման սկզբի վրա Անգլիայում և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների անկախության համար մղած պատերազմի և կազմավորման վրա։ 1789 թ. նախօրյակի երոլական երկրների վիճակի մանրամասն բնութագրությունը հանդիսանում է VII դասարանի պատմության դասընթացի խնդիրը։

Գաղութային և էսթյալ երկրների պատմության սխալմատիկ շարադրումը հանդիսանում է հատուկ դասընթացի խնդիր, որը դպրոցական ուսումնական պլանի համաձայն պետք է անցվի X դասարանում։

Տվյալ ծրագրում տրվում են գաղութային քաղաքականության հիմնական մոմենտները։

«Նոր պատմության» դասընթացի դասավանդման մեջ քաղաքական դաստիարակության խնդիրները չափազանց մեծ են։ Նոր պատմության դասադրքի կոնսպեկտի մասին ընկերներ Ստալինի, Կիրովի և Ժդանովի դիտողություններում ասված է, որ հարկավոր է «... ցույց տալ, որ ֆրանսիական (և ամեն մի այլ) բուրժուական ռեոլուցիան ժողովրդին ազատելով ֆեոդալիզմի ու արսոլյուտիզմի շղթաներից՝ նոր շղթաներ է դրել նրա վրա—կապիտալիզմի և բուրժուական դեմոկրատիայի շղթաները, մինչդեռ Ռուսաստան սոցիալիստական ռեոլուցիան ջախջախեց բոլոր ու ամեն տեսակի շղթաները և ժողովրդին ազատեց ամեն ձևի շահագործումից—անա, թե որը պետք է լինի նոր պատմության դասադրքի կարմիր թելը»։ Այս գաղափարը կարմիր թելով պետք է անցնի նոր պատմության առաջին ժամանակաշրջանի բոլոր թեմաներով։ Մեծ կարևորություն ունի բոլոր բուրժուական կոնստիտուցիաների և հաղթանակած սոցիալիզմի Ստալինյան կոնստիտուցիայի արմատական սկզբունքային տարբերությունը վերաբերվող նյութի օգտագործումը դասի ժամանակ։

Այդ նույն պլանում էլ դասատուն պետք է ընդգծի արմատական սկզբունքային հակադրությունը սոցիալիստական ինդուստրիալիզացիայի և կապիտալիստական ինդուստրիալիզացիայի միջև։ Հարկավոր է ասել նաև ազգային հարցի սկզբունքային տարբեր լուծման մասին կապիտալիստական երկրներում և մեզ մոտ, որտեղ այդ հարցը լուծված է լեհ-նիսորեն, ստալինորեն։ Նոր պատմության առաջին ժամանակաշրջանի մի շարք մոմենտներ կարող են օգտագործվել որպես կարևոր լծակ ինտերնացիոնալ դաստիարակության համար։ Օրինակ՝ թե ինչպես անգլիական բանվորները վիժեցրին հոգուտ ամերիկական ստրկատերերի անգլիական բուրժուազիայի կողմից պատրաստած ինտերվենցիան, Մարքսի և Էնգելսի կենսադրությունները, կոմունիստների Միության պատմությունը, 1 Ինտերնացիոնալի պատմությունը և մի շարք ուրիշ մոմենտներ պետք է այդ նպատակով օգտագործվեն։

Գրասովանդման ժամանակ հարկավոր է ընդգծել Ռուսաստանի մեծ դերը միջազգային քաղաքականության մեջ XIX դարում, մասնավորապես, ցարիզմի որպես միջազգային ժանդարմի դերը Եկատերինա II ժամանակներից մինչև XIX դարի 50-ական թվականները և այնուհետև։ Անհրաժեշտ է ցույց տալ նաև արևմտաերոլական բուրժուա-ռեոլուցիոն և սոցիալիստական շարժումների դերն ու ազդեցությունը Ռուսաստանի բուր-

ժողովական ուսուցիչներն շարժման և պրոլետարական-սոցիալիստական շարժման կազմավորման վրա (Առաջին ժամանակաշրջանի համար կարելի է օգտագործել Ռադիշչևի, պետրաշևցիների, Գերցենի, Չերնիշևսկու և Դոբրոլյուբովի մասին նյութերը)։

Հարկավոր է ընդգծել ուսուցիչներն պատերազմների հերոսականությունը, օրինակ, Ֆրանսիայի 1792—1794 թթ. ուսուցիչներն պատերազմները։ Ղրիմի պատերազմի օրինակով կարելի է վաղ կերպով ցույց տալ, թե ինչպես ցարական Ռուսաստանին հաղթեցին նրա հետամնացությունը պատճառով։

Շարադրելով բանվորական շարժման պատմությունը, հարկավոր է նկատի ունենալ «Համ Կ(բ) Պ պատմությունը դասագրքի մասին» նամակում ընկեր Մտալինի տված ցուցումները։ Այդ ցուցումները բանալի են տալիս մարքսիստներն բացատրելու համար հոսանքների պայքարը կապիտալիզմի ժամանակաշրջանում ոչ միայն ՍՍՌՄ բանվոր դասակարգի մեջ, այլ և ուրիշ երկրներին բանվոր դասակարգի մեջ։ ընկեր Մտալինը գրում է. «Հարկավոր է . . . ոչ միայն շարադրել այն փաստերը, որոնք ցուցադրում են հոսանքների ու ֆրակցիաների առատությունը պարտիայի մեջ և բանվոր դասակարգի մեջ կապիտալիզմի շրջանում ՍՍՌՄ-ում, այլև տալ այդ փաստերի մարքսիստական բացատրությունը, մատնանշելով ա) ինչպես նոր, կապիտալիզմի ցատկոսկությունը, մատնանշելով ա) ինչպես նոր, կապիտալիզմի տեսակետից ժամանակակից, դասակարգերի, այնպես էլ հին, նախակապիտալիստական դասակարգերի առկայությունը, նախառնելով Ռուսաստանում, բ) երկրի մասը բուրժուական բնույթը, գ) բանվոր դասակարգի բաղադրիչի կազմը,—որպես պայմաններ, որոնք նպաստում էին բազմաթիվ հոսանքների ու ֆրակցիաների գոյությունը պարտիայի և բանվոր դասակարգի մեջ։ Առանց դրան, ֆրակցիաների և հոսանքների շատուկությունն անհասկանալի է դառնում» (Ի. Մտալին, Համ Կ(բ) Պ պատմության դասագրքի մասին, «Պատմության ուսումնասիրման համար» ժողովածու, Պետրադհրատ, 1938 թ.)։

Սույն նշանակություն ունի նաև պատմական պրոցեսի ընթացքի մասին հիմնական գաղափարների և «Համ Կ(բ) Պ պատմության համառոտ դասընթացի» այն ցուցումների օգտագործումը, որոնք անմիջականորեն վերաբերվում են նոր պատմության պրոլետին, ինչպես, օրինակ, ֆեոդալիզմից կապիտալիզմին անցնելու հարցերի մասին և արդարացի ու անարդարացի պատերազմների մասին։

Նոր պատմության դասավանդման ժամանակ ուսուցիչը պետք է նկատի ունենա Համ Կ(բ) Պ կենտրոնի ցուցումները «Պարտիական պրոպագանդայի գրվածքի մասին «Համ Կ(բ) Պ պատմության համառոտ դասընթացի» լույս ընծայման կապակցությամբ» որոշման մեջ, որոնք խոշոր սկզբունքային նշանակություն ունեն նաև ընդհանուր պատմության ուսումնասիրման համար։

Դասատուն պարտավոր է օգտագործել այն ամենատրեքավոր դանձր մարքս-լենինյան ուսումնքի մեջ պետություն մասին, որը մոծեց ընկեր Մտալինը իր պատմական գեղեցման մեջ Համ Կ(բ) Պ XVIII համագումարում։

Այս ծրագրի կառուցվածքը, համեմատած նախկին ծրագրերի հետ, պարզեցված է։ Կատարված է փաստերի ընտրություն և պակասեցված է սովորողների յուրացմանը ենթակա փաստական նյութի քանակը։

Մեծ նշանակություն ունի իսկական փաստաթղթերից դասավանդումն աշխուժացնող և պատկերավորող հատվածներ բերել։ Մի շարք անցքերի, ճակատամարտերի նկարագրություններ, պատմական գործիչների ընտրություններ դասատուն կգտնի Ուլանովի կողմից լույս ընծայվող «Նոր պատմության քրեատմատիայի» մեջ։

Պետք է օգտագործվի նաև գեղարվեստական դրականությունը, օրինակ, Առատերիցի ճակատամարտի և 1812 թ. պատերազմի մի շարք մոմենտների նկարագրությունը կարելի է վերցնել Տոլստոյի «Պատերազմ և խաղաղություն» գրքից։ Նոսելով Տիլդիայան հաշտության մասին, օգտագործել «Եվգենի Օնեգինի» X գլուխը։ Օգտագործել Բալդակի, Դիկենսի, Զոլայի երկերը, Գարիբալդիի մեմուարները և այլն։

Դասավանդման ժամանակ ուսուցիչը պետք է լայն կերպով օգտագործի քարտեզներ (պատմական և աշխարհագրական), դիագրամներ և ուրիշ դիտողական պիտույքներ։

«... Առաջավոր երկրներում կապիտալիզմի հաղթանակի և հաստատման ժամանակաշրջանի» բնութագրությունը:

«... կապիտալիստական տնտեսաձևի ավելի կամ պակաս պատրաստի ձևերի» հասունացումը «... ֆեոդալական հասարակության ընդերքում» (Մ տ ա լ ի ն):

Վաղ բուրժուական ուղուցիականները—նիդերլանդյան և անգլիական—նշանակությունը: XVIII դ. ֆրանսիական բուրժուական ուղուցիական որպես «առաջավոր երկրներում կապիտալիզմի հաղթանակի և հաստատման ժամանակաշրջանի» սկիզբ: Բուրժուական ուղուցիականների և Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ուղուցիայի արմատական, սկզբունքային հակադրությունը որպես «Նոր պատմության» դասընթացի առանցք:

I բ ա ժ ի ն

ԵՎՐՈՊԱՆ ԵՎ ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ԲՈՒՐՅՈՒԱԿԱՆ ՌԵՎՈԼՈՒՅԻԱՅԻ ՆԱԽՈՐՅԱԿԻՑ ՄԻՆՉԵՎ 1815 թ.

1. ԵՎՐՈՊԱՆ ԵՎ ՀՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՆ ԲՈՒՐՅՈՒԱԿԱՆ ՌԵՎՈԼՈՒՅԻԱՅԻ ՆԱԽՈՐՅԱԿԻՑ (4 ժամ)

1. Արդյունաբերական հեղաշրջման սկիզբն Անգլիայում: Անգլիայի պայքարը համաշխարհային առաջնության համար: Նրա բարձրացումը: Գաղութների զավթում: Կապիտալի նախնական կուտակումը: «Ցանկապատումը»: Գյուղացիության պառակերիզացիան և պրոլետարացումը: Անգլիայի արդյունաբերությունը XVIII դարում: Մեքենաների գյուտը: Առաջին ֆաբրիկաները:

Նոր, հիմնական դասակարգերի՝ արդյունաբերական բուրժուազիայի և պրոլետարիատի ձևավորման սկիզբը:

2. Անկախության համար մղած պատերազմը և ԱՄՆ-ի կազմավորումը: Գաղութները Հյուսիսային Ամերիկայում XVIII դ. 70-ական թվականներին: Անգլիայի պայքարն ամերիկական գաղութներում արդյունաբերության դարգացման դեմ: Անկախության համար մղած պատերազմի սկիզբը: Ամերիկական կոլոնիստների պատերազմը որպես արդարացի պատերազմ: Զեֆֆերսոն: Անկախության ղեկավարացիան (1776 թ. հուլիսի 4-ին) որպես բուրժուական հասարակության մանիֆեստ: 1871 թ. կոնս-

տիտուցիան: Գեորգ Վաշինգտոնը: Պատերազմական դորժողությունների ընթացքը: Ֆրանսիայի կողմից ապստամբած զաղութներին օգնելը:

Վերսալի հաշտությունը: Պատերազմի հետևանքները ժողովրդական լայն մասսաների համար: Շեյսի ապստամբությունը: 1787 թ. ամերիկական կոնստիտուցիան: Ամերիկական կոնստիտուցիայի բուրժուական սահմանափակությունը:

Ամերիկական ուղուցիական որպես ահազանգ և բողոքական բուրժուազիայի համար:

II. XVIII դարի ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ԲՈՒՐՅՈՒԱԿԱՆ ՌԵՎՈԼՈՒՅԻԱՆ (12 ժամ)

1. Արդյունաբերական կարգի մզմածամը: Ֆրանսիան ուղուցիայի նախորդակին: Գյուղացիության դրությունը: Գյուղատնտեսության անկումը և ճգնաժամը: Գյուղացիության շերտավորումը: Գյուղացիության ապստամբությունները:

Արդյունաբերությունը: Քաղաքային ստրիկն շերտի դրությունը: Արտաքին և ներքին առևտուրը: Ֆեոդալական հարաբերությունները որպես կապիտալիզմի զարգացման արգելիչ:

Քաղաքական կարգերը: Լյուդովիկոս XVI և նրա արքունիքը: Արտոնյալ դասերը՝ հոգևորականությունը և ազնվականությունը՝ Ներորդ դասը:

2. Բարձրացող բուրժուազիայի և ժողովրդական մասսաների գաղափարախոսությունը: Վոլտերը: Մոնտեսքյեն: Դիդրոն: Ռուսսոն որպես մանր բուրժուազիայի գաղափարախոս: Պիեթյական մասսաների գաղափարախոս Մելյեն:

3. Ռևոլուցիայի սկիզբը: Խոշոր բուրժուազիան իշխանության գլուխ: Ֆինանսական ճգնաժամը: Գյուղացիական ապստամբությունները և քաղաքային չքավորության շարժումների ուժեղացումը: Տյուրգոյի և Նեկկերի ունեկորները: Գլխավոր շտատների հրավերումը: Գլխավոր շտատների վերածումը Ազգային ժողովի:

Բաստիլիայի գրավումը (1789 թ. հուլիսի 14-ին): Խոշոր բուրժուազիայի կողմից իշխանության զավթումը Փարիզում և պրովինցիայում:

Ռևոլուցիոն շարժումը գյուղում: 1789 թ. «Օգոստոսի լույս 4-ի գիշերը»:

Արքունիքի դավադրությունը: Ժողովրդական մասսաների

ապստամբութիւնը 1789 թ. հոկտեմբերի 5—6-ին: Բուրժուական կոնտրակոլուցիայի սկիզբը:

Մարդու և քաղաքացու իրավունքների ղեկավարացիան (1789 թ. օգոստոսի 26-ին):

1791 թվի կոնստիտուցիան:

Սահմանադիր ժողովի տնտեսական ձեռնարկումները: Ֆրանսիայի նոր վարչական բաժանումը:

Նկեղեցական հոգերի բռնագրավումը: Ասիզնատները: Սահմանադիր ժողովի ձեռնարկումները ժողովրդական մասսաների դեմ: Ստրկության սահմանումը գաղութներում:

4. Կոնտրակոլուցիայի հարձակումը: 1792 թ. օգոստոսի 10-ի ռևոլուցիան: Ինտերվենցիայի նախադատարաստումը: Թագավորի փախուստը և վերադարձը: Թագավորին պաշտպանելը խոշոր բուրժուազիայի կողմից: Ժողովրդական մասսաներին զնդակահարելը Մարսյան դաշտում:

Քաղաքական ակումբները:

Օրենսդիր ժողովը: Օրենքներ՝ վտարանդիներին և չերզված քահանաների դեմ:

Տնտեսական ճգնաժամը և ռևոլուցիոն շարժման աճը: Ինտերվենցիայի նախադատարաստման ուժեղացումը: Յարական Ռուսաստանի դերն այդ նախադատարաստման մեջ: Ֆրանսիայի կողմից Ավստրիային, ապա Պրուսիային պատերազմ հայտարարելը: Ընկեր Ստալինը 1792 թ. պատերազմի բնույթի մասին:

Պարտութիւնը ռազմաճակատներում: «Հայրենիքը վտանգի մեջ է» լուզուհը: Հերցոգ Բրաունշվիցիի մանիֆեստը: Ինտերվենտների հարձակումը Փարիզի վրա: Ռոբեսպյերը: Մարտը: 1792 թ. օգոստոսի 10-ի ռևոլուցիան: Միապետութեան տապալումը Ֆրանսիայում:

5. Ժիրոնդիստները իշխանութեան գլուխ: Յակոբինների պայքարը նրանց դեմ: 1793 թ. մայիսի 31-ի—հունիսի 2-ի ռևոլուցիան: Փարիզի Կոմունան — ռևոլուցիոն հաղթանակների կազմակերպիչ: Կամավորների ռևոլուցիոն ջոկատները: Սեպտեմբերյան օրերը: Հաղթութիւնը Վալմայի մոտ որպէս շրջադարձային մոմենտ ռևոլուցիոն պատերազմի ընթացքի մեջ:

Կոնվենտը: Ռեսպուբլիկայի հայտարարումը Ֆրանսիայում: Յակոբինների պայքարը ժիրոնդիստների դեմ: Թագավորի դատելը և մահապատժի ենթարկելը: Տնտեսական ճգնաժամը՝ «Կատաղիները» (Ռու): Պայքար մաքսիմոսի համար:

Կոնվենտի կողմից ապստամբական պատերազմ հայտարարելը: Անգլիայի, Հոլանդիայի և Իսպանիայի պատերազմի մեջ մտնելը՝ Ֆրանսիայի դեմ: Անգլիան որպէս ժողովրդական ռևոլուցիաների ջախջախիչ: Կոնտրակոլուցիոն խռովութիւնը Վանդեայում: Դրոյթյան վտարացումը ռազմաճակատներում: Ժիրոնդիստների կոնտրակոլուցիոն հարձակումը: 1793 թ. մայիսի 31-ի—հունիսի 2-ի ռևոլուցիան: Յակոբինյան գիկտատուրայի հաստատումը:

6. Յակոբինյան դիկտատուրան: Տերմիդորի 9-ի կոնտրակոլուցիոն հեղաշրջումը: 1793—1794 թ.թ. կոնտրակոլուցիոն ապստամբութիւնները:

Անգլիական ինտերվենցիան: Յարական Ռուսաստանի դերը կողմիցիայում: Մարասի սպանութիւնը:

1793 թ. յակոբինյան կոնստիտուցիան:

Ռևոլուցիոն կառավարութեան կազմակերպում: Յակոբինյան ակումբը: Ժողովրդական ընկերութիւնները: Օրենք՝ կասկածելիների դեմ: Ռևոլուցիոն տեսուրը: Ֆեդալական պարհակների ոչնչացումը յակոբինների կողմից: Ընդհանուր մաքսիմումը: Փարիզի Կոմունայի պայքարը կրոնի դեմ:

1793—1794 թ.թ. ձմռան պարենային դժվարութիւնները և յակոբինների տնտեսական միջոցառումները: «Կատաղիների ջախջախումը: Պայքար յակոբինների միջև: Էքսերտականներին և դանտոնականներին մահապատժի ենթարկելը: Հաղթութիւնը Ֆլեբյուսի մոտ: Տերմիդորի 9-ի հեղաշրջումը որպէս բուրժուական կոնտրակոլուցիայի հաղթանակ: Յակոբինական գիկտատուրայի խոթակման պատճառները: Յակոբինական գիկտատուրայի դասակարգային սահմանափակութիւնը: Ֆրանսիական բուրժուական ռևոլուցիայի նշանակութիւնը: Ֆրանսիական բուրժուական ռևոլուցիայի արմատական տարբերութիւնը Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռևոլուցիայից:

III. ՅՐԱՆՍԻԱՆ 1794 թ. ՄԵՆՁԵՎ 1815 թ. (6 ժամ)

1. Տերմիդորական կոնտրակոլուցիոն Կոնվենտը: Դիրեկտորիան: Բրյումերի 18-ի հեղաշրջումը: Կոնտրակոլուցիոն խոշոր բուրժուազիայի գիկտատուրան: Փարիզի չքավորութեան ապստամբութիւնը 1795 թ. գարնանը: 1795 թ. կոնստիտուցիան:

Ռոյալիստների խռովութիւնը IV տարվա վանդեմերի 13-ին (1795 թ. հոկտեմբերի 5-ին): Կոնվենտի արձակումը: Դիրեկտոր

րիայի կառավարությունը: Բարձրագույն և համասարների դավադրությունը: Բազումիզմի նշանակությունը:

Բազմի հաշտությունը: Գնեկերալ Բոնապարտը: Բոնապարտի իտալական արշավանքը: Բոնապարտի քաղաքականությունը նվաճած երկրներում: Կոմպոֆորմիտի հաշտությունը: Դեպի Իրլանդիա կազմակերպված արշավախմբի անհաջողությունը: Արշաձանք դեպի Նեպոլիտոս և Սիրիա: Ռուսաստանի և Ավստրիայի պատերազմի մեջ մասնակցությունը: Սուլթանի հաջողությունները Իտալիայում և նրա Ալպերով անցնելը: Բոնապարտին պաշտպանելը խոշոր բուրժուազիայի կողմից: Բրյոմերի 18-ի պետական հեղաշրջումը: VIII տարվա (1799 թ.) կոնստիտուցիան: Առաջին կոնսուլի ղեկավարության հաստատումը:

2. Կոնսուլությունը և կայսրությունը Ֆրանսիայում: Բուրբոնների ռեստավրացիան: Կոնսուլության պատերազմները: Նապոլեոնական պատերազմների զավթողական բնույթը: Լյոնի վերջին հաշտությունը: Ամյենի հաշտությունը:

Նապոլեոնի կառավարությունը որպես «Բուրժուական մի կառավարություն, որը խեղդեց ֆրանսիական ռեպուբլիկան և պահպանեց ռեպուբլիկայի միայն այն արդյունքները, որոնք ձեռնասու էին խոշոր բուրժուազիային» (Ի. Մալիև, Զեկուցում Համգ(բ)Պ Կենտկոմի 1937 թ. մարտի 3—5-ի պլենումում): Բոնապարտիզմի էությունը: Կոնկորդատ: Կայսրություն հայտարարելը: Նապոլեոնի տնտեսական քաղաքականությունը: Քաղաքացիական օրենսգրքը որպես բուրժուական օրենքների ժողովածու: Նապոլեոնի բանվորական քաղաքականությունը: Նապոլեոն I-ի քաղաքականությունը գյուղացիների նկատմամբ: Պատերազմի վերսկսումը Անգլիայի դեմ: Ծակատամարտը Տրաֆալգարի մոտ: Ավստրիայի և Ռուսաստանի պատերազմը Ֆրանսիայի դեմ: Ծակատամարտը Սուտերբրիցի մոտ: Պրեսբուրգյան հաշտությունը Ավստրիայի հետ:

Հռենոսյան միությունը: Պրուսիայի պատերազմի մեջ մեծանելը: Ծակատամարտն Իենի և Աուերշտեդտի մոտ: Պրուսիայի ջախջախումը: Հրովարտակ ցամաքային բլրկադայի մասին: Տիլզիտի հաշտությունը:

Ավստրիայի ջախջախումը Վադրամի մոտ:

Կայսրությունը 1811 թվականին: Նապոլեոն I-ից կախում ունեցող պետությունների սխտեմը: Նապոլեոնական կայսրության ճգնաժամը:

Ազգային ազատագրական շարժումն Իսպանիայում և նրա վերածնունդը բուրժուական ռեպուբլիկայի 1812 թ. իսպանական կոնստիտուցիան:

1812 թ. պատերազմի պատճառները: Նապոլեոնի արշավանքը դեպի Ռուսաստան: Նապոլեոնի ղորքերի նահանջը Ռուսաստանից: 1812 թ. պատերազմը Ռուսաստանում որպես ժողովրդական պատերազմ ընդդեմ օտարերկրյա արշավանքի: Յաթական կառավարության նպատակների տարբերությունը պատերազմում ժողովրդական մասսաների ձգտումներից: Նապոլեոնի պարտությունը պատճառները: Նապոլեոնի վրա ռուս ժողովրդի տարած հաղթանակի ազդեցությունը ազգային-ազատագրական շարժման վերելքի վրա Եվրոպայում: Յաթական կառավարության նվաճողական նպատակները 1813—1814 թթ. պատերազմում: «Ժողովուրդների ձախաժամարտ» Լեյպցիգի տակ: Դաշնակիցների մոտաճեց Փարիզ, Նապոլեոնի հրաժարումը, նրա հեռացումն Էլբա կղզին: Բուրբոնների ռեստավրացիան: Հաբսբուրգ օր: Վատերլոո: Բուրբոնների երկրորդ վերագրված Ֆրանսիա:

IV. ԱՆԳԼԻԱՆ 1789—1815 թ.թ. (1 մամ)

Տնտեսական վերելքն Անգլիայում: Անգլիան որպես բոլոր հակաֆրանսիական կոալիցիաների գլխավոր ներշնչող: Տարբեր դասակարգերի վերաբերմունքը Անգլիայում դեպի ֆրանսիական ռեպուբլիկան: Թղթակցային ընկերությունները: Պիտոի կառավարության պայքարը ռեպուբլիկոն շարժման դեմ Անգլիայում: Ապստամբությունն անգլիական նավատորմում: Ապստամբությունն Իրլանդիայում: Իրլանդիայի ունիան Անգլիայի հետ: Լուդդիտները:

V. «ՍՐԲԱԶԱՆ ՀՈՌՄԵԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹՅԱՆ» ՏՈՌՈՒՄԸ: ԲՈՒԹՈՒԱԿԱՆ ՌԵՅՈՐՄԵՆԸ ՊՐՈԴՍԻԱՅՈՒՄ (1 մամ)

Ֆեոդալական կարգերի ոչնչացումը Հռենոսյան մարզում: «Սրբազան Հռոմեական կայսրության» տրոհումը: Հռենոսյան միությունից առաջացումը: Ավստրիական կայսրությունը:

Պրուսիան Տիլզիտի հաշտությունից հետո:

Շառլենի և Հարդենբերգի ռեֆորմները: Շարնգորստի ռազմական ռեֆորմները: XIX դ. սկզբի պրուսական ռեֆորմների բեկումնը:

II քա ժ ի ն

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՑ ՄԻՆՉԵՎ 1848 թ. ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՆ (ներառյալ)

I. ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ: «ՍՐԲԱՋԱՆ ՄԻՈՒՅՈՒՆ»: ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՆ, ՆՈՒՅՆ ԹՎՈՒՄ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ, ՇԱՐՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎՐՈՊԱՅՈՒՄ 20-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ (2 ժամ)

Վիեննայի համաժողովը և նրա որոշումները: Եվրոպայի քաղաքների վերաձևումը: «Սրբազան կայսրության» կազմավորումը: Ռուսական ցարիզմը որպես «միջազգային ժանդարմ»: Մետտել-նիխը «Սրբազան միություն» մեջ:

1820—1823 թ.թ. ռևոլուցիան Իսպանիայում:

1820—1821 թ.թ. ռևոլուցիան Նեապոլում և Պիեմոնտում: Իսպանական ռևոլուցիայի ազդեցությունը Ռուսաստանի ռևոլուցիոն շարժման վրա (գեկաբրիստներ): Հունյ ժողովրդի պայքարը ազգային անկախության համար: «Սրբազան միություն» պայքարը ռևոլուցիոն շարժման դեմ:

II. ՌԵՍՍԱՎՐԱՅԻԱՆ ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ ԵՎ ՀՈՒԼԻՍՅԱՆ ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՆ (1 ժամ)

Լյուդովիկոս XVIII: Սպիտակ տեռորը: Սպառնալից զուլայի հարցը: Կոնստիտուցիոն խարտիան: «Անգլոգական պալատը», նրա ցրումը:

Կարլոս X: Միլիարդ ֆրանկ էմիգրանտներին: Լիբերալ բուրժուազիայի օպոզիցիան: Կարլոս X օրդոնանսները: Հուլիսյան ռևոլուցիան: Լուի Ֆիլիպոյ Օսկանացին—բանկիրների թաղավոր:

Հուլիսյան ռևոլուցիայի ազդեցությունը Եվրոպայի վրա:

III. ՌԻՏՈՒՄՍԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻԶՄ (2 ժամ)

Խոշոր մեքենայական արդյունաբերության զարգացումը և բանվորների թշվառ դրությունը: Սեն-Սիմոն: Ֆուրյե: Ռոբերտ Օուեն: Ուտոպիստական սոցիալիզմի նշանակությունը:

IV. ՀՈՒԼԻՍՅԱՆ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ (1 ժամ)

Հուլիսյան միապետության կոնստիտուցիան: Լուի Ֆիլիպի արտաքին քաղաքականությունը: Ֆրանսիայի տնտեսական զարգացումը: Արդյունաբերական բուրժուազիայի դեգրադացիան առումը: Բանվորների և գյուղացիների ծանր դրությունը: 1831 թ. Լիոնի ապստամբությունը և նրա նշանակությունը: 1834 թ. Վիլի 9—13-ի ապստամբությունը Լիոնում:

Սոցիալիստական ընկերությունները: Օդյուսս Բլանկի, Լուի Բլան:

V. ԱՆԳԼԻԱՆ 1815—1848 թ.թ. (3 ժամ)

1. Անգլիան Վիեննայի համաժողովից հետո: 1832 թ. պառլամենտական ռեֆորմը: 1816—1819 թ.թ. տնտեսական ճգնաժամը: «Պիտերլոո», Անգլիայի տնտեսական զարգացումը XIX դ. առաջին կեսին: Անգլիայի համաշխարհային արդյունաբերական առաջնությունը: Անգլիական արհեստավորների և տնայնագործների կործանումը: Անգլիական բանվորների ծանր դրությունը: Ընկեր Ստալինը կապիտալիստական ինդուստրիալացման և սոցիալիստական ինդուստրիալացման սկզբունքային հակադրության մասին:

Անգլիայի քաղաքական կարգերը 1832 թ. ռեֆորմից առաջ: 1832 թ. ընտրական ռեֆորմը և նրա նշանակությունը: Օրենքադրամատիկների մասին: Բանվորների դեգրադացիան առաջ:

2. Չարտիգի սկիզբը: Առաջին պետիցիան: Լոնդոնի բանվորական ասոցիացիայի ծագումը (Լոլիտո) և ժողովրդական խարտիայի մշակումը: «Բարոյական» և «Ֆիզիկական» ուժի հոսանքները (Լոլիտո և Օ' Կոննոր): Չարտիստական շարժման ռևոլուցիոն-սոցիալիստական թևը (Հարնի): Չարտիստների առաջին պետիցիան: Մասսայական ռևոլուցիոն շարժումը: Պետիցիայի մերժումը: «Բարոյական ուժի» կոդիֆիկացիայի հեռանալը շարժումից: Չարտիստական պարտիական կազմակերպության կազմակերպումը:

3. Չարտիգի 2-րդ և 3-րդ շրջանները: 1842 թ. տնտեսական ճգնաժամը և չարտիստական շարժման նոր վերելքը: Ներկորդ պետիցիան: Նրա մերժումը պառլամենտի կողմից: Ընդհանուր գործադուլ կազմակերպելու փորձը: Տասթամյա բանվորական օր: «Եղբայրական դեմոկրատները» և Մարքսի ու Էնգելսի ազդեցությունը: Նրանց վրա: 1847 թ. տնտեսական ճգնաժամը: 1848 թ. ռևոլուցիան Ֆրանսիայում որպես չարտիզմի նոր վերելքի մղիչ: 1848 թ. ապրիլի 10-ի ցույցը և նրա անհաջողությունը:

Մարքսիզմի-լենինիզմի կլասիկները չարտիզմի մասին: Չարտիստական շարժման պարտության պատճառները:

VI. ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ 1815—1848 թ.թ. (1 ժամ)

Գերմանական միություն պետությունների քաղաքական կարգերը: Գերմանական պետությունների մասնատվածություն:

նը—կապիտալիզմի զարգացման արգելակ: Կապիտալիզմի զարգացումը գյուղատնտեսության մեջ: Գերմանական պետությունների թույլ արդյունաբերական զարգացումը: 1830 թ. Ֆրանսիական ռեվոլյուցիայի արգելակությունը Գերմանիայի վրա: 1834 թ. «Մաքսային դաշինքը»: Բանվորների դրությունը: Սխիզման մանագործների ապստամբությունը (1844):

VII. ԿՈՐԼ ՄԱՐՔՍԸ ԵՎ ՖՐԻԴՐԻԽ ԷՆԳԵԼՍ (5 ժամ)

Կարլ Մարքսի կենսագրությունը: Ֆրեդրիխ Էնգելսի կենսագրությունը: Մարքսի բարեկամությունը Էնգելսի հետ: Մարքսի և Էնգելսի քաղաքական հայացքների զարգացումը: Մարքսը և Էնգելսը—գիտական կոմունիզմի հիմնադիրներ, միջազգային ռեվոլյուցիոն շարժումների առաջնորդներ: Մարքսիզմի երեք աղբյուրները և երեք բաղկացուցիչ մասերը:

Պայքար կոմունիստական պարտիայի ստեղծման համար: «Կոմունիստների միություն» ստեղծումը (1847):

Կոմունիստական մանիֆեստը, նրա պատմական նշանակությունը: Սոցիալիզմի ուսուցիչից գիտություն դարձնելը: Պրոլետարիատի ղեկավարություն—գլխավորն է մարքսիզմում: Կոմունիստական պարտիայի Մանիֆեստի I գլխի բովանդակությունը: «Պրոլետարիատի ղեկավարությունը՝ որպես պրոլետարիատի քաղաքական տիրապետության և որպես կապիտալի իշխանությունը բռնության միջոցով տապալելու մեթոդի՝ հիմնական գաղափարը սովել են Մարքսն ու Էնգելսը» (Ստալին, Լենինիզմի հարցեր, էջ 223):

Կոմունիստական պարտիայի Մանիֆեստի II գլխի բովանդակությունը: «Մարքսն ու Էնգելսը սովել են հիմնական ուրվագծեր պարտիայի՝ որպես պրոլետարիատի առաջավոր ջոկատի՝ մասին...» (Ստալին, Լենինիզմի հարցեր, էջ 226):

Մանիֆեստի IV գլխի բովանդակությունը: Մանիֆեստի եզրափակիչ մասը:

VIII. 1848 թ. ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՆ ՖԵՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ (3 ժամ)

1. Փետրվարյան ռեվոլյուցիան: Հունիսյան ապստամբությունը Փարիզում: 1847 թ. տնտեսական ճգնաժամը: Միապետության քաղաքական ճգնաժամը: Բանկոտային կամպանիան: Փետրվարյան ռեվոլյուցիան: Ժամանակավոր կառավարության կազմակերպումը: Մասսաների ճնշումը կառավարության վրա: Ռեսպուբլի-

կա հայտարարելը, աշխատանքի իրավունք հայտարարելը: «Լյուկսեմբուրգյան հանձնաժողովի» ստեղծումը: Աշխատանքի իրավունքի իրական ապահովումը ՍՍՌՄ-ում: Լուի Բլանի դավաճանական տակտիկան: Լենինը լուի-բլանականության մասին: Շարժական գվարդիայի ստեղծումը: Ազգային արհեստանոցները: Բանվորական մասսաներից գյուղացիներին կտրելու ժամանակավոր կառավարության քաղաքականությունը: Մահմանադիր ժողովը: Մայիսի 15-ի ցույցը: Ազգային արհեստանոցների փակելը: Հունիսյան ապստամբությունը: Ապստամբության ճնշումը: Մարքսը հունիսյան օրերի մասին:

2. Ռեսպուբլիկայից դեպի կայսրություն, 1848 թ. կոնստիտուցիան: Ռեսպուբլիկայի նախագահի ընտրությունները: Լուի Բոնապարտի ընտրվելը: Գյուղացիությունը և Լուի Բոնապարտը: Օրենսդիր ժողովը: 1849 թ. հունիսի 13-ի ելույթը: 1852 թ. դեկտեմբերի 2-ի պետական հեղաշրջումը: Ռեսպուբլիկական ապստամբությունները: Կայսրություն հայտարարելը (1852 թ. դեկտեմբերի 2-ին): Մարքսը, Էնգելսը, Լենինը բոնապարտիզմի դասակարգային էությունը մասին:

IX. 1848 թ. ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ (5 ժամ)

1. Ռեվոլյուցիայի սկիզբը Գերմանիայում: Ռեվոլյուցիոն շարժման կենտրոնի տեղափոխումը Գերմանիա: Գերմանական միության պետությունների առաջ կանգնած հիմնական հարցը՝ վերամիավորման հարցն էր:

Տնտեսական դրությունը և դասակարգերի հարաբերակցությունը Գերմանիայում ռեվոլյուցիայի նախօրյակին:

Ֆրեդրիխ-Վիլհելմ IV: 1847 թ. տնտեսական ճգնաժամը: Միացյալ լանդտագը և նրա ցրումը:

Ֆրանսիայի փետրվարյան ռեվոլյուցիայի ազդեցությունը Գերմանիայի վրա:

Ռեվոլյուցիոն շարժումը Հարավային Գերմանիայում: Ռեվոլյուցիան Վիեննայում (մարտի 13—15): Պայքար կոնստիտուցիայի համար Ֆլստրիայում: Ռեվոլյուցիան Բեռլինում (մարտի 18—19-ը): Գյուղացիական շարժումները Գերմանիայում (1848): Պրուսական ազգային ժողովը: Պառլամենտի գումարումը Ֆրանկֆուրտում, որպես Գերմանիայի վերամիավորման փորձ: Նրա գնահատական: Էնգելսի կողմից:

2. Մարքսի և Էնգելսի տակտիկան 1848 թ. ռեվոլյուցիայի մեջ:

Մարքսի և Էնգելսի գալը Հռենոսյան պրովինցիան (1848 թ. ապրիլ)։ «Նոր Հռենոսյան լրագիրը»։ Մարքսի և Էնգելսի տակտիկան ուսուցիչայի մեջ։ Մարքսը և Էնգելսը 1848 թ. ուսուցիչայի խնդիրներին մասին։ Պայքար երկու ճակատում բանվորական շարժման մեջ։ Մարքսը—Բյոլնի բանվորական միության նախագահ։

3. Կոնտրակուլացիայի հարձակումը։ Հունիսյան ապստամբությունից ջախջախումը Փարիզում և կոնտրակուլացիայի հարձակումը Գերմանիայում։ Հոկտեմբերյան ապստամբությունը Վիննայում։ Ազգային թշնամություն հրահրելն Ավստրիական կայսրության ռեակցիոն կառավարության կողմից։ Ազգային-ազատագրական շարժումը Հարբուրգյան միապետության մեջ։ Ավստրիական սլավոնների շարժման ռեակցիոն բնույթը։ Ընկեր Ստալինը 1848—1849 թ. թ. սլավոնների մասին։ Պրուսական ազգային ժողովի ցրումը։

4. Ռևոլյուցիայի վերջին հտապը։ Կայսրության կոնստիտուցիայի մշակումը Ֆրանկֆուրտի պառլամենտի կողմից։ Գերմանական պետությունների կառավարողների թշնամական վերաբերմունքը դեպի կոնստիտուցիան։ Ապստամբություն կայսրության կոնստիտուցիայի համար։ Մարքսը և Էնգելսը այդ շարժումների ժողովրդական բնույթի մասին։ Մարքսի և Էնգելսի ակտիվ մասնակցությունը մայիսյան ապստամբությանը։ «Նոր Հռենոսյան լրագիր» փակումը պրուսական կառավարության կողմից։ Ապստամբության ջախջախումը գերմանական կոնտրակուլացիոն միացյալ ուժերի կողմից։ Ֆրանկֆուրտյան ժողովի ցրումը։

Հունգարիայի անկախության հայտարարումը։ Հունգարական ուսուցիչայի բնույթը և միջազգային նշանակությունը։ Ռուսական ցարիզմը որպես «Եվրոպայի ժանգարմ»։

Ցարական ինտերվենցիան Հունգարիայում։

Դաժան դատաստան ուսուցիչոն Հունգարիայի նկատմամբ։ Ռուս ուսուցիչոն դեմոկրատների վերաբերմունքը դեպի հունգարական ուսուցիչոն։

5. Ռևոլյուցիայի պարտության պատճառները Գերմանիայում։ Լիբերալ բուրժուազիայի դավաճանությունը որպես ուսուցիչայի պարտության գլխավոր պատճառ։ 1848—1849 թ. թ. գերմանական ուսուցիչայի անավարտ բնույթը։

X. 1848 թ. ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՆ ԻՏԱԼԻԱՅՈՒՄ (2 ժամ)

Իտալիայի քաղաքական մասնատվածությունը։ Ավստրիական ճնշումը։ Սարդինյան թագավորությունը որպես Իտալիայի ավելի ինքնուրույն պետություն։ «Երիտասարդ Իտալիան»։ Մաձինի։ Ապստամբությունը Սիցիլիայում։ Միլանից ավստրիացիներին դուրս անելը և պատերազմն Ավստրիայի դեմ։ Գարիբալդին և նրա մասնակցությունը պատերազմին։ Կարլ Ալբերտի դավաճանությունը և Ավստրիայի հետ զինադադար կնքելը։ Ռեսպուբլիկաները Հռոմում և Վենետիկում։

1849 թ. պատերազմը և Պեմոնտի ջախջախումը։ Ֆրանսիական ինտերվենցիան Հռոմում։ Հռոմի և Վենետիկի անկումը։ 1848—1849 թ. թ. բուրժուական ուսուցիչայի պարտությունը Իտալիայում։

III Ը ա ժ ի ն

XIX Դ. 50—60-ԱՎԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԸ

I. ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՌԵՎՈԼՅՈՒՄԱՆ ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ՀԱՐՑԸ (2 ժամ)

1. 50-ական քվականների եվրոպական ռեակցիան։ Ռեակցիայի հաղթանակը երոպական երկրներում։ Կոմունիստներին միությունից Գյոլնի դատավարությունը։ Կոմունիստների միությունից գործունեության դադարեցումը։

2. Արևելյան հարցը։ Ղրիմի պատերազմը։ Մարքսը արևելյան հարցի էությունը մասին։ Պայքար Թյուրքիայում գերակշռության համար։ Ռուսաստանի մեկուսացումը։ Ղրիմի պատերազմը որպես բուրժուական և հորտատիրական սխառնների բաղկում։ Ռուսաստանի պարտությունը։ Փարիզի հաշտությունը։ Եվրոպական գործերի վրա ցարական Ռուսաստանի ազդեցության թուլացումը։

Ռումինիայի կաղավորումը։ Թյուրքիայից անկախ Սերբիայի կաղավորումը։ Մարքսը, Էնգելսը, Լենինը, Ստալինը Ղրիմի պատերազմի նշանակության մասին։

II. ԱՆԳԼԻԱՆ ԵՎ ՆՐԱ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ XIX Դ. 50—60-ԱՎԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ (4 ժամ)

1. Անգլիան 50—60-ական քվականներին։ Նրա համաշխարհային գերակշռությունը։ Դադարային ֆադաֆականությունը։ 50-ական թվականների սկզբի առևտրա-արդյունաբերական վերելքը։

Անգլիան—«աշխարհի արհեստանոց»։ Ֆրիտերգերականության հաղթանակը։ Անգլիական ֆրիտերգերականության ազդեցիկ ընդլայնումը։

Միջինասորների կարիքների դերը ուժեղացումը։ Տորի և վիգի պարտիաները։ Պալմեստոնի կարիքների ներքին և արտաքին քաղաքականությունը։

Գաղութային քաղաքականությունը։ Անգլիական գաղութների երկու տիպը։ Անգլիական կառավարման տարբեր մեթոդները սպիտակ և «գունավոր» բնակչություն ունեցող գաղութներում։ Անգլիացիների կողմից հողերի զավթումը գաղութներում։

2. Իրլանդիան որպես Անգլիայի գաղութ։ Իրլանդական դուրդացիություն շահագործումն անգլիական հողատերերի կողմից։ Գյուղացիների ապստամբությունը։ Ֆենինների շարժումը։ Իրլանդական ազգային-ազատագրական շարժման պաշտպանությունը և ֆենինների շարժման բացասական գծերի, նախ և առաջ նրանց տեռորիստական տակտիկայի, խիստ քննադատությունը Մարքսի և էնգելսի կողմից։

3. Բանվորական շարժումն Անգլիայում։ Մարքսը և էնգելսը անգլիական էմիգրացիայում։ Բանվորական շարժումը։ Տրեդ-յունիոնները, նրանց էկոնոմիզմը։ Օպորտունիզմի աճը բանվորական շարժման մեջ։ Բանվորների որակավոր վերնախավի կաշառումը բուրժուազիայի կողմից։ Ճգնաժամը և բանվորական շարժման վերելքը։ 1867 թ. պառլամենտական ռեֆորմը։

III. ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՀԱՌԻՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅՈՒՄ (3 ժամ)

1. Միացյալ Նահանգները XIX դ. առաջին կեսում։ Հյուսիսային Ամերիկայի տնտեսական զարգացումը XIX դ. առաջին կեսում։ Բանվորների զրույթյունը։ Էմիգրացիա դեպի Ամերիկա։ Պլանտացիոն տնտեսությունն աճումը և ստրկավաճառությունը։ Արևմուտքի գաղութացումը։ Ստրուկների ապստամբությունը։ Աբոլիցիոնիստները։ Պայքար արևմտյան հողերի համար։ Ջոն Բրաունի ապստամբությունը։ Ռեպուբլիկական պարտիայի կազմակերպումը։

2. Քաղաքացիական պատերազմի ընթացքը Հյուսիսային Ամերիկայում։ Ամբաստանի Լինկոլնի նախագահ ընտրվելը (1860) և ստրկատիրական Հարավի կոնսերվատիվ խռովությունը։ Ստրուկությունը պաշտպանելու նպատակով անգլիական բուրժուազիայի կողմից։

լիայի կազմակերպած խայտառակ ինտերվենցիայի կանխումն անգլիական բանվորների կողմից։

Մարքսի և էնգելսի ելույթն Երուսաղեմում և ամերիկական մամուլում՝ ստրկատերերի դեմ ռեպուբլիկոն մեթոդներով պատերազմ վարելու համար։ Մասսաչուսեթսի շարժումը Հյուսիսում որպես պատասխան Լինկոլնի կառավարության անվճարական տակտիկային։

Ռեպուբլիկոններն պատերազմին անցնելը։ Օրենքներ հոմոսեքսների մասին։ Ստրուկության ոչնչացումը։ Բանակի զտումը։ Բանվորական զինվորը։ Բեկում ռազմական գործողությունների ընթացքի մեջ։ Հյուսիսի արդյունաբերական զբաղանցությունը։ Շերմանի ռեյդը։ Գեներալ Գրանտի հաջողությունները։ Հյուսիսի հաղթանակը։ Լինկոլնի սպանությունը։ Քաղաքացիական պատերազմի արդյունքները և նշանակությունը Հյուսիսային Ամերիկայում։

IV. ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՆ ԵՎ «ՄԵՅՁԻ ՌԵՖՈՐՄՆԵՐԸ» ՀԱՊՈՆԻԱՅՈՒՄ (2 ժամ)

Ճապոնիան Տոկուգավայան ռեֆորմի օրով։ Ճապոնիան XIX դ. կեսին։ Ամերիկացիների և երազացիների ներխուժումը Ճապոնիա։ Պայքար օտարերկրացիների դեմ։ Ռեպուբլիկան և սեզունատի ոչնչացումը։

Գյուղացիությունը և քաղաքի ստորին խավերի ապստամբություն ճնշումը։ Միկադոյի կառավարման հաստատումը։ «Մեյձի Ռեֆորմները», նրանց ընդլայնումը։

V. ԻՏԱԼԻԱՅԻ ՎԵՐԱՄԻԱՎՈՐՈՒՄԸ (2 ժամ)

1. Միավորման շարժումը 50-ական թվականներին։ Իտալիայի վերամիավորման համար սկսած շարժման նոր վերելքի սկիզբը 50-ական թվականներին։ Մաժինիի դավադրական տակտիկան։ Մարքսը և էնգելսը ժողովրդական ռեպուբլիկայի միջոցով Իտալիայի վերամիավորման մասին։

Կալուրը և նրա Իտալիան «վերելք» վերամիավորելու ծրագիրը։ Նապոլեոն III-ի համաձայնությունը Կալուրի հետ։ Պատերազմն Ավստրիայի դեմ։ Գարիբալդին։ Ժողովրդական շարժման սկիզբն ավստրիական տիրապետության դեմ։ Նապոլեոն III-ի դավաճանությունը, նրա կողմից պատերազմին վերջ տալը։ Մարքսը և էնգելսը Ֆրանս-Իտալիա-ավստրիական պատերազմի վեր-

Ջանտուլուց հետո միավորման համար սկսած շարժման նոր վերելքի անխուսափելիության մասին:

2. Ժողովրդական շարժման հաղթանակը, Խալիլայի վերամիավորումը Սալոյան դինաստիայի իշխանության ներքո: Գյուղացիների ապստամբությունն Խալիլայի հարավում 1860 թվականում: Գարիբալդիի «հաղարը»: Հարավային Խալիլայի միացումը Պեմոնտին: Գյուղացիական ապստամբությունների ճնշումը պեմոնտական զորքերի կողմից հարավային Խալիլայում:

Խալիլական կայսրության կազմավորումը: Գարիբալդին և Հոմբը: Խալիլայի վերամիավորման ավարտումը: Գարիբալդիի հաղթանակների օգտագործումը սարդինյան բուրժուազիայի կողմից Խալիլայի «վերելք» վերամիավորումն ավարտելու համար:

VI. ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՎԵՐԱՄԻԱՎՈՐՈՒՄԸ (4 ժամ)

1. Վերամիավորման շարժումը 50-ական թվականներին և 60-ական թվականների սկզբում: Պրուսիայի պետական կարգերը 1848 թ. ռևոլյուցիայից հետո: Արգյունաբերության զարգացումը Պրուսիայում և գերմանական մյուս պետություններում 50-ական թվականներին: 1850 թ. գյուղացիական սեփորմը:

Կոնստիտուցիոն կոնֆլիկտը: Բիսմարկը և Պրուսիայի զբաղվածությունը—«երկաթով և արյունով», պատերազմներում և դեմոկրատական շարժման դեմ պայքարի միջոցով—Գերմանիայի միավորման նրա ծրագիրը:

3. Գերմանիայի բանվոր դասակարգը վերամիավորման շրջանում: Բանվոր դասակարգը և բանվորական շարժումը 60-ական թվականներին: Քաղաքական կյանքի վերելքը երկրում: Ավգուստ Բեքերը և Վիլհելմ Լիբկնեխտը: Ֆերդինանդ Լասալը—համընդհանուր գերմանական բանվորական միության կազմակերպիչ և օպորտունիզմի նախահայր գերմանական բանվորական շարժման մեջ: Լասալը որպես «թագավորա-պրուսական դեմոկրատ»: Մարքսի և Էնգելսի պայքարը Լասալի և լասալականության դեմ:

3. Հյուսիս-գերմանական միության կազմավորումը: Ավգուստ Բեքերը և Պրուսիայի պատերազմը Գանիայի դեմ:

Պրուսիայի և Խալիլայի պատերազմն Ավստրիայի դեմ: Սադովայի ճակատամարտը և ավստրիացիների ջախջախումը: Հյուսիս-գերմանական միության կազմավորումը Պրուսիայի զվարճությունը:

Բիսմարկի և Էնգելսի քաղաքականությունը: Հյուսիս-գերմանական միության կոնստիտուցիան:

Բանվորական շարժման վերելքը 63—66 թվականներին:

VII. ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԱՅՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ (1 ժամ)

Տնտեսական զարգացումը Ֆրանսիայում Երկրորդ կայսրության շրջանում: Բուսպարտիզմը, տարբեր դասակարգերի միջև խուսանալիքը նրա քաղաքականությունը: Բանվորական շարժման աճումը: Նապոլեոն III կողմից «ստիկանական սոցիալիզմ» մտցնելու փորձերը: 60-ական թվականների գործադուլները Ֆրանսիայում և բանվորների ճնշման տակ Լե-Շապելյեի օրենքի վերացումը:

Երկրորդ կայսրության անապահի քաղաքականությունը և նրա զաղուծային զավթումները:

Երկրորդ կայսրության ճգնաժամի սկիզբը:

VIII. Ի ԻՆՏԵՐՆԱՑԻՈՆԱԼ (3 ժամ)

1. Բանվորների միջազգային ընկերության կազմակերպումը: Նրա գործունեության առաջին շրջանը—մինչև 1869 թ. Բագելի կոնգրեսը: Բանվորների միջազգային կազմակերպության ստեղծման տնտեսական և քաղաքական պայմանները: 1864 թ. սեպտեմբերի 28-ի միտինգը և I Ինտերնացիոնալի հիմնադրումը: I Ինտերնացիոնալի սահմանադիր մանիֆեստը: I Ինտերնացիոնալի կանոնադրությունը:

Մարքսը և Էնգելսը որպես I Ինտերնացիոնալի հիմնադիրներ և առաջնորդներ: Մարքսի և Էնգելսի պայքարը միջազգային պրոլետարական պարտիայի ստեղծման և գերտերական սոցիալիզմի հաղթանակի համար: Ժնևյան կոնգրեսը: Պայքարը պրոլետարիատների դեմ: I Ինտերնացիոնալի ղեկավար դերը բանվորական շարժման մեջ: Մարքսի ղեկավարությունը Գլխավոր խորհուրդի անհաշտ պայքարը երկու ճակատում: Բրյուսելի կոնգրեսի բանաձևը սոցիալիստական սեփականության մասին որպես վճռական հարված պրոլետինտներին: Մարքսի պայքարը օպորտունիստների դեմ անգլիական տրեդ-յունիոններում:

2. Բագելի կոնգրեսը: I Ինտերնացիոնալի առաջին շրջանի գործունեության ավարտումը: Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական պարտիայի ստեղծումը: Բագելի կոնգրեսը, նրա կազմը և հիմնական որոշումները: Բախունին: Բախունինյան օպոզիցիայի

եկույթը Բազելի կոնգրեսում: Բակունինսոսները որպես բուրժուազիայի գործակալութիւնը բանվորական շարժման մեջ:

Պրուդոնիզմը և բակունիզմը—կոմունիզմի կատաղի թշնամիներ:

Կենտրոնացման ուժեղացումը և կարգապահութեան ամփափանդումն Ինտերնացիոնալում որպես պրոլետարական պարտիականութեան համար մղած պայքարի կարևորագույն էտապ: 50—60-ական թվականներին Մարքսը և Էնգելսը որպես պրոլետարիատի ուղեւորներ անաշխարհներ:

«Կապիտալի» առաջին հատորի լույս ընծայումը (1867 թ.): Այդ աշխատութեան համաշխարհային-պատմական նշանակութիւնը: Մարքսի ուսմունքը կապիտալիզմի զարգացման և խորտակման մասին: Մարքսը և ինտերնացիոնալն Իրլանդիայի ինքնորոշման, ընդհուպ մինչև անջատումն, իրավունքի համար մղած պայքարում: Մարքսը և ինտերնացիոնալը—գաղութային պատերազմների և Ամերիկայում գոյութիւն ունեցող ստրկութեան դեմ մղած պայքարում: ինտերնացիոնալը և ագլային-գաղութային պրոբլեմը: ինտերնացիոնալի գործունեութեան հանրագումարները մինչև 1870 թ.:

Մարքսը—կոմունիստական պարտիայի հիմնադիր և առաջնորդ:

Պրոլետարիատի դիկտատուրայի մասին Մարքսի ուսմունքի իրականացումը ՍՍԻՄ-ում:

Դասընթացի կրկնութիւնը—12 ժամ:

IX ԴԱՍԱՐԱՆ

ԲԱՑԱՏՐԱԳԻՐ

Միջնակարգ դպրոցի IX դասարանում պատմութեան դասավանդման ուսումնական պլանով նախատեսված է սովորողների կողմից նոր պատմութեան երկրորդ ժամանակաշրջանի ուսումնասիրութիւնը: Ընկերներ Ստալինի, Կիրովի և Ժդանովի «Նոր պատմութեան» դասագրքի կոնսպեկտի վերաբերյալ դիտողութիւններում սահմանված են երկրորդ շրջանի հետևյալ ժամանակագրական շրջանակները. «Ֆրանս-պրուսական պատերազմից և Փարիզի Կոմունայից մինչև Հոկտեմբերյան ռեւոլյուցիայի հաղթանակը Ռուսաստանում և իմպերիալիստական պատերազմի վերջը (ներսոյալ)», այսինքն 1870 թ. մինչև 1918 թ.:

Այդ կլինի կապիտալիզմի սկսվող անկման, Փարիզյան կոմունայի կողմից կապիտալիզմին հասցված առաջին հարվածի, հին «ազատ» կապիտալիզմն իմպերիալիզմի վերածելու և Հոկտեմբերյան ռեւոլյուցիայի ուժերով ՍՍԻՄ-ում կապիտալիզմը տապալելու ժամանակաշրջան, ռեւոլյուցիա, որը նոր դարաշրջան բաց արեց մարդկութեան պատմութեան մեջ» (Ի. Ստալին, Ս. Կիրով, Ա. Ժդանով):

Հարկավոր է ընդգծել դասավանդման մեջ այն ցուցումներն, որոնք օգտագործելու հատուկ կարևորութիւնը, որոնք տրվում են ընկեր Ստալինի նամակներում՝ «Պրոլետարական ռեւոլյուցիա» ժուռնալի խմբագրութեան և «Համհ(բ)Պ պատմութեան դասագրքի մասին»:

Ուսուցիչը նոր պատմութեան երկրորդ շրջանի դասավանդման իր աշխատանքներում պետք է ղեկավարվի «Համհ(բ)Պ պատմութեան համառոտ դասընթացի» բոլոր ցուցումներով: Այդ գրքում ուսուցիչը նոր պատմութիւնը հասկանալու համար շատ արժեքավոր նյութ կգտնի Առանձնապես հարկավոր է ընդգծել այդ նյութի կարևորութիւնը հետևյալ հարցերի լուսաբանման համար. առաջին ռուսական (1905—1907 թ. թ.) ռեւոլյուցիայի և Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռեւոլյուցիայի համաշխարհային-պատմական նշանակութեան, II Ինտերնացիոնալի և նրա պարտիաների պատմութեան, բոլշևիկներին՝ որպես միջազգային ասպարեզում միակ հետևողական ռեւոլյուցիոն պարտիայի պայքարի, կապիտալիզմի ընդհանուր ճգնաժամի սկզբի, համաշխարհային առաջին իմպերիալիստական պատերազմի պատմութեան և այլ հարցերի:

IX դասարանի նոր պատմութեան ծրագիրը անցնելիս հարկավոր է նկատի ունենալ VIII դասարանի ծրագրի բացատրականում տրված ցուցումները:

Այս ծրագիրը կազմված է 82 ժամվա համար, որից նոր նյութ անցնելու համար տրվում է 70 ժամ և կրկնութեան համար՝ 12 ժամ:

Դասատուներին հանձնարարվում է օգտագործել լրացուցիչ նյութեր ՍՍԻՄ Գիտութիւններին սկզբնական կողմից հրատարակվող «Նոր պատմութեան քրեստոմատիայից» և հատկաձեռն՝ գեղարվեստական գրականութեանից (Զոլա—Ջալալսոմ, Մուսսուլան—Ֆրանսիական դյուլի նկարագրութիւնը պատմ-

մըլածքներում, Հանքի Բարրյուս—կրակում), նույնպես և մեծ
մուսաբային զրահանությունից:

Իբրև ղիտողական ձեռնարկներ «Միջազգային հարաբերու-
թյունները» պատմության դասերին կարելի է օգտվել Աշխարհի
Սովետական Մեծ Ատլասի քարտեզներից:

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

ՆԵՐԱՄՈՒԹՅՈՒՆ (1 ժամ)

Նոր պատմության երկրորդ շրջանի (1870—1918 թ.թ.)
բնութագրությունն ընկերներ Ստալինի, Կիրովի և Ժդանովի կող-
մից նոր պատմության դասագրքի կոնսպեկտի վերաբերյալ ա-
րած ղիտողություններում:

I. ՖՐԱՆՍ-ՊՐՈՒՍԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱՋՄԸ ԵՎ ՓԱՐԻՋԻ ԿՈՄՈՒՆԱՆ (6 ժամ)

1. Ներկորդ կայսրության նգնաժամը և ֆրանս-պրուսական
պատերազմը: Նապոլեոն III անհաջողություններն արտաքին քա-
ղաքականության մեջ: Բուրժուազիայի դժգոհությունը: Նապո-
լեոն III քաղաքականությունը բանվորների և գյուղացիների
վերաբերյալ: Ժողովրդական լայն մասսաների դժգոհությունը
Նապոլեոն III կառավարությունից: Բանվորական շարժման վե-
րելքը Ֆրանսիայում 60-ական թվականներին: I Ինտերնացիոնա-
լի ֆրանսիական սեկցիաների գործունեությունը:

Ֆրանս-պրուսական հարաբերությունների սրվելը: Բիսմար-
կի կողմից լրտեսական և ղեկերսիոն գործունեություն կազմա-
կերպումը Ֆրանսիայում պատերազմից առաջ: Ֆրանս-պրուսա-
կան պատերազմի սկիզբը: Պատերազմը և I Ինտերնացիոնալի
վերաբերմունքը դեպի նա:

Ֆրանսիական զորքերի պարտությունը: Նապոլեոն III բա-
նակի ջախջախումը Սեդանի տակ:

1870 թ. սեպտեմբերի 4-ի ուղեգրի: «Ազգային պաշա-
պանություն», փաստորեն—«Ազգային դավաճանություն» բուր-
ժուական կառավարության կազմակերպումը:

2. Դասակարգային եակասությունների սրումը բուրժուա-
զիայի և պրուստարիատի միջև: Փարիզի 20 օկտոբերի կենտրո-
նական ղիտողական կոմիտեի կազմակերպումը: Փարիզի պաշա-
րումը պրուսական զորքերի կողմից: Ազգային գվարդիայի դերը:

1870 թ. հոկտեմբերի 31-ի և 1871 թ. հունվարի 22-ի ապստամ-
բությունները:

Բուրժուական կառավարության կապիտալիզմի պրուսա-
կան բանակի առաջ: Ազգային ժողովի ընտրությունները: Ազ-
գային ժողովի կոնտրոկուցիոն գործունեությունը: Տիեզեր կառա-
վարության գլուխ: Ազգային գվարդիայի կի ստեղծումը: Բուրժուա-
զիան անցնում է հարձակման բանվորների դեմ:

3. Փարիզի Կոմունան: 1871 թ. մարտի 18-ի պրուստարա-
կան ուղեգրի: Ազգային գվարդիայի կի անցում է իշխա-
նության գլուխ: Ազգային գվարդիայի կի ուղեգրիոն ձեռնար-
կումները: Նրա սխալները:

Կոմունայի խորհրդի ընտրությունները: Իշխանության ան-
ցումը Կոմունայի խորհրդին: խորհրդի սոցիալական և քաղաքա-
կան կազմը: Ազգի ընկնող կոմունարների բնութագրությունը:
Վարկեն, Լեո Ֆրենկել, Դեկելյուզ, Հոսանքների պայքարը Կոմու-
նայի ներսում: Կոմունան որպես պրուստարիատի ղեկավարումը:
Բուրժուազիայի պետական ապարատի ոչնչացումը: Կոմունայի
պետական ապարատը: Փարիզի Կոմունայի գործունեությունը:
Ռեուլեցիոն շարժումը պրովինցիայում Կոմունայի օրերին:

4. Կոմունայի պայքարը վերստիցների դեմ: Առաջին պրու-
սական ուղեգրի անշեղ խամար Տիեզերի և Բիսմարկի դա-
շինքը:

Կոմունայի վերստիցների դեմ մղած պայքարի ընթացքը:
Մայիսյան արյունալի շաբաթը և սպիտակ տետրը:

5. Կոմունայի կործանումը պատմաբանները և նրա պատմական
նշանակությունը: Մարքսը—Էնգելսը—Լենինը—Ստալինը Փարիզի
Կոմունայի մասին: Փարիզի Կոմունան և Հոկտեմբերյան Սոցիա-
լիստական Մեծ ուղեգրի Ռուսաստանում: Փարիզի Կոմունան
որպես շրջադարձային կետ համաշխարհային պատմության մեջ:

II. ԻՆՏԵՐՆԱՏԻՈՆԱԼԸ ՓԱՐԻՋԻ ԿՈՄՈՒՆԱՅԻ ՕՐԵՐԻՆ ԵՎ ՆՐԱ ՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ
ՇԵՏՈ (1 ժամ)

I Ինտերնացիոնալը և Կոմունան: Մարքսը որպես Կոմու-
նայի համար մղվող պայքարի մասնակից և «մասսաների գործ-
նական խորհրդատու» (Լենին): Հալածանքը Մարքսի և I Ին-
տերնացիոնալի անդամների դեմ բոլոր երկրներում Կոմունայի
կործանումից հետո:

Լոնդոնի երկրորդ կոնֆերենցիոն: Բակունինների դավա-

ճանապարհի դերը խաղանական ռեզուլյուցիայի մեջ: Հաագայի կոնգրեսը: Էնգելսը Հաագայի կոնգրեսի նշանակությունը մասին:

I Ինտերնացիոնալի Գլխավոր խորհրդի փոխադրումն Ամսթերդամի Միացյալ Նահանգները: I Ինտերնացիոնալի գործունեությունը դադարեցման պատճառները: I Ինտերնացիոնալի պատմական նշանակությունը:

III. ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ XIX ԴԱՐԻ ՎԵՐՋՈՒՄ (5 ժամ)

1. Գերմանական կայսրության քաղաքական կարգերը (1871 թ. կայսրության կոնստիտուցիան): Գերմանական կայսրությունն հայտարարելը: Գերմանական կայսրության կազմը: Կայսրության կառավարության օրգանները: Պրուսիայի հեգեմոնիան Գերմանական կայսրության մեջ: Մարքսը—Էնգելսը—Լենինը գերմանական կոնստիտուցիայի մասին:

2. Գերմանիայի տնտեսական զարգացումը ֆրանս-պրուսական պատերազմից հետո: Գերմանիայի արագ ինդուստրիալ զարգացման պատճառները: Արդյունաբերության նոր ճյուղերը: Արտադրության համակենտրոնացումը:

Կապիտալիզմի զարգացման «պրուսական ուղին» գյուղական տնտեսության մեջ: Պրուսական յունկերությունը:

3. Բիսմարկի ներքին քաղաքականությունը 70-ական թվականներին: Բիսմարկի գործակցությունն ազգային-լիբերալների հետ 70-ական թվականներին: Կաթոլիկական պարտիայի («Կենտրոնի») օպոզիցիան: «Կուլտուրկամպֆը»: Վ. Ի. Լենինը «Կուլտուրկամպֆը» մասին: 1873 թ. համաշխարհային արդյունաբերական ճգնաժամը: Պրոտեկցիոնիզմին անցնելը:

4. Բանվորական շարժումը Գերմանիայում և սոցիալ-դեմոկրատիան 70-ական և 80-ական թվականներին: 1875 թ. Գոթայի համագումարը: Գոթայի ծրագրի քննադատությունը Կ. Մարքսի կողմից: Մարքսի ուսմունքը պետության մասին: Այդ ուսմունքի հետագա զարգացումը Լենինի և Ստալինի աշխատություններում:

Բացառիկ օրենքը սոցիալիստների դեմ: Կ. Մարքսը և Ֆ. Էնգելսը բացառիկ օրենքի տարիներին երկու ճակատի վրա մըղած պայքարում: Մարքսի մահը:

Գերմանական բանվորական շարժման և սոցիալ-դեմոկրատական պարտիայի աճումը բացառիկ օրենքի տարիներին:

5. Գերմանական կայսրությունը XIX դ. 80—90-ական թվականներին: Բիսմարկի արտաքին քաղաքականությունը. Եռյակ միությունն ստեղծումը: Գերմանական առաջին գաղութները:

Վիլհելմ II:

Սոցիալիստների դեմ ուղղված բացառիկ օրենքի վերացումը: Բիսմարկի հրաժարականը:

Գերմանիայի «համաշխարհային քաղաքականություն» ըսկիզբը. Կիո-Չաոյի և կղզիների զավթումը խաղաղ օվկիանոսում. Գիլի ջրանցքի բացումը (հզոր ազդեցությունն աշխարհում կառուցման սկիզբը):

6. Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիան 90-ական թվականներին: 1891 թ. էրֆուրտյան ծրագիրը: էրֆուրտյան ծրագրի քննադատությունը Էնգելսի կողմից: Լենինը էրֆուրտյան ծրագրի մասին: Համկ(բ)Պ պատմության համառոտ դասընթացն էրֆուրտյան ծրագրի մասին:

Էնգելսի մահը:

Ռեիզինիզմը գերմանական սոցիալ-դեմոկրատական պարտիայի մեջ: Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի պայքարը բերնշտեյնականության դեմ: Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի առաջնորդների հաշտվողականությունը ռեիզինիզմի նկատմամբ:

IV. ՖՐԱՆՍԻԱՆ XIX ԴԱՐԻ ՎԵՐՋՈՒՄ (4 ժամ)

1. Ֆրանսիայի տնտեսական և սոցիալական զարգացման առանձնահատկությունները: Արդյունաբերության աճման տեմպի դանդաղումը: Գյուղատնտեսության դեղնությունը: Բանկերի և բիրժայի դերը երկրի տնտեսական և քաղաքական կյանքում: Կապիտալի արտահանումը:

Ֆրանսիական հասարակության դասակարգային կառուցվածքի առանձնահատկությունները:

2. Պայքար ռեսպուբլիկայի համար: Չափավոր ռեսպուբլիկյաններն իշխանության գլուխ: Բուրժուական կղերական ռեակցիան կոմունան ճնշելուց հետո: Բուրժուական ռեսպուբլիկյանների և աշխատավորական լայն մասսաների պայքարը միապետականների դեմ: 1875 թ. կոնստիտուցիան: Մակ-Մագենի պետական հեղաշրջում կատարելու մտադրությունների անհաջողությունը: Չափավոր ռեսպուբլիկյանների իշխանության գլուխ անցնելը: Ռադիկալների պարտիայի կազմակերպումը:

Ընդարձակ գաղութային կայսրութեան ստեղծումն Աֆրիկայում և Ասիայում:

3. Բանվորական շարժումը: Ֆրանսիան 80—90-ական թվականներին, Բանվորական շարժման աշխուժացումը 70-ական թվականներին երրորդ կեսում: Գեղը և Լաֆարգը: Բանվորական պարտիայի ստեղծումը: Նրա ծրագիրը: Մարքսի և Էնգելսի գերը ֆրանսիական բանվորական շարժման մեջ:

Պառակտումը ֆրանսիական բանվորական պարտիայի մեջ: «Գեդիստները» և «պոստիքիլիստները»:

Մասսայական շարժման աճը 80-ական և 90-ական թվականներին: Գնդակահարությունը Ֆուերմուս: Ժորեսիզմի երևան գալը: Թեաիցիայի աշխուժացումը Ֆրանսիայում 80—90-ական թվականներին: «Բուլանժիզմ»: «Պանամա»: Դրեյֆուսի դոժը:

Միլերանի «դեպը» և պառակտումը ֆրանսիական սոցիալիստական խմբակցությունների շարքերում: Լենինի պայքարը միլերանիզմի դեմ:

V. ԱՆԳԼԻԱՆ XIX ԴԱՐԻ ՎԵՐՋԻՆ ԵՌԵՍՈՒՆԱՄՅԱԿՈՒՄ (4 ժամ)

1. Բրիտանական կայսրության ընդհանուր բնութագիրը: Անգլիայի արդյունաբերական զարգացման տեմպի հարաբերական դանդաղումը և նրա կողմից համաշխարհային արդյունաբերական մենաշնորհի կորցնելը: Բանկային կապիտալի աճը: Առևտրական առաջնություն և ծովային տիրապետություն պահպանումը: Բրիտանական գաղութային տիրապետությունների տիրույթները:

2. Անգլիայի ֆալաֆակա զարգացումը 70—80-ական թվականներին: Անգլիայի քաղաքական կարգերը պառլամենտական երկրորդ ռեֆորմից հետո: Նրկու պարտիաների սիստեմը: Գլադստոնը և Ռիզդեն:

Լիբերալների և կոնսերվատիվների քաղաքականության դեմադոգիական բնույթը բանվորների վերաբերյալ:

Երրորդ պառլամենտական ռեֆորմը:

Իրլանդական հարցը և իրլանդացիների պայքարն անկախություն համար 70—80-ական թվականներին:

Անգլիական գաղութային համալսականները 80—90-ական թվականներին:

3. Բանվորական շարժումը: Փոփոխությունները անգլիական բանվոր դաժակարգի դրություն մեջ XIX դ. երեսունամյակի

վերջում: Բանվորական շարժման վերելքը 80-ական թվականներին վերջում և նոր տրեդ-յունիոնները:

Սոցիալ-դեմոկրատական ֆեդերացիայի, Ֆարյան ընկերության և Անկախ բանվորական պարտիայի ծագումը:

VI. ԱՄՆ XIX ԴԱՐԻ ՎԵՐՋՈՒՄ (4 ժամ)

1. ԱՄՆ ֆալաֆակա պատերազմից հետո: ԱՄՆ տնտեսական զարգացումը: Ստրկատիզական Հարավի ջախջախման ավարտումը Հյուսիսի ռեսպուբլիկական բուրժուազիայի կողմից: Արդյունաբերության արագ աճը: Կապիտալիզմի զարգացման ամերիկյան ուղին գյուղատնտեսության մեջ: Երկաթուղային ցանցի աճումը: Ներդաղը: Երկրի արագ ինդուստրացման պաճառները: Տեխնիկայի զարգացումն ԱՄՆ-ում: Կապիտալի համակենտրոնացումը և տրեստների երևան գալը:

2. Քաղաքական կարգերը և պարտիաները ԱՄՆ-ում: Պրեզիդենտի մեծ լիազորությունները: Սենատի և Գերագույն Ֆեդերատիվ դատարանի պահպանողական դերը: Նեգրերի փաստական անիրավահավասարության վերականգնումը հարավային Նահանգներում: Կու-կլուկս-կլանը: «Լինչի դատաստանը»: Բուրժուական դեմոկրատիայի սահմանափակությունը և անհետևողականությունը Ամերիկայի օրինակով: Երկպարտիական սիստեմը: Պիտան ապարտի աճելի կորուստից:

3. Բանվորական շարժումը ԱՄՆ-ում ֆալաֆակա պատերազմից հետո: Ամերիկական բանվոր դասակարգի ձևավորման պայմանները և բանվորական շարժման զարգացման դժվարությունները ԱՄՆ-ում: 70-ական թվականների գործադուլները: Ինտերնացիոնալի ամերիկական սեկցիայի դերը: Սոցիալիստական բանվորական պարտիան: Դե-Լին:

Ամերիկյան աշխատանքի ֆեդերացիայի ծագումը և նրա բանվորական արիստոկրատիայի կազմակերպություն դառնալը:

80—90-ական թվականների գործադուլային շարժումը (դեպքերը Չիկագոյում 1886 թ., գործադուլը Պուլմանի գործարաններում և Հոմստեդում): 90-ական թվականների ֆերմերական շարժումը:

VII. ՃԱՊՈՆԻԱՆ XIX ԴԱՐԻ ՎԵՐՋՈՒՄ (2 ժամ)

Ճապոնիայի բուրժուական բարեփոխությունը 1868 թ. դեկտեմբերից հետո: Եվրոպական տեխնիկայի և կուլտուրայի յու-

բացումը ճապոնիայի կողմից: Ֆեոդալիզմի դեպի մնացորդները: Մասսայական գյուղացիական շարժումը: 80-ական թվականներին լիբերալ-բուրժուական շարժումը: 1889 թ. կոնստիտուցիան:

Ճապոնա-չինական պատերազմը: Անիրավահավասար պայմանագրերի վերացումը: Արտաքին ագրեսիվ քաղաքականություն:

VIII. II ԻՆՏԵՐՆԱՑԻՈՆԱԼ XIX ԴԱՐԻ ՎԵՐՋՈՒՄ (2 ժամ)

1. II Ինտերնացիոնալի ծագումը: Միջազգային բանվորական շարժման դրուժյան ընդհանուր բնութագիրը I Ինտերնացիոնալի գործունեության դադարումից հետո (մաքսիզմի տարածումը «լայնություն» Լենին), բանվորական մասսայական կազմակերպությունների կազմավորումը:

Մաքսի և էնգելսի անհաշտ պայքարը երկու ճակատի վրա բոլոր տեսակի օպորտունիզմի դեմ՝ բանվորական շարժման մեջ: Էնգելսի դերը միջազգային սոցիալիստական կոնգրեսի գումարման համար մղած պայքարում (1889 թ.):

Փարիզի կոնգրեսը և II Ինտերնացիոնալի հիմնադրումը: Որոշում մայիսմեկյան դեմոնստրացիայի մասին:

II Ինտերնացիոնալի կազմակերպչական ստրուկտուրան:

2. II Ինտերնացիոնալի գոյությունը առաջին տարիները: Պայքար անարխիստների դեմ II Ինտերնացիոնալում: Մաքսը, էնգելսը, Լենինը, Ստալինը անարխիզմի մասին: Մաքսի, էնգելսի և Լենինի պայքարն անհատական տեղերի ամենամիաստակար տակտիկայի դեմ:

Էնգելսի պայքարը երկու ճակատի վրա II Ինտերնացիոնալում:

II Ինտերնացիոնալը և օպորտունիզմը: 1900 թ. Փարիզի կոնգրեսը: Հարց Միլերանի մասին:

IX. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒՅՑՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՊԱՅՔԱՐՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ՀԱՄԱՐ XIX ԴԱՐԻ ՎԵՐՋՈՒՄ (2 ժամ)

Եվրոպայի քաղաքական քարտեզը ֆրանս-պրուսական պատերազմից հետո: Հակասությունների սրումը Գերմանիայի և Ֆրանսիայի միջև ֆրանս-պրուսական պատերազմից հետո: Ռուս-թյուրքական պատերազմը: Բեռլինի կոնգրեսը: Նույն ժամանակ Ֆրանս-ռուսական միությունը: Եվրոպական մայր ցամաքի բաժանումն երկու զինված լագերների:

Պայքար աշխարհի բաժանման համար: Անգլո-ռուսական

պայքարը Միջին Ասիայի համար: Անգլիան, Ֆրանսիան, Գերմանիան և Իտալիան Աֆրիկայի բաժանման համար մղվող պայքարում:

«Մեծ» տերությունների մրցակցությունը Հեռավոր Արևելքում և Զինաստանի բաժանման սկիզբը:

«Մեծ» տերությունների գաղութային տիրապետությունների վիթխարի աճումը: Սպառազինման աճումը և ռազմական տեխնիկայի առաջադիմությունը:

X. ԻՍՊԵՐԻԱԼԻԶՄԸ ՈՐՊԵՍ ԿԱՊԻՏԱԼԻԶՄԻ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԵՎ ՎԵՐՋԻՆ ՍՏԱԴԻԱՆ (4 ժամ)

Իմպերիալիզմի հինգ հիմնական հատկանիշները: Իմպերիալիզմը որպես փտող և մեռնող կապիտալիզմ: Կապիտալիզմի տրեսական և քաղաքական զարգացման անհամաչափության օրենքը իմպերիալիզմի ժամանակաշրջանում: Լենինի և Ստալինի ուսմունքն իմպերիալիզմի շրթայում ամենաթույլ օղակի մասին և սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորությունը մասին սկզբնապես առանձին վերցրած մի երկրում:

Դասակարգերն իմպերիալիզմի էպոխայում: Դասակարգային պայքարի, ազգային-գաղութային ճնշման և միջազգային հակասությունների սրումն իմպերիալիստական էպոխայում:

Լենինը և Ստալինը պրոլետարական ռեվոլյուցիայի դաշնակիցների և ռեզերվների մասին:

Բուրժուական պետությունը իմպերիալիզմի շրջանում:

XI. ԱՆԳԼԻԱՆ XX ԴԱՐԻ ՍԿՋԻՆ (3 ժամ)

Անգլիայի տնտեսական և քաղաքական զարգացումը XX դարի սկզբին: Անգլիական իմպերիալիզմի—որպես գաղութային իմպերիալիզմի—բնորոշ գծերը:

Անգլո-գերմանական մրցակցությունը: Պահպանողականների տասնամյա տիրապետությունը (1895—1905 թ. թ.) Սուդանի և Հարավային Աֆրիկայի հափշտակումը:

Անգլիական բուրժուազիայի հարձակման ուժեղացումը բանվոր դասակարգի վրա (Տաֆելլան գործը):

Բանվորական պարտիայի կազմավորումը, նրա օպորտունիզմը, նրա կախվածությունը լիբերալներից:

Լիբերալները իշխանության գլուխ: Լյուդ-Ջորջի ռեֆորմի դեմագոգիական բնույթը: Անգլիայի նախապատրաստված համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմին:

իրանդական հարցը համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին:

Կոնստիտուցիոն ճգնաժամն Անգլիայում 1914—1918 թթ. համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին:

Գործադուլային շարժման վիթխարի աճը նախապատերազմյան տարիներին:

XII. ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ XX ԴԱՐԻ ՍՎՋՔԻՆ (3 ժամ)

Գերմանական կայսրությունը XX դարի սկզբին: Գերմանական իմպերիալիզմը XX դարի սկզբին: Բյուրովի վարչապետությունը: Նավաշինարարական նոր ծրագրի ընդունումը: «Գրոն Արեելքի վրա»: Բաղդադի երկաթուղին: Պայքար Մարոկկոյի համար:

Բեռլին-Գոլդեգի վարչապետությունը: աշխարհի վերաբաժանման համար պատերազմի ուժգին նախապատրաստումը գերմանական իմպերիալիզմի կողմից:

2. Բանվորական շարժումը և գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիան XX դարի սկզբին: Գերմանական պրոլետարիատի դրուժյան վատթարացումը XX դարի սկզբին: Գործադուլային պայքարը XX դարի սկզբին: Ռուսական առաջին ռևոլուցիայի ազդեցությունը: Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի իննայի համագումարը մասսայական քաղաքական գործադուլի մասին: Բերելի կապիտուլյացիան օպորտունիստների առաջ մագսայական գործադուլի հարցի շուրջը Մանգեյմի պարտհամագումարում 1906 թ.: Ձախ ուղիկալները գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայում: Նրանց ռևոլուցիոն ծառայությունները և մենշևիկյան սխալները: Լենինը և Ստալինը գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի մեջ գտնվող ձախերի մասին:

Ցենտրիզմը որպես օպորտունիզմի ամենաֆեոստակար տեսակը: Վ. Ի. Լենինը և Ի. Վ. Ստալինը ցենտրիզմի մասին:

Գերմանական պրոլետարիատի ռևոլուցիոն պայքարի աճը պատերազմի նախօրյակին:

XIII. ՖՐԱՆՍԻԱՆ XX ԴԱՐԻ ՍՎՋՔԻՆ (2 ժամ)

1. Ֆրանսիայի տնտեսական զարգացումը XX դարի սկզբին: Ֆրանսիական իմպերիալիզմի բնորոշ գծերը: «Վաշխառուական իմպերիալիզմ» (Լենին):

Ռադիկալների պարտիայի իշխանությունն Վուլստենիլու:

Ռադիկալների պայքարը կղերականների դեմ: Ռադիկալների խոստացած «դեմոկրատական ռեֆորմները» մեծամասնությունը չկատարումը նրանց կողմից: Ռադիկալների պայքարը բանվորական շարժման դեմ:

2. Բանվորների և աշխատավորների մյուս շերտերի շարժումը: Ֆրանսիական պրոլետարիատի դրուժյունը XX դարի սկզբին: Ֆրանսիական բանվորների գործադուլային պայքարը XX դարի առաջին տարիներին: Ռուսաստանի 1905 թ. ռևոլուցիայի ազդեցությունը ֆրանսիական բանվորների վրա:

Միացյալ սոցիալիստական պարտիայի կազմակերպումը: Օպորտունիստների (ժորեսականների) դեկավար դերն այդ պարտիայի մեջ: Գեդիզմի ցենտրիստական վերասերումը:

Անարխո-սինդիկալիզմը: Աշխատանքի ընդհանուր կոնֆեդերեցիան: Անարխո-սինդիկալիստների կողմից բանվորական շարժմանը հասցրած ֆլապը:

Գյուլագիությունը և քաղաքային մանր բուրժուազիայի դրուժյունը XX դարի սկզբին: Գյուլագիական մասսայական շարժումը (գինեգոթների շարժումը):

3. Ֆրանսիայի պատրաստվելը պատերազմին: «Անտանտայի» կազմավորումը: Մպառազինման աճը: Ռ. Պուանկարեն՝ ֆրանսիական ռեսպուբլիկայի պրեզիդենտ ընտրելը:

Ֆրանսիական սոցիալիստական պարտիայի առաջնորդների վերաբերմունքը՝ պատերազմին:

XIV. ԱՎՍՏՐՈ-ՀՈՆԳԱՐԻԱՆ XIX ԳԱՐԻ ՎԵՋՔԻՆ ԵՎ XX Դ. ՍՎՋՔԻՆ (2 ժամ)

1. Ավստրո-Հունգարիայի փառափառ կարգերը: Դուալիստական միապետության կազմավորումը: Ազգային պայքարի սրումն Ավստրո-Հունգարիայում և ավստրիական ու հունգարական կառավարությունների ազգային քաղաքականությունը:

2. Բանվորական շարժումը Ավստրո-Հունգարիայում: Բանվորական շարժումն Ավստրիայում և ավստրիական սոցիալիստական պարտիայի կազմակերպումը: Ավստրիական սոցիալ-դեմոկրատիայի օպորտունիզմը:

1905 թ. ռուսական ռևոլուցիայի ազդեցությունը բանվորական շարժման վրա Ավստրո-Հունգարիայում: Ընդհանուր ընտրական իրավունքի նվաճումը:

Ավստրիական սոցիալ-դեմոկրատիայի ազգային ծրագիրը («աղգային-կուլտուրական ավտոնոմիա»):

Բողոքները (Լենինի, Ստալինի) պայքարն աղգային հարցի մարքսիստական լուծման համար:

**XV. ԻՏԱԼԻԱՆ—ՎԵՐԱՄԻԱՎՈՐՈՒՄԻՑ ՄԻՆՁԵՎ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ
ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ (2 ժամ)**

Իտալական թաղավորության պետական կառուցվածքը: Իտալիայի տնտեսական զարգացումը վերամիավորումից հետո: Պապականությունը պապի աշխարհիկ իշխանությունը ոչնչացնելուց հետո: Գաղութային ավանտյուրիաները: Իտալացիների պարտությունը Հաբսբուրգյան դեմ միաժամ պատերազմում:

Մարքսի և Էնգելսի պայքարը մարքսիզմի հաղթանակի համար՝ Իտալիայի բանվորական շարժման մեջ: Իտալական սոցիալիստական պարտիայի առաջացումը: Գյուղացիական ապստամբությունը Սիցիլիայում: Բանվորական շարժման վերելքը 90-ական թվականների վերջին և XX դարի սկզբին: Զոլիտսի: Օպորտունիզմը սոցիալիստական պարտիայի մեջ: Լենինը իտալական իմպերիալիզմի առանձնահատկությունների մասին: Իտալո-թյուրքական պատերազմը: «Կարմիր շաբաթ» (1914 թ. հունիս):

XVI. ԱՄՆ XX ԴԱՐԻ ՍԿԶԲԻՆ (3 ժամ)

1. ԱՄՆ—իմպերիալիստական տերություն: ԱՄՆ արդյունաբերական առաջնությունը XX դարի սկզբին: Կապիտալիստական մոնոպոլիայի աճումը: Իմպերիալիստական քաղաքականությունն անցնելը: Իսպանո-ամերիկական պատերազմը: Տ. Ռուզվելտի պլաների դեմ: ԱՄՆ-ի փաստական պրոտեկտորատը մասնորոշակապես Կենտրոնական և Հարավային Ամերիկայում: Պանամայի ջրանցքը:

Վիլսոնի պրեզիդենտությունը:

2. ԱՄՆ-ի բանվորական շարժումը XX դարի սկզբին: Երկու տեսակետների պայքարն ամերիկական բանվորական շարժման մեջ: Աշխատանքի ամերիկյան ֆեդերացիան XX դարի սկզբին: Լեոնադործների արևմտյան ֆեդերացիան: Ամերիկական սոցիալիստական պարտիան: «Աշխարհի ինդուստրիալ բանվորները»:

XVII. ՃԱՊՈՆԻԱՆ XX ԴԱՐԻ ՍԿԶԲԻՆ (1 ժամ)

Ռազմա-ֆեոդալական իմպերիալիզմը Ճապոնիայում:

Բուրժուա-կալվաճառիական պարտիաները: Ճապոնական ինվորականությունը զեկավար դերը կառավարությունում:

Ճապոնական իմպերիալիզմի ագրեսիվությունը: Մասնակցություն ժողովրդական ապստամբության ճնշման մեջ՝ Չինաստանում: Ռուս-Ճապոնական պատերազմը: Կորեայի հափշտակումը:

Բանվորական շարժման զարգացումը: Առաջին սոցիալիստական կազմակերպությունները:

XVIII. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆՎՈՐԱԿԱՆ ԴԱՐՈՒՄԸ XX ԴԱՐԻ ՍԿԶԲԻՆ (1 ժամ)

Բանվոր դասակարգի դրություն խիստ վատթարացումը: Երկու տեսակետները բանվորական շարժման մեջ. ա) օպորտունիզմի հաղթանակը սոցիալիստական պարտիաների և արհեստակցական միությունների ղեկավարության մեջ, օպորտունիզմի սոցիալական արմատները. բ) բանվոր դասակարգի լայն շերտերի ռեվոլյուցիոնականացումը: Մասսայական շարժման վերելքը:

Ռեվոլյուցիոն շարժման կենտրոնի տեղափոխումը Ռուսաստան:

Պայքար նոր տիպի պարտիայի ստեղծման համար և բողոքի զանգվածում:

1905 թ. ռեվոլյուցիան և հարաբերական-խաղաղ զարգացման շրջանի վերջը:

**XIX. II ԻՆՏԵՐՆԱՅԻՆԱԼԸ ՆԱԽԱՊԱՏԵՐԱԶՄԱՆ ԻՄՊԵՐԻԱԼԻԶՄԻ
ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ (3 ժամ)**

II Ինտերնացիոնալի Ամստերդամի կոնգրեսը. ռեվոլյուցիոնիզմի դեմ բանաձևի ընդունումը: Ամստերդամի կոնգրեսի բանաձևը սոցիալիստական շարժման միասնության մասին:

Շտուտհարտի կոնգրեսը: Վ. Ի. Լենինը Շտուտհարտի կոնգրեսում բերդոնականների և ժողովականների բացահայտ օպորտունիզմի դեմ, Բեռլինի ցենտրիզմի դեմ և Էրվերի «ձախ» ֆրակցիայի դեմ տարած պայքարում:

Շտուտհարտի կոնգրեսը միլիտարիզմի և պատերազմի մասին: Վ. Ի. Լենինի ռեզոլյուցիան ընդունումը կոնգրեսի բանաձևում պատերազմական վտանգի դեմ պայքարելու մասին:

Գաղութային հարցն Ամստերդամի և Շտուտհարտի կոնգրեսներում: Վ. Ի. Լենինը գաղութային հարցի մասին:

Կոպենհագենի կոնգրեսը: Լենինի պայքարն օպորտունիստի-

ների դեմ կոպենհագենի կոնգրեսում (կոոպերատիվների հարցում):

II Ինտերնացիոնալի Բագելի կոնգրեսը դեպի պատերազմն ունենալիք վերաբերմունքի մասին:

XX. ՄԵԶԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ XX ԴԱՐԻ ՍՎՋԲԻՆ (4 ժամ)

1. Առաջին իմպերիալիստական պատերազմները: Անտանտայի կազմավորումը: Առաջին իմպերիալիստական պատերազմները:

Ժողովրդական ապստամբությունը Չինաստանում (Շրեյ-սյորական—1900) և Չինաստանի հետագա ստրկացումը իմպերիալիստական տերությունների կողմից:

Ռուսաստանի ամրապնդումը Մանջուրիայում: Անգլո-ճապոնական դաշինքը (1902): Անգլո-գերմանական հակասությունների սրումը: Անգլո-ֆրանսիական համաձայնությունը (1904): Ռուս-ճապոնական պատերազմը (1904—1905): Առաջին մարտկոյական ճգնաժամը (1905—1906): Ռուսաստանի պարտությունը ռուս-ճապոնական պատերազմում և ցարիզմի միջազգային դերի հետագա թուլացումը: Ցարիզմի՝ արևմտյան իմպերիալիզմի «ոնգերվ» դառնալը: Անգլո-ռուսական համաձայնությունը (1907):

2. Միջազգային հարաբերությունները համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին (1907—1914): Մարտկոյակի զավթումը Ֆրանսիայի կողմից: Երկրորդ մարտկոյական ճգնաժամը (1911): Իտալո-թուրքական պատերազմը (1911):

Բալկանյան առաջին պատերազմը (1912): Բալկանյան երկրորդ պատերազմը (1913): Ավստրո-սերբիական կոնֆլիկտը: Հարաբերությունների սրումն Ավստրիայի և Ռուսաստանի միջև: Միջազգային դրությունը սրումը Եվրոպայում 1911—1913 թ. թ. դեպքերից հետո: Իմպերիալիստական պատերազմի նախապատրաստումը:

Շովինիզմի աճումը և սպառազինման ուժեղացումը: Իմպերիալիստական կառավարությունների լրտեսական և դիվերսիոն գործունեությունն առաջին համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմի նախօրյակին:

3. Բաղաժական նգնաժամը համաշխարհային պատերազմի նախօրյակին: Պառլամենտարիզմի ճգնաժամը և բուրժուական դեմոկրատիայի անկումը: Պրոլետարիատի լայն մասսաների ռեուլացիոնացումը: Մասսաների նկատմամբ ռեուլացիոն դեկտրա-

յուկյան անրավարար լինելը նոր ախլի պարսիայի բացակայու-թյան պատճառով արևմտա-երոպական երկրներում և ԱՄՆ-ում:

Ազգային ճնշման ուժեղացումը կապիտալիստական երկրների ներսում: Գաղութային ճնշման ուժեղացումը գաղութներում: 1905 թ. ռուսական ռեուլացիայի ազդեցությունը «Ասիայի արթնացման» վրա:

XXI. ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ (11 ժամ)

1. Համաշխարհային պատերազմի սկիզբը: Մարաևյան ըս-պանությունը որպես պատրվակ համաշխարհային պատերազմի սկսելու համար: Ավստրո-Հունգարիայի կողմից Սերբիային պատերազմ հայտարարելը (1914 թ. հուլիսի 28-ին): Գերմանիայի կողմից Ռուսաստանին և Ֆրանսիային պատերազմ հայտարարելը: Շլիֆֆենի պլանը: Գերմանական զորքերի ներխուժումը Ֆրանսիայի տերիտորիան Բելգիայի վրայով: Անգլիայի կողմից Գերմանիային պատերազմ հայտարարելը: Ճապոնիայի և Թյուրքիայի ներգրավումը պատերազմի մեջ:

Մարնայի ճակատամարտը և Շլիֆֆենի պլանի ձախողումը: Արևելյան Պրուսիայի վրա ռուսական զորքերի հարձակման նշանակությունը: Արևմտյան ճակատում դիրքային պատերազմին անցնելը:

2. Համաշխարհային պատերազմի ընթացքը 1915—1917 թ. թ. Ակտիվ գործողությունների տեղափոխումն արևելյան ռազմաճակատ: Գերմանական բանակի հարձակումն արևելյան ռազմաճակատում 1915 թ.: Ռուսաստանի տնտեսական, քաղաքական ու կուլտուրական հետամնացությունը որպես ռուսական բանակի պարտության պատճառ: Իտալիայի ներգրավումը պատերազմի մեջ: Բուլղարիայի ելույթը: Սերբիայի ջախջախումը:

Մարտերը Վերդենի և Սոմմի մոտ: Բրուսիլովի հարձակումը: Ռումինիայի կողմից Ավստրո-Հունգարիային պատերազմ հայտարարելը: Ռումինիայի ջախջախումը: Գերմանիայի բլոկադան անգլիական նավատորմի կողմից: Բլոկադայի նշանակությունը երկարատև պատերազմի պայմաններում: Յուլանդական մարտը: Լքոեսությունը պատերազմի ժամանակ: Պատերազմող երկրների ուժասպառ լինելը 1916 թ. վերջին: Բանակցության փորձերն անջատ հաշտության մասին 1916 թ. վերջին: Լենինը «Իմպերիալիստական պատերազմից դեպի իմպերիալիստական հաշտություն» կատարվող շրջադարձի մասին:

3. Համաշխարհային պատերազմը և պատերազմող երկրների ժողովրդական տնտեսությունը Արդյունաբերություն և ողջ տնտեսական կյանքի պետական կարգավորումը պատերազմող երկրներում: Բուրժուազիայի պատերազմական գերշահույթները: Հակառակորդին ռազմական նյութեր և պարենավորում մատակարարելը: Ձեզոք երկրներին, առանձնապես ԱՄՆ-ի բուրժուազիայի հարստանալը: Գյուղատնտեսություն անկումը: Գաղութների օգտագործումը որպես հումքի, պարենավորման և ռազմական ուժի մատակարարողներ ռազմաճակատների համար:

4. II Ինտերնացիոնալի կրախը: Հակապատերազմական ցույցերը 1914 թ. հուլիսի վերջին: Գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի ցենտրիստական ղեկավարություն պաշտոնական ելույթները խաղաղության պաշտպանության համար և գաղտնի բանակցությունները գերմանական կառավարության հետ: 1914 թ. օգոստոսի 4-ի դավաճանությունը: «Սոցիալիստական» առաջնորդների դավաճանությունը մյուս երկրներում: Օպորտունիզմի վերածվելը սոցիալ-շովինիզմի:

Սոցիալ-պացիֆիզմը. ցենտրիզմը որպես օպորտունիզմի ամենափաստակար ալլատեսակություն:

Լենինը տարբեր տիպերի պատերազմների մասին և պրոլետարիատի տարբեր վերաբերմունքի մասին հանդես նրանց: Բոլշևիկների պայքարն իմպերիալիստական պատերազմի դեմ: II Ինտերնացիոնալի առաջնորդների դավաճանություն մերկացումը Լենինի կողմից և կոչ մասսաներին՝ պայքարելու իմպերիալիստական պատերազմը քաղաքացիական պատերազմի վերածելու համար:

5. Պրոլետարիատի դրությունը և բանվորական շարժումը պատերազմի տարիներին: Պատերազմի ազդեցությունը գաղութային և կիսագաղութային երկրներին վրա: Բուրժուազիայի զինվորական դիկտատուրան: Քաղաքացիական ազատությունների ոչնչացումը և բանվոր դասակարգի հիմնական նվաճումների խլելը: Բանվորների կենսական մակարդակի սաստիկ իջեցումը: Գործադուլային շարժման վերելքը համաշխարհային պատերազմի երկրորդ կեսում:

«Սպարտակ» խմբակը Գերմանիայում: Գործադուլները ռազմական գործարաններում Գերմանիայում և Ավստրո-Հունգարիայում: Ֆաբրիկա-գործարանային ավազների կոմիտեների գործունեությունը Անգլիայում:

Գաղութներին կիսագաղութների ճնշված ժողովուրդներին ազգային-ազատագրական պայքարը համաշխարհային պատերազմի տարիներին:

Հեռավոր Արևելքը պատերազմի տարիներին: Ճապոնական իմպերիալիզմի 21 սահանջները Չինաստանին:

6. Բոլշևիկների պայքարը II Ինտերնացիոնալի ստեղծման համար: Լենինի պայքարը միջազգային սոսպարեղում սոցիալ-շովինիստների և ցենտրիստների դեմ: Տրոցկիզմը որպես ցենտրիզմի ամենափաստակար և ամենանողկալի տեսակը: Ձախ սոցիալիստներին ռեուլցիոն պայքարը Գերմանիայում և մյուս երկրներում: Նրանց սխալները: Լենինի պայքարը III Ինտերնացիոնալի ստեղծման համար:

Ցիմմերվալդի կոնֆերանսը (1915 թ. սեպտեմբեր): Լենինի պայքարը ցենտրիզմի դեմ ցիմմերվալդյան միավորման ներսում: «Ցիմմերվալդյան ձախը»: Կինտալի կոնֆերանսը (1916 թ. ապրիլ): Ցիմմերվալդի կրախը: Լենինի պայքարը Ցիմմերվալդի միավորումից խզման և III Ինտերնացիոնալի հիմնման համար:

7. Փետրվարյան բուրժուա-դեմոկրատական ռեուլցիան Ռուսաստանում և նրա ազդեցությունը պատերազմող երկրների վրա: Բուրժուա-դեմոկրատական ռեուլցիան Ռուսաստանում 1917 թ. փետրվարին: «Ռուսաստանի բանվորներն ու բոլշևիկների պարտիան աշխարհում առաջինն էին, որ հաջողությամբ օգտագործեցին կապիտալիզմի թուլությունը, ճեղքեցին իմպերիալիզմի ճակատը, տառապեցին ցարին և ստեղծեցին բանվորների ու զինվորների դեպուտատների Սովետներ» (Համ Կ(բ)Պ պատմության համագոտ դասընթաց, էջ 243):

ԱՄՆ-ի ներգրավումը պատերազմի մեջ: Աշխատավորության ռեուլցիոն պայքարի վերելքն իմպերիալիստական պատերազմի դեմ Արեմուտքում փետրվարյան բուրժուա-դեմոկրատական ռեուլցիայից հետո Ռուսաստանում: Փետրվարյան ռեուլցիայի ազդեցությունը ռազմաճակատի վրա:

Ապստամբությունը Ֆրանսիական բանակում 1917 թ. գարնանը և ամռանը. ապստամբությունը գերմանական նավատորմում (1917 թ. հունիս) — «որպես համաշխարհային սոցիալիստական ռեուլցիայի աճման ծայրահեղ արտահայտումն ամբողջ եվրոպայում» (Լենին, Երկ., հատ. XXI, էջ 300):

Անտանտայի բանակների պարտությունը 1917 թ. արևմուտքում:

տյան, արևելյան («Կերենուկու հարձակումը») և խառնական հաս-
մաճակատներում:

8. Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռևոլյուցիան և Սո-
վետական Ռուսաստանի ռևոլյուցիան ելքը պատերազմից: Ռուսաս-
տանում բուրժուազեմոկրատական ռևոլյուցիայի վերաճումը սո-
ցիալիստական ռևոլյուցիայի: Վ. Ի. Լենինի «Ապրիլյան թեզիս-
ները» նշանակությունը: Պարտիայի V խորհրդի համագումարը: Սոցիա-
լիստական ռևոլյուցիայի մի խումբ շտրեյկբրեյքերների-կապի-
տալյանտների, դասակարգների դավաճանությունը Ռուսաստա-
նում:

Պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատումը: Սովետական
կառավարության առաջարկը «բոլոր պատերազմող ժողովուրդնե-
րին և նրանց կառավարություններին անմիջապես բանակցու-
թյուններ սկսել արդարացի դեմոկրատական հաշտության մա-
սին»: Հաշտության մասին բանակցությունները Բրեստ-Լիտովս-
կում: Տրոցկու կոնտրռևոլյուցիոն դերը: Բուխարինի և նրա կող-
մից գլխավորած «ձախ» խմբակի կոնտրռևոլյուցիոն դերը Լենի-
նի, Ստալինի դեմ և հաշտության կնքման դեմ:

Վիլսոնի 14 կետերը:

Գերմանական իմպերիալիզմի զորքերին նարվայի և Պսկո-
վի մոտ 1918 թ. փետրվարի 23-ին տրված հակահարվածը Կար-
միր Բանակի կողմից: 1918 թ. մարտի 3-ի Բրեստի հաշտու-
թյունը. նրա նշանակությունը Սովետական իշխանության ամ-
րապնդման համար:

9. Հոկտեմբերյան ռևոլյուցիայի ռևոլյուցիոն ազդեցությունն
կրոպական ռևոլյուցիոն շարժման և ազգային-ազատագրական
պայքարի վրա գաղութներում և կախյալ երկրներում: Անտանտայի
ռազմական ինտերվենցիայի սկիզբն ընդդեմ Սովետական իշխա-
նության: Այդ ինտերվենցիայի պաշտպանումը Սովետական իշ-
խանության թշնամիների կոնտրռևոլյուցիոն խռովություններով
Սովետական Ռուսաստանի ներսում:

Ռուսաստանի Հոկտեմբերյան ռևոլյուցիայի հսկայական
ռևոլյուցիոնացնող ազդեցությունը միջազգային պրոլետարիատի
և քաղաքի և դյուդի աշխատավորական լայն շերտերի վրա ամ-
բողջ աշխարհում:

Մասսայական ռևոլյուցիոն շարժման ուժեղացումը Ֆրան-
սիայում պատերազմը դադարեցնելու համար: Կլեմանսոյի դիկ-
տատուրան Ֆրանսիայում:

Հոկտեմբերն անգլիական նավատորմում. նավաստիների
նախադատության վերջնական դրժագույնը: Այդ շարժման
խափանումը Լոյդ-Ջորջի կառավարության կողմից:

10. Գերմանիայի ռազմական պարտությունը: Համաշխար-
հային պատերազմի վերջը: Լյուդենդորֆի վերջին հարձակումը
(1918 թ. մարտ—հուլիս): Ջրտում դեպի խաղաղություն գերմա-
նական զորքերում, նախկին մարտական ընդունակության կորց-
նելը նրանց կողմից որպես պատերազմից հոգնած լինելու հետե-
վանք, նույնպես և Հոկտեմբերյան ռևոլյուցիայի ռևոլյուցիոնաց-
նող ազդեցության և Սովետական Ռուսաստանի հետ կնքած
Բրեստի հաշտության հետևանք: ՍՄՆ-ի օգնությունը Անտան-
տային: Գերմանացիների պարտությունը Մարնա գետի վրա հուլիսի
15—18-ը («Երկրորդ Մարնա»): Անտանտայի բանակների հակա-
հարձակումը: Ավստրո-Հունգարիայի կապիտուլյացիան: Ավստրո-
Հունգարական միապետության բաժան-բաժան լինելը: Բուլ-
ղարիայի ջախջախումը: Գերմանիայի կապիտուլյացիան: Զինա-
դադարը Կոմպյենյան անտառում: Բրեստի կողոպտչական դաշնա-
գրի ոչնչացումը Սովետական իշխանության կողմից:

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռևոլյուցիայի համաշ-
խարհային-պատմական նշանակությունը, որը «նոր դարագլուխի
բացեց մարդկության պատմության մեջ—պրոլետարական ռևո-
լյուցիաների դարագլուխը» (Համ Կ(բ)Պ պատմության համառոտ
դասընթաց, էջ 303):

Ամբողջ ուսումնական տարվա ընթացքում կրկնաթյուն հա-
մար—12 ժամ:

ՍՍՈՒՄ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

VIII ԴԱՍԱՐԱՆ

ԲԱՑԱՏՐԱԳԻՐ

VIII դասարանի դասընթացն ընդգրկում է ՍՍՈՒՄ ժողովուրդների պատմությունը սկսած մեր երկրի տերիտորիայի վրա գտնվող հնագույն մարդկային հասարակությունից մինչև XVIII դ.։ Այդ ժամանակվա ընթացքում մեր երկրի ժողովուրդները անցել են հասարակական-տնտեսական զարգացման երեք էտապներ, նախադարյան-համայնական կարգեր, ստրկատիրական կարգեր և ֆեոդալական կարգեր։

Այդ շրջանի առատ և տարբեր տեսակի պատմական նյութեր հնարավոր կլինի հաջողությամբ յուրացնել միայն պարզ ու հրատակ դասավանդման պայմանում, որը կոնկրետ պատմական փաստերը զուգակցում է նրանց մեթոդոլոգիական-ձևաչափ ընդհանրացումների հետ՝ պատմական ընդհանուր պրոցեսի շրջանակներում։ Դասատուն պետք է ղեկավարվի ՍՍՈՒՄ ժողովուրդների և Համ Կ(Բ)Պ Կենտկոմի 1934 թ. մայիսի 16-ի ցուցումներով այն մասին, որ պետք է «...կենդանի, գրավիչ ձևով դասավանդել քաղաքացիական պատմությունը, շարադրելով կարևորագույն իրադարձություններն ու փաստերը ժամանակագրական հաջորդականությամբ, պատմական գործիչների ընդլայնված դերով...»։

Աշակերտները պետք է հասկանան, որ մարդկային հասարակության զրույթունը որոշվում է նախ և առաջ համապատասխան ժամանակում նրան հատուկ նյութական բարիքների արտադրության միջոցներով, որոնք անհրաժեշտ են մարդկային հասարակության կյանքի և զարգացման համար։ Ըստ որում անհրաժեշտ է խուսափել վերացականությունից և սխեմատիզմից։

Ընդգծելով պատմական զարգացման ընթացքի մեջ հասարակական-տնտեսական երևույթների գլխավոր նշանակությունը, անհրաժեշտ է, ըստ հնարավորության ավելի լրիվ կերպով երևան

հանել աշակերտների առաջ մարդկային հասարակության փոփոխող պատկերը և ցույց տալ տնտեսական, քաղաքական և կուլտուրական կյանքի երևույթների միջև գոյություն ունեցող փոխադարձ կապը։

Ծրագրում և դասադրքում բավականաչափ տեղ է հատկացված ոչ միայն ուսուցիչ, այլև մեր երկրի մյուս ժողովուրդների պատմությանը։ Դասընթացն անցնելիս անհրաժեշտ է ցույց տալ Սովետական Միության շատ ժողովուրդների եղբայրական միավորման պատմական արժանատիքները։

ՍՍՈՒՄ ժողովուրդների պատմությունը կազմում է մարդկության ընդհանուր պատմության մի մասը։ Այդ պատճառով էլ օգտվելով ընդհանուր պատմությունից առաջներում անցած դասընթացի յուրացրած նյութից, անհրաժեշտ է ցույց տալ մեր երկրի պատմության և մյուս երկրների պատմության միջև եղած փոխադեպությունը։ Այդ նյութի օգտագործումը պետք է որ հեշտացնի մեր երկրի պատմության մեջ համամասն կամ մոտ երևույթների ըմբռնումը։ Այդ պատճառով էլ դասատուն պետք է մատնանշի ինչպես ընդհանուր երևույթները, այնպես էլ այն առանձնահատկությունները, որոնք ՍՍՈՒՄ պատմությունը տարբերում են մյուս երկրների պատմությունից։

ՍՍՈՒՄ պատմության մարքսիստական-լենինյան դասընթացը հակադասական դաստիարակչական նշանակություն ունի։ Նա սովետական երիտասարդության մեջ խոր համոզմունք է դաստիարակում զեպի կոմունիզմի վերջնական հաղթանակը և ամրացնում է սերը զեպի մեր մեծ հայրենքը, առաջացնում է հպարտություն նրա հերոսական անցյալի համար և ատելություն զեպի նրա կեղեքիչները և թշնամիները։ Մեր հայրենիքի պատմության լավ իմանալը հանդիսանում է անհրաժեշտ պայման նրա համար, որպեսզի սերը զեպի հայրենիքը դառնա գիտակցական։

Այդ նպատակի համար դասատուն պետք է լայն կերպով օգտագործի պատմական նյութը, ցույց տա թե ինչպես էր դարերից դար ընթանում շահագործվող բնակչության դասակարգային լարված պայքարը ընդդեմ շահագործողների՝ ստրկատերերի և ֆեոդալների։ Հարկավոր է հատկապես կանգ առնել ժողովրդական մեծ ապստամբությունների վրա (XVII դ. սկզբի գյուղացիական պատերազմը, Ս. Ռադիսի առաջնորդությամբ ապստամբությունը)։

Դասատունն պետք է նույնպես ցույց տա, որ չնայած դժուարության ծանր պայմաններին ժողովուրդը միշտ էլ ուտի էր կանգնում օտարերկրյա հավաքակցիչների դեմ (ապստամբությունը արարների դեմ Միջին Ասիայում և Անդրկովկասում, եռու ժողովուրդը պայքարը լիվոնական պսակոնների և Ոսկե Հորդայի դեմ, պայքարը լեհական և շվեդական ինտերվենցիաների դեմ XVII դ. սկզբին և այլն):

Դասազրքում նյութի մի մասը առանձնացված է պետություն: Այնտեղ սուպրաված են ինչպես որոշ մանրամասնություններ, որոնք պարտադիր չեն աշակերտների համար, այնպես էլ նյութ, որը աշակերտների կողմից անցվել է մյուս դասընթացներում, օրինակ. հին աշխարհի պատմությունը և զրականություն պատմությունը:

Դասատունն, խուսափելով անկարևոր կրկնությունից, այնուամենայնիվ, պարտավոր է աշակերտների հիշողության մեջ վերականգնել այդ նյութը և կապակցել այն ՍՍՌՄ պատմության համապատասխան բաժնի մնացած նյութի հետ: Օրինակ. զրականության պատմության դասընթացից աշակերտները պարտավոր են իմանալ այնպիսի երկեր, ինչպեսին են «Մասունցի Դավիթը» և «Խոսք Իգորի զնդի մասին»:

ՍՍՌՄ պատմության դասընթացի համապատասխան բաժիններում դասատունն նորից հիշեցնում է այդ երկերի մասին և տալիս նրանց պատմական գնահատականը:

VIII դասարանի դասընթացը բաժանվում է վեցը մեծ բաժինների:

I. ՄԵՐ ԵՐԿԻՐ ԶԵՌԱՎՈՐ ԱՆՅԱԼՈՒՄ

«ՍՍՌՄ պատմության» դասընթացի I բաժինը սովորողներին համառոտակի ծանոթացնում է նախնադարյան-համայնական կարգերի ու ստրկատիրական պետությունների հետ մեր Միության տերիտորիայի վրա:

Այդ բաժնի առաջին մասում տեղեկություններ են տրվում նախադասակարգային հասարակության կուլտուրայի մասին այն շատ հարուստ նյութի հիման վրա, որը գտնվում է սովետական հնագիտության տրամադրության տակ: Այդ հարցերի վերաբերյալ սովորողներն արգեն որոշ նախնական պատրաստություն ստացել են: Տոնական կարգերի քայքայման պրոցեսը նպատակահարմար է շարադրել ավելի ուշ. առանձին ժողովուրդների

(հատկապես արևելյան սլավոնների) պատմության կոնկրետ նյութի վրա: Սա թույլ է տալիս ուսուցչին սահմանափակվել ամենահամառոտ տեղեկություններով մեր երկրի ժողովուրդների հնագույն կուլտուրայի մասին:

Առաջին բաժնի երկրորդ մասը կազմում է հին պատմությունը (այսինքն մեր երկրի պատմությունը մինչև ստրկատիրական հասարակարգի անկումը): Այդ ժամանակ արգեն մեր Միության տերիտորիայի վրա ծագում են ստրկատիրական տիպի մի քանի պետական կազմավորումներ (կովկասի հարավային մասում, Միջին Ասիայի օվաղիաներում, Սև ծովի հյուսիսային ափերին): Այդ կազմավորումների պատմությունը այնքան սերտ կապված է էլն Արևելքի պետությունների և անտիկ հույն-հռոմեական հասարակության հետ, որ միջնակարգ դարացում այն պետք է ուսուցնանք ու չենք աշխարհի պատմության» դասընթացում: Դա վերաբերում է նաև այն «բարբարոսական» հասարակություններին (ինչպես, օրինակ սկյութացիներին), որոնք հանդիսանում էին անտիկ հասարակության ծաղրամասը:

«ՍՍՌՄ պատմության» դասընթացում կարգավորվում է ավելի վաղ հաղորդած նյութը մեր Միության ժողովուրդների հին պատմության մասին (իհարկե, այն տեղեկությունների լրացումով, որոնք դեռևս չեն մտցված հին աշխարհի պատմության դասընթացի մեջ): Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ օտարերկրացիների (պարսիկների, մակեդոնացիների, հռոմեացիների) բաղմաթիվ ներխուժումների պատմությունը շարադրելիս հարկավոր է ուշադրություն ուղղել ոչ այնքան դեպի նվաճողների և նվաճումների պատմությունը, որքան դեպի ժողովուրդների անցյալը և դեպի նրանց պայքարը նվաճողների դեմ: Ուստի ոչ թե Ալեքսանդր Մակեդոնացին, այլ Սպարտանը պետք է դեպիցի կենտրոնական տեղը Միջին Ասիայում մակեդոնական նվաճումների մասին արած պատմվածքում, նույնպես և արաբական տիրապետության պատմության մեջ Միջին Ասիայում պետք է կանգ առնել ոչ թե արաբական խալիֆաների դեմքերի վրա, այլ Մուկաննայի ապստամբության վրա: Ստրկատիրների պետական կազմավորումներից մեր երկրի տերիտորիայի վրա մյուսներից ավելի մանրամասնորեն պետք է կանգ առնել Ռեբարտուի պետության և Բուսպուրական թագավորության վրա: Բուսպուրական թագավորության և ընդհանրապես Մերձսևծովյան երկրների պատմությունը սովորողներին ընդհուպ կմոտեցնի ստրկատիրական

հասարակութեան անկմանը. նա կծանոթացնի և ստրուկների ապստամբութեան հետ, և բարբարոսների ռազմագերիների միութեանների պայքարի հետ՝ ստրկատիրական պետութեանների դեմ:

Այս բաժինն անցնելիս անհրաժեշտ է նույնպես կանգ առնել մեր երկրի ժողովուրդների վրա անտիկ կուլտուրայի ունեցած ազդեցութեան վրա (Միջին Ասիա, Անդրկովկաս և Մերձսևծովյան երկիր):

Բացի ընդհանուր պատմութեան դասընթացից աշակերտներին ծանոթ նյութի (հոնները և նրանց նվաճումները, Արեւմտյան Հռոմեական կայսրութեան անկումը, Բյուզանդիան և արաբները) կրկնութեանից, դասընթացի այդ բաժնում մտնում են երկու հիմնական հարց.

1) ցեղերի առաջ շարժումը Արեւելյան Եվրոպայում և խազարական ու բուլղարական պետութեանների կազմավորումը.

2) Կովկասի հարավային մասը և Միջին Ասիան խալիֆայի իշխանութեան տակ:

Այս համառոտ ցուցումներից երկում է, որ «ՍՍՈՄ պատմութեան» դասընթացն արդեն այս բաժնում մտնում է համաշխարհային պատմութեան շրջանակների մեջ և հենց դրանով էլ դուրս է գալիս Ռուսիայի պատմութեան տրադիցիոն դասընթացի սահմաններից: Դասընթացի արդեն այս մասում նշվում են նաև այն չորս մեծ մարզերը, որոնց պատմութեանը մեր երկրի հետո անցյալում բռնում է կենտրոնական տեղ (Կովկասի հարավային մասը, Միջին Ասիան, Արեւելյան Եվրոպայի տափաստանը և նրա անտառային գոտին):

Վերջապես դասընթացի հենց այդ մասում հարկավոր է ցույց տալ նաև որոշ կապերի առկայութեանն այդ մարզերի միջև (օրինակ, արաբների ազդեցութեանը, որը խաղաղների և բուլղարների միջոցով տարածվում էր ամբողջ Արեւելյան Եվրոպայի վրա):

II. ԿԻԵՎՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կիևյան պետութեան պատմութեանը հանդիսանում է դասընթացի հաջորդ կարևոր բաժինը: Այն նշանակութեանը, որն ունեցել է Կիևյան պետութեանը վերիկոռուական, ուկրաինական և բելոռուսական ժողովուրդների պատմութեան մեջ, բացատրում է թե ինչու նրան այդքան մեծ տեղ է հատկացված դասընթա-

ցում: Կիևյան պետութեան պատմութեան մեջ ուսումնասիրվում է դասակարգերի կազմավորման պրոցեսը Արեւելյան Եվրոպայի հիմնական տերիտորիայի վրա, անցումը ցեղային կարգերից դեպի պետութեան և ֆեոդալական հարաբերութեանների ծագումը: Շատ կարևոր է ցույց տալ, որ Կիևյան պետութեան կազմավորումը նախապատրաստված էր արեւելյան սլավոնների տոհմացեղային կարգերի քայքայման պրոցեսով: Միայն այս դեպքում սովորողները կարող են ճիշտ հասկանալ վայրագական նվաճումների դերը և վայրագների մեջ չեն տեսնի «պետականութեան սկզբնավորութեան» կրողների, որովհետև դեռ շատ ավելի վաղ սլավոններն ունեին իրենց ցեղային իշխանները:

Շարադրելով Կիևյան պետութեան պատմութեանը, անհրաժեշտ է ընդգծել, որ նա մի քանի հարյուրամյակների ընթացքում միավորել է արեւելյան սլավոնների զանազան ցեղերին—վերիկոռուականների, ուկրաինացիների և բելոռուսների նախնիքներին: Այդ նույն դարերում հիմք են դրվում այդ ժողովուրդների կուլտուրայի հիմունքները: Ուստի Կիևյան դարաշրջանի կուլտուրան (բիլինաները, «Պոսք Իգորի գնդի մասին», տարեգրերը, ճարտարապետութեանը) հարկավոր է բնութագրել հնարավոր չափով լրիվ կերպով:

III. ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱՅԻ ՖԵՈԴԱԼԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱՏՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ֆեոդալական հարաբերութեանների զարգացումը XII դարում հասցնում է «Ռյուրիկովիչների կայսրութեան» վերջնական մասնատվածութեան: Դպրոցական դասընթացում հնարավորութեան չկա շարադրել այն բոլոր քաղաքական կազմավորումների պատմութեանը, որոնց բաժանվեց Կիևյան պետութեանը XII դարում: Սահմանափակվելով կարևորագույն երկրների պատմութեամբ (Գալիցիա-Վոլինյան, Նովգորոդյան և Սուզդալյան), անհրաժեշտ է նշել այդ բոլոր երկրների համար ֆեոդալական հարաբերութեանների զարգացման ընդհանուր պրոցեսը և նրա առանձնահատկութեանն այդ իշխանութեաններից յուրաքանչյուրում: «Ռյուրիկովիչների կայսրութեան» այդ խոշոր բեկորներում XIII դարի սկզբին նկատվում է անցում դեպի նոր, ավելի կայուն քաղաքական կազմակերպության (քաղաքների հետ իշխանների դաշինքի սահմանը Գալիցիայի և Սուզդալյան երկրներում), բայց

Չինգիզ-խանի ու Բաթուի զորքերի սարսափելի հարվածների տակ այդ պրոցեսը ժամանակավորապես կանգ առավ:

Չսահմանափակվելով ուսումնական երկրների պատմությամբ, այդ նույն բաժնում հարկավոր է ուշադրություն դարձնել Կիևյան պետության «ժամանակակիցների» վրա Կովկասում և Միջին Ասիայում: Կովկասի և Միջին Ասիայի համար արարների տիրապետությունից ազատագրվելու և մոնղոլական նվաճումների միջև ընկած ժամանակամիջոցը բացառիկ կարևոր դարաշրջան է (Հայաստանը Բագրատունիների օրով, XII—XIII դդ. Վրաստանը, Միջին Ասիան Սամանիդների և թուրքերի օրով):

Այդ երկրների սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական դարձաքանդան ուսումնասիրությունը, իհարկե, պետք է գնա ծանոթություններում (օրինակ «Վագրենամուրը», «Մասունցի Դավիթը»):

Հաջորդ բաժնի կառուցումը (XIII—XV դդ.) ամենամեծ դժվարություններն է ներկայացնում, որովհետև մեր երկրի հիմնական մասերի համար այդ դարերը ֆեոդալական մաքսիմալ մասնատվածության ժամանակն էր: Միջնակարգ դպրոցում սահմանափակվելով այդ շրջանի միայն ամենից ավելի խոշոր քաղաքական կազմավորումների պատմությամբ, կարելի է XIII—XV դդ. պատմության մեջ նշել հետևյալ հիմնական հարցերը.

1. Մոնղոլական նվաճումը.
2. Ռուս ժողովրդի պայքարը գերմանական և շվեդական հափշտակիչների դեմ.
3. Լիավական մեծ իշխանությունը.
4. Վլադիմիրյան մեծ իշխանությունը.
5. Մոսկվայի բարձրացումը.
6. Լենկթեմուրի տերությունը և Ոսկե Հորդայի բաժանումը լինելը:

Այսպիսով այս բաժնում շարադրվում է մեր երկրի ժողովուրդների կենդանի, պայքարով լի կոնկրետ պատմությունը XIII—XV դարերում: Ներքին պատմության հարցերը լուսարբանվում են անքակտելի միասնության մեջ արտաքին պատմության հետ, իրենց լուծը մեր երկրի ժողովուրդների վրին դնելու օտար-երկրյա ֆեոդալների բազմաթիվ փորձերի պատմության հետ: Շարադրումը սկսվում է թաթար-մոնղոլական նվաճման պատմությամբ: Մեր երկրի տերիտորիայի վրա դանդաղ կուտուրայի բոլոր խոշոր կենտրոնները Չինգիզ-խանի և Բաթուի հրոսակա-

խմբերի ճարակը դարձան: Հասնում են մոնղոլական լծի դարերը—«Մոնղոլական ստրկություն արյունոտ կեղտը» (Մարքս): Թաթարական տիրապետությունը ծանր փորձանք էր Անդրկովկասի համար, որտեղ մոնղոլական նվաճողները ոտնակոխ արին XII դ. փայլող կուլտուրայի աճումը: Միայն Ոսկե Հորդայի կենտրոնում (XII—XIV դդ.) և Միջին Ասիայում Լենկթեմուրի ժամանակներում նկատվում է կուլտուրայի կարճատև ոչ մեծ վերելք: Բայց այդ վերելքը հիմնվում էր նվաճված երկրների զիջատիչ թալանի վրա և չհասցրեց մինչև ամուր քաղաքական կազմավորումների ստեղծմանը:

Թաթարական պետությունները թուլացած փոխադարձ պայքարից, XV դ. բաժան-բաժան են լինում և կորցնում են իրենց նախկին նշանակությունը:

Մինչդեռ բարձրանում է Ռուսիան, միավորելով իր ուժերը թաթարների ու արևմտյան ֆեոդալների դեմ պայքարելու համար: Միասնության տրադիցիաները, որոնք նույնիսկ ֆեոդալական ամենամեծ մասնատվածության ժամանակ էլ վերջնականապես չէին անհետացել (այս տեսակետից կարևոր է ընդգծել Վլադիմիրյան մեծ իշխանության նշանակությունը), նոր, ավելի ամուր սոցիալական-տնտեսական հիմք գտան: Ռուսական երկրները միացման պրոցեսը Մոսկվայի շուրջը, որը արագացավ ինքնապաշտպանության պահանջներով, նախապատրաստում է ուսումնական ազդային պետության ստեղծումը:

Դիշատիչ նվաճողների և նրանց դաշնակից տեղական աշխարհիկ ու հոգևոր ավագանու դեմ ուսումնական ժողովրդի մղած հերոսական պայքարի պատմությունն այդ պատճառով պետք է դասվի թացի այդ մասում կենտրոնական տեղ դրավի: Ռուս ժողովրդի պայքարը գերմանական ասպետների դեմ, ապստամբությունները թաթարների դեմ Նովգորոդում և Տվերում, Կուլիկովյան մարտը—անսպասելի պատմության այդ մասի ամենից ավելի կարևոր էջերը:

IV. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ

Ռուսական ազգային պետության կազմավորումը—դասընթացի այս բաժնի հիմնական հարցը—տրվում է որպես մեծ կառուցություն ունեցող առաջադիմական գործուն: Այդ ժամանակ Մոսկվայի ինքնակալությունը առաջադիմական էր, թագավորական իշխանության նման Արևմուտքում «համընդհանուր

խառնաշփոթութեան» և ֆեոդալական խռովութիւնները դեմ
նրա մղած պայքարի ժամանակ: «Նա (թագավորական իշխա-
նութիւնը—խմբ.) կարգի ներկայացուցիչն էր անկարգութեան
մեջ, կազմավորվող ազգի ներկայացուցիչը հակառակ՝ մասնատու-
ման աղետամբ վաճառական պետութիւնների (Մարքս և Էն-
գելս, հատ. XVI, I մաս, էջ 445):

Ռուսական երկրների հավաքումն արագանում է ուժերի
միավորման անհրաժեշտութեամբ՝ Ոսկե Հորդայի և Արեւմտյան
թշնամիների դեմ պայքարելու համար. «...ուղեւորին իշխանների
հպատակեցումը ձեռք-ձեռքի տված էր գնում թաթարական լծից
ազատագրվելու հետ և վերջնականապես ամրացվեց Իվան III
կողմից»: (Նույն տեղը, էջ 450):

Բայց ցույց տալով ռուսական ազգային պետութեան առա-
ջադիմական նշանակութիւնը, անհրաժեշտ է ընդգծել, որ այդ
պետութիւնը ճորտատիրական էր: Հենց առաջին «համայն Ռուս-
սիայի թագավորը» ուժեղացնում է գյուղացիներին հողին ամ-
րացնելը, սահմանափակելով անցման իրավունքը միայն Յուրիի
օրով:

V. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒՄԸ XVI Դ. ԵՎ ՆՐԱ ՎԵՐԱԾՈՒՄԸ ԲԱԶՄԱԶԳ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

Դասընթացի այս բաժնի կենտրոնական հարցերը հանդի-
սանում են. կենտրոնացված սիստեմի և ինքնակալական իշխա-
նութեան հետագա ուժեղացումը Իվան IV օրով փեոդալական մաս-
նատվածութեան մնացորդների դեմ մղած պայքարում և ռուսա-
կան ազգային պետութեան վերածումը բաղմազգ պետութեան,
որը կազմված էր «մի շարք ժողովուրդներից, ու-
րոնք ղեռնա ազգ չէին կազմվել, բայց արդեն միավորվել էին
մի ընդհանուր պետութեան մեջ» (Մտալին): Պետք է բնութա-
գրվեն Մերձվոլգյան շրջանի ու Արեւմտյան Սիբիրի ժողովուրդ-
ները մինչև Մոսկովյան թագավորութեան կողմից նրանց նվա-
ճելը և նվաճելուց հետո:

Մոսկովյան պետութեան ներքին պատմութեան հարցերից
պետք է ուշադրութեան դարձնել. ա) ինքնակալութեան ամրաց-
ման վրա՝ իշխանների ու բոյարների դեմ նրա մղած պայքա-
րում, բ) գյուղացիների ճորտացման ուժեղացման վրա:

XVI դարի երկրորդ կեսի կուլտուրային և կենցաղին ծա-
նոթանալիս կարևոր է ցույց տալ Արեւմուտքի համեմատութեամբ

Ռուսաստանի կուլտուրական հետաձուգութիւնը և միաժամա-
նակ ընդգծել ռուսական երկրների միավորման արտացոլումը
կուլտուրայում (հարկավոր է առանձնապես ուշադրութեան դարձ-
նել ռուսական ազգային արվեստի սկզբնավորութեան վրա):

VI. ՄԵՐ ԵՐԿՐԻ ԺՈՂՈՎՈՐԴՆԵՐԸ XVII ԴԱՐՈՒՄ

Դասընթացի եզրափակիչ բաժինը (XVII դ.) սկսվում է
գյուղացիական պատերազմի և լեհ-շվեդական ինտերվենցիայի
պատմութեամբ (XVII դ. սկիզբը):

Գյուղացիական պատերազմի պատճառների պարզաբանումը
ստիպում է կանգ առնել Մոսկովյան պետութեան սոցիալական
պատմութեան կարևորագույն հարցի վրա—«ճորտատիրական ի-
րավունքի» ծագման վրա:

Շատ նպատակահարմար է այդ կապակցութեամբ համառո-
տակի կրկնել ճորտատիրութեան ծագման և դարգացման պատ-
մութիւնը մինչև XVII դարը և պարզել այդ պրոցեսի առանձնա-
հատկութիւնները Արեւելյան եվրոպայում արեւմտա-եւրոպական
երկրների համեմատութեամբ:

Սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամի հենց ընթացքում սովորող-
ների ուշադրութեանը կենտրոնանում է ամենից առաջ գյուղա-
ցիական պայքարի վերելքի վրա ճորտատերերի դեմ, որն ամե-
նից ավելի ուժեղութեան է հասնում Բոլոտնիկովի շարժման
մեջ, որն ընկեր Ստալինի կողմից մի շարքում է դասվում ռուս
գյուղացիների խոշորագույն ապստամբութիւնների հետ (Ռազի-
նի ու Պուգաչովի ղեկավարութեամբ):

Երկրորդ հարցը, որին ուշադրութեան է հատկացվում այդ
թեմայի շարադրման ժամանակ, դա լեհական պաների փորձն է՝
իրենց ենթարկելու ռուսական պետութեանը: Այդ փորձն անհա-
ջողութեան է կրում, չնայած բոյարութեան վերին շերտի դա-
վաճանութեան, որոնք գործարքի մեջ էին մտել լիտի ղավթող-
ների հետ: Ժողովրդական լայն շարժումը բերում է Մոսկովյան
ազատագրում և ազգային պետութեան վերականգնում:

Պետք է ընդգծել Նիժնինովգորոդյան աշխարհագրորդի ղեկա-
վարների՝ Մինինի ու Պոժարսկու ղրաւկան դերը, որոնք կարո-
ղացան կազմակերպել և հաղթանակի հասցել ռուս ժողովրդի հը-
զոր շարժումը ինտերվենտների դեմ:

Անցնելով ճորտատիրական պետութեան պատմութեանը,
ծրագիրը կանգ է առնում նախ առաջին Ռոմանովի կառավար-

ման վրա, որը բավականաչափ պարզութեամբ բաց է անում նոր
չինաստիւայի ճորտատիրական դասակարգային հիմքը: Այնուհե-
տե, Ալեքսեյ թագավորը «խռովահույզ» ժամանակվա խոշոր սո-
ցիալական շարժումներին անցնելուց առաջ, ծրագրերը տալիս է
Մոսկովյան պետութեան սոցիալ-տնտեսական զարգացման բնու-
թագիրը XVII դարում: Անհրաժեշտ է առանձնապէս ընդգծել
նոր գծերը XVII դարի տնտեսութեան մեջ (տեղական շուկանե-
րի միավորումը և համառուսաստանյան շուկայի առաջացումը)
և նրա հետ կապված փոփոխութեանները քաղաքի և գյուղի աշ-
խատավոր մասսաների դրութեան մեջ: Այս հիմքի վրա հասկա-
նալի է դառնում քաղաքային ապստամբութեանների թափը
XVII դ. կեսին: Նրանց պատասխան է հանդիսանում 1649 թ.
Զեմստովոյին ժողովի օրենսդրութեանը և պրիկազային կարգե-
րէն ամրացնելու համար ձեռք առած միջոցները: Մոսկովյան
պետութեան կառավարման բնութագրումից ծրագրին անցնում
է եկեղեցուն, որը XVII դ. ճորտատիրական պետութեան օրգան-
ներից մեկն էր, և հակաեկեղեցական շարժումներին (հերձված):

Այս բաժնում մեծ տեղ է զբաղում ՍՍՌՄ առանձին ժո-
ղովուրդների պատմութեանը: Ծրագրերը սկսվում է այն ժողո-
վուրդների անցյալից, որոնք մասամբ կամ ամբողջովին XVII
դարում մտան Մոսկովյան պետութեան կազմի մեջ (Ուկրաին-
նան և Արևելյան Սիբիրը): Ուկրաինայի և Բելոռուսիայի պատ-
մութեան մեջ, բնականորեն, կենտրոնական տեղը պետք է հատ-
կացվի Բոգդան խմբիցիւզի գեկավարութեամբ ուկրաինական և
բելոռուսական ժողովուրդների փառավոր պայքարին լեհական
պաշտերի դեմ, որն ամենամեծ լարվածութեան հասավ XVII դ.
կեսին:

Արևելյան Սիբիրի ժողովուրդների պատմութեան մեջ հար-
կավոր է մանրամասնորեն կանգ առնել երեք ամենից խոշոր
ժողովուրդների՝ էվենկների, յակուտների և բուրյատների պատ-
մութեան վրա:

Մերձվոլգյան շրջանի ժողովուրդների պատմութեանը շա-
բաղբերով, ծրագրին անցնում է XVII դ. խոշորագույն գյուղա-
ցիական շարժմանը, Ս. Ռազինի գեկավարութեամբ առաջացած
գյուղացիական պատերազմին, որի մեջ ճորտատիրական պետու-
թեան դեմ մղած պայքարում համախմբվում են ինչպէս աշխա-
տավորութեան դանազան խմբերը (գյուղացիները և արվարձա-
նային բնակչութեան ստորին շերտերը), այնպէս էլ դանազան

ժողովուրդները (ռուսները, թաթարները, չուվաշները, մորդվա-
նները):

Այս բաժինը ավարտվում է այն ժողովուրդների պատմու-
թեան շարադրումով, որոնք XVII դ. չէին մտնում Ռուսական
պետութեան կազմի մեջ (Անդրկովկասի և միջին Ասիայի ժողո-
վուրդները): Միջին Ասիայի և Անդրկովկասի տնտեսական ան-
կումը XVI—XVII դարերում, այդ մարդերի բաժանումը բազմա-
թիվ կիսապետութեանների և չվերջացող ֆեոդալական խռո-
վութեանները, որոնք բարդանում էին թյուրքական և այլ նվա-
ճողների ներխուժումով, կազմում են այդ ժողովուրդների պատ-
մութեան բովանդակութեանը:

Կարևոր է նշել, որ XVII դ. Ռուսական պետութեան և Մի-
ջին Ասիայի ու Կովկասի ֆեոդալների միջև ուժեղանում են տըն-
տեսական կապերը և դիվանագիտական հարաբերութեանները:

Վերջացնելով VIII դասարանի դասընթացը, շատ օգտակար
է կրկնութեան պարապմունքներին մի ընդհանուր բերել ա-
ռանձին ժողովուրդների պատմութեան ամբողջ նյութը մինչև
XVIII դ. (վելիկոռուսներ, ուկրաինացիներ, բելոռուսներ, Կով-
կասի, Միջին Ասիայի, Մերձվոլգյան շրջանի ու Սիբիրի ժողո-
վուրդները):

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ (1 ժամ)

Մեր հայրենիքը ՍՍՌՄ—հաղթանակած սոցիալիզմի առա-
ջին երկիրն է:

ՍՍՌՄ պատմութեան ուսումնասիրութեան խնդիրները:

ՍՍՌՄ պատմութեանը—ՍՍՌՄ ժողովուրդների պատմու-
թեան է

I բ ա ժ ի ն

ՄԵՐ ԵՐԿԻՐԸ ՀԵՌԱՎՈՐ ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ (8 ժամ)§

1. ՆԱԽԱԳԻՐՅԱՆ—ՀԱՄԱՑՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԵՐԸ ՄԵՐ ԵՐԿՐՈՒՄ (2 ժամ)

Ամենախիճ մարդկային հասարակութեանը: Մարդկային հա-
սարակութեան սկիզբը: Նախնադարյան համայնքը:

Մայրական տոհմ: Մայրական տոհմի ծագումը: Տոհմական
համայնքների կայանները մեր երկրում:

Հայրական տոհմ: Անտոնապոսական դարձացումը: Հայրական տոհմի ծագումը: Պղնձաբրոնզային կուլտուրայի զարգացումը: Երկաթի կուլտուրայի սկիզբը:

II. ԱՄԵՆԱՀԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԵՐ ԵՐԿՐԻ ՏԵՐԻՏՈՐԻԱՅԻ ՎՐԱ (6 ժամ)

Ամենահին ստրկատիրական պետությունները Կովկասում և Միջին Ասիայում: Ստրկատիրական կարգերի հիմքը: Ստրկատիրական պետության կազմավորումը:

Անդրկովկասի հին պետությունները: Ուրատու: Վրացիները և հայերը:

Միջին Ասիայի հին ժողովուրդները: Ալեքսանդր Մակեդոնացու արշավանքը Միջին Ասիա:

Հայաստանը Տիգրան II օրով: Վրաստանը և Ալեքսանդր:

Հյուսիսային Մերձսևծովյան երկրի ժողովուրդները մինչև III դ. մ. թ.: Սկյութացիները: Սևծովյան ափերի հունական զաղութացումը: Ստրուկները ապստամբությունը Ղրիմում: Հռոմեական նվաճումները Մերձսևծովյան երկրում: Հոների հարձակումը Արևելյան հռոմեական տիրակալությունների վրա:

Քոչվորների շարժումը: Քոչվորների շարժումը դեպի Արևելյան Եվրոպա: Հոները: Բուլղարները:

Վաղ. ֆեոդալական պետությունները Անդրկովկասում և Միջին Ասիայում: Պայքարը Հռոմի և Պարսկաստանի միջև Հայաստանի և Վրաստանի համար: Ֆեոդալական հարաբերությունների ծագումը Հայաստանում և Վրաստանում: Անդրկովկասի ժողովուրդների պայքարը պարսկական և բյուզանդական տիրապետության դեմ: Անդրկովկասի ժողովուրդների պայքարը արաբների դեմ: Ապստամբություն Բաբեկի ղեկավարությամբ:

Միջին Ասիայի ժողովուրդները արաբների դեմ մղած պայքարում: Միջին Ասիայի նվաճումն արաբների կողմից: Մուսուլմանայի ապստամբությունը: Մամանիդների պետությունը:

Բուլղարները և խազարները Վոլգայի ափերին: Խազարական պետությունը Վոլգայի ափերին: Բուլղարական տերությունը Վոլգայի և Գամայի ափերին:

II Բ ա ժ ի ն

ԿԻԵՎՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ (8 ժամ)

I. ԿԻԵՎՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱՎՈՐՈՒՄԸ (4 ժամ)

Սլավոնները VI—IX դ. դ.: Սլավոնները VI—VII դ. դ.: Սլավոնների պայքարը Բյուզանդիայի դեմ:

Սլավոնները VIII—IX դ. դ.: Սլավոնական ցեղերը: Զբաղմունքները և հասարակական կարգերը: Տոհմական կարգերի քայքայումը: Իշխանությունները:

Վարյագները Արևելյան Եվրոպայում:

Արևելյան սլավոնների միավորումը Կիևի իշխանության տակ: Ռյուրիկովիչների տերությունը: Մերձդնեստրյան երկրի միավորումը Օլեգի իշխանության տակ: Օլեգի և Իգորի արշավանքները Բյուզանդիայի և մերձկասպյան երկրների վրա: Պոլուդյե: Սվյատոսլավի նվաճումները:

Քրիստոնեության մուտքը Կիևյան Ռուսիա: Վլադիմիր Սվյատոսլավիչը: Քրիստոնեության ընդունումը: Քրիստոնեության ընդունման առաջադիմական նշանակությունը: Յարոսլավ Իմաստունը: Բաղաճական կապերի ուժեղացումը Արևմտյան Եվրոպայի հետ: Կիևյան Ռուսիայի կուլտուրան:

II. ԿԻԵՎՅԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏՐՈՂՈՒՄԸ (4 ժամ)

Ֆեոդալական հարաբերությունների վերջնական հաստատումը Կիևյան պետության մեջ: Ֆեոդալական հարաբերությունների զարգացումը Կիևյան Ռուսիայում: «Ռուսսկայա Պրավդա»: Առևտուրն ու արհեստը: Կիևյան պետության տրոհման սկիզբը: Ֆեոդալական պատերազմները և պայքարը պոլովցիների դեմ: Ժողովրդական ապստամբությունները Կիևում 1068 և 1113 թ. թ.: Կիևյան պետության նոր վերելքը Վլադիմիր Մոնոմախի օրով: Կիևյան պետության նշանակությունը ՄՍՌՄ պատմության մեջ:

III Բ ա ժ ի ն

ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱՅԻ ՖԵՈԴԱԼԻՅԱՆ

ՄԱՍԻՎՈՐՈՒՄԸ (16 ժամ)

I. ՖԵՈԴԱԼԻՅԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ XII—XIII դ. դ. (6 ժամ)

Ֆեոդալական մասնատվածության ուժեղացումը: Պետական կառուցվածքը ուսական իշխանություններում: Իշխան, դուքս և վեչե: Կիևյան Ռուսիայի անկումը: Պոլովցիների ավերիչ ապստակությունները: «Խոսք Իգորի գնդի մասին»:

Գալիցիա-Վոլինյան իշխանությունը XII—XIII դ. դ.: Հաբակ-Արևմտյան Ռուսիան: Յարոսլավ Օսմոմիսլը: Գալիցիա-Վոլինյան

իշխանութեան կազմավորումը: Դանիել Ռոմանովիչը: Գալիցիա-Վոլինյան իշխանութեան ծաղկումը XIII դ.:

Ռոսով-Սուգովյան իշխանությունը: Հյուսիս-Արևելյան Ռուսիան: Բնակչությունը: Յուրի Դոլգորուկու գործունեությունը: Առաջին տեղեկությունները Մոսկովայի մասին: Անդրեյ Բոգոլյուբսկին և պայքարը բոյարների դեմ: Վլադիմիր-Սուզդալյան իշխանութեան ուժեղացումը: Մորզովական հողերի գրավումը:

Նովգորոդի երկիրը: Մեծ Նովգորոդը և նրա տիրակալությունները: Նովգորոդի առևտրական կապերը: Հյուսիսի ժողովուրդների նվաճումը: Նովգորոդի սոցիալական կարգերը: Իշխանը և վեչեն: Նովգորոդյան կուլտուրան: Պսկովը:

Անդրկովկասը և Միջին Ասիան XI—XII դ. դ.: Վրաստանը XI—XII դ. դ.: Վրաստանի միավորումը: Պայքար սելջուկների դեմ: Դավիթ Շինարարը: Վրաստանի վերելքը Թամարի և Շոթա Ռուսթավելու օրով:

Հայաստանը XI—XII դ. դ.: Հայաստանի տրոհվելը ֆեոդալական իշխանությունների և նրա նվաճումը սելջուկների կողմից: Աղբյուրները XI—XII դ. դ.: Աղբյուրների ժողովրդի կազմվելը:

Միջին Ասիան X դ. մինչև XIII դարը:

II. ՄՈՆԴՈԼԱԿԱՆ ԵՎԱՃՈՒՄՆԵՐԸ XIII դ. (2 ժամ)

Զինգիզ-խանի տերությունը: Մոնղոլների հասարակական կարգերը XII և XIII դ. սկզբին: Զինգիզ-խանի տերության կազմավորումը: Միջին Ասիայի նվաճումը: Մոնղոլների արշավանքը դեպի Անդրկովկաս և Սևծովյան տափաստանները:

Արևելյան եվրոպայի նվաճումը: Ռուսական երկրների գրավումը մոնղոլների կողմից: Բաթու-խանի արշավանքը: Թաթարական լուծը: Ոսկե Հորդան XIII և XIV դ. դ. երկրորդ կեսին:

Անդրկովկասը և Միջին Ասիան մոնղոլների իշխանությունից: Անդրկովկասի նվաճումը թաթարների կողմից: Բնակչության ճնշումը:

Միջին Ասիան մոնղոլների իշխանության տակ: Ժողովրդական ապստամբություններ Բուխարայում:

III. ՊԱՅՔԱՐԸ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ՇՎԵԴԱԿԱՆ ՖԵՈԴԱԼՆԵՐԻ ԴԵՄ (1 ժամ)

Գերմանական ֆեոդալների հափճակիչները Մերձբայրիկում: Գերմանական ասպետների հարձակումը Արևելքում: Լիվոնիայի նվաճումը: Սուսերակիրների օրգենը: Տևտոնական օրգենը:

Նովգորոդի և Պսկովի պայքար լիեպական և գերմանական ֆեոդալների դեմ: Նևայի հաղթանակը շվեդների վրա: Ալեքսանդր Յարոսլավիչ Նևսկին: Սաեցադաշարը:

IV. ԼԵՏԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ (2 ժամ)

Լիտվական մեծ իշխանությունը կազմավորումը: Լիտվական պետության ուժեղացումը Գեդիմինի և Օլգերդի օրով: Լիտվայի և Լեհաստանի ունիան: Գերմանական ասպետների ջանքերը:

Լիտվական մեծ իշխանությունը սոցիալական կարգերը: Լիտվական ֆեոդալները: Բաղաժները Լիտվական մեծ իշխանության մեջ: Բելոռուսական և Ուկրաինական երկրները Լիտվական մեծ իշխանության կազմի մեջ:

V. ՎԼԱԴԻՄԻՐՅԱՆ ՄԵԾ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ (2 ժամ)

Հյուսիս-Արևելյան Ռուսիայի իշխանությունները: Ֆեոդալական հողատիրությունը XIV—XV դ. դ.: Դյուզագինների դրությունը: Քաղաքները: Մասնատումը ուղեների (բաժնեկալվածքների): Կառավարումը առանձին իշխանություններում: Վլադիմիրյան մեծ իշխանությունը:

Նովգորոդը և Պսկովը XIV—XV դ. դ.: Նովգորոդի բոյարական ռեպուբլիկան: Առևտուրը Արևմտյան Եվրոպայի հետ: Դասակարգային պայքարը Նովգորոդում:

VI. ՄՈՍԿՎԱՅԻ ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՄԸ (2 ժամ)

Մոսկովյան իշխանության ուժեղացումը: Մոսկովյան և Տվերը XIV դ. սկզբում: Իվան Դանիլովիչ Կալիտան: Մոսկովյան իշխանության ուժեղացումը:

Թաթարների դեմ մղված պայքարի սկիզբը: Դիմիտրի Դոնսկոյ: Վրչկոդյան կոմիտեի երկրի միացումը: Կուլիկովյան ճակատամարտը և նրա պատմական նշանակությունը:

Ֆեոդալական պայքարը XV դ. առաջին կեսին: Նիժնեգորոդյան իշխանության միացումը: Մեծ իշխանի հաղթանակը ուղեային իշխանների վրա Մոսկովյան իշխանության մեջ: Հյուսիս-Արևելյան Ռուսիայի կենցաղը և կուլտուրան XIV և XV դ. սկզբին:

VII. ԼԵՆԿՅԵՄՈՒՐԻ ՏԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՈՍԿԵ ՇՈՐԴԱՅԻ ՏՐՈՂՈՒՄԸ (1 ժամ)

Լենկյեմուրի տերությունը: Ուղբեկները: Մամարկանդի դավթումը Լենկթեմուրի կողմից: Լենկթեմուրի նվաճումները: Ուղբեկներն ու կիրգիզները:

Պոլիովնի ժողովուրդները քաղաքների իշխանության տակ:
Ոսկե Հորդանի տրոհման սկիզբը: Կազանի խանութչունը: Պոլով-
ժեն թաթարները իշխանութչան տակ: Նոդոյական հորդան:

Արիսի խանութչունը:

Սիբիրի խանութչունը: Ղազախները:

Արևմտյան Սիբիրի ժողովուրդները XV դ.: Ղազախական հոր-
դայի կազմավորումը:

IV բ ա ժ ի ն

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ (6 ժամ)

I. ԻՎԱՆ III ԵՎ ՎԱՍԻԼԻ III ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ռուսական պետության տերիտորիայի կազմավորումը: Հյուս-
սիս-Արևելյան Ռուսիայի միավորումը:

Ազատագրումը քաղաքական լծից: Իվան III նվաճումները:
Թաթարական լծի տապալումը: Հարձակում հյուսիսի և Պոլով-
ժենի ժողովուրդների վրա: Պատերազմ Լիտվայի և Լիվոնիայի դեմ:

Ռուսական պետության սոցիալական և պետական կարգերը
XV դ. վերջում: Ասլան-բազարամական հարաբերությունների
զարգացումը: Կալվինյանությունը և գյուղացիները: Կառավարումը
և զորքը: Մոսկվայի միջադպրոցի գրությունը: Մեծ իշխանի
իշխանությունը: Ռուսական պետության ուժեղացումը Վասիլի
III օրով:

V բ ա ժ ի ն

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒՄԸ ԵՎ ՆՐԱ ՎԵՐԱԾՈՒՄԸ
ԲԱԶՄԱԶԳ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ (8 ժամ)

I. ԻՎԱՆ IV ԹԱԳԱԿՈՐՈՒՄԸ

Բայարական կառավարում: Բոյարների պայքարը իշխանու-
թյան համար: Ապստամբությունը Մոսկվայում 1547 թ.: Ազն-
վականության պահանջը: «Լեւոբլաժ ռազան»: 1550 թ. ռեֆորմ-
ները: Կենտրոնացված պետական կառավարման ուժեղացումը:

Իվան IV ցարի նվաճումները: Մերձվոլգյան խանություննե-
րի նվաճումը (Կազանի և Աստրախանի): Լիվոնիայի համար
մղած պատերազմի սկիզբը:

Օպրիչնիկա: Օպրիչնիկայի կազմավորումը: Պայքարը բոյա-
րության և ֆեոդալական մասնատվածության միացորդների դեմ:
Ազնվականության ուժեղացումը: Ցարի ինքնակալ իշխանության
ամրացումը:

Լիվոնյան պատերազմի վերջը: Պատերազմի ընթացքը: Հաշ-
տություն կնքումը:

Արևելյան Սիբիրի ժողովուրդների նվաճումը XVI դ. վերջում:
Ստրոգանովների տիրակալությունները: Նրմակի արշավանքը:
Արևմտյան Սիբիրի միացումը:

Արևեստոն ու առևտուրը Ռուսական պետության մեջ XVI դ.:
XVI դ. կենցաղն ու կուլտուրան: Ռուսների սովորությունները
XVI դ.: «Դոմոստրոյ»: Լուսավորությունը և արվեստը: Գրքերի
սպազորության սկիզբը: Ռուսական ազգային արվեստի զարգա-
ցումը:

VI բ ա ժ ի ն

ՄԵՐ ԵՐԿԻՐԻ ԺՈՂՈՎՈՐԴՆԵՐԸ XVII դ. (20 ժամ)

I. ԳՅՈՒՂԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՎ ՊԱՅԲԱՐԸ ԼԵԶԱԿԱՆ ՌԻ ՇՎԵԴԱԿԱՆ
ԻՆՏԵՐՎԵՆՅԱՑԻ ԴԵՄ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ XVII դ. սկզբնու (5 ժամ)

Ռուսական պետությունը գյուղացիական պատերազմից առաջ:
Գյուղացիների շրջությունը: Գյուղացիների փախուստները: Գյու-
ղացիների հեռացման արգելումն Յուրի օրը:

Կազակները Դոնի վրա: Ֆեոդոն Իվանովիչ ցարը: Պայքար
գյուղացիների փախուստների դեմ: Բորիս Գոլունով ցարը: Սո-
վը երկրում: Ժողովրդական ապստամբությունների սկիզբը: Խուպ-
կո Կոստլապը:

Լեհական պաների փորձը սարկացնելու Ռուսական պետու-
թյունը: Կեղծ Դիմիտրի I: Լեհական հովանավորյալ Կեղծ Դիմիտ-
րի I: Կեղծ Դիմիտրին Մոսկվայում: Ժողովրդական ապստամ-
բությունը լեհերի դեմ: Վասիլի Շույսկու գահակալությունը:

Գյուղացիների ապստամբությունը Բոլոտնիկովի առաջնորդու-
թյամբ: Բոլոտնիկովի արշավանքը դեպի Մոսկվա: Կալուգայի և
Տուլայի պաշարումը ցարական զորքերի կողմից: Բոլոտնիկովի
պարտության պատճառները:

Լեհաստանի և Շվեդիայի հարձակումը Ռուսական պետության
վրա: Լեհական նոր հովանավորյալ—Կեղծ Դիմիտրի II: Պարտի-
զանական պայքարում լեհերի դեմ: Շույսկու զաշինքը շվեդնե-
րի հետ: Ռուսական պետության դեմ Լեհաստանի մղած պատե-
րազմի սկիզբը: Մոսկվայի զավթումը լեհերի կողմից և Նովգո-
րոդյան մարզի զավթումը Շվեդների կողմից:

Ռուս ժողովրդի պայքարը լեհական հափշտակիչների դեմ:
Առաջին աշխարհապարտը: Պայքարը ազնվականների և կազակների

միջև: Մինիսի և Պոժարսկու ժողովրդական աշխարհադուրը: Մոսկվայի ազատագրումը:

II. ԻՆՔՆԱԿԱԼՈՒԹՅՈՒՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ XVII դ. (6 ժամ)

Միխայիլ Ռումանովի քաղաքաբարձրը: Միխայիլ Ռումանովի թագավոր ընտրելը: Պետություն վերականգնումը: Հաշտության կնքումը Շվեդիայի և Լեհաստանի հետ:

Արտաֆին ֆաղափակաւորքումը գյուղացիական պատերազմից հետո: Պատերազմը Լեհաստանի դեմ Սմոլենսկի համար: Հարաբերությունները Ղրիմի և Թյուրքիայի հետ:

Ֆեոդալական-ֆորտապոլիսական տնտեսություն: Ծորատափրական իրավունքը: Մանուֆակտուրա: Առևտուր: Քաղաքներ:

Քաղաքային ապստամբությունները XVII դ. կեսերին: Ալեքսեյ Միխայիլովիչ ցարը: Հարկերի ուժեղացումը: Քաղաքային ապստամբությունները Մոսկվայում և ուրիշ քաղաքներում:

Ռուսական պետության կառավարման օրգանները: Ցարական իշխանությունը: Ինքնակալությունը: Բոյարական դոման: Պրիկազները (զիվանատները): Տեղական կառավարում: Զորապետները (վոեոդներ) քաղաքներում: Բանակը: «Օտարերկրյա զորաշարքի» զնդերը:

Նիկոնի եկեղեցական ունեցումը և հերձվածք: Եկեղեցական ունեցումը: Ուղղափառ եկեղեցու հերձվածքի սկիզբը:

III. ՌԻԿՐԱՒՆԱՆ ԵՎ ԲԵԼՈՒՌՈՒՍԻԱՆ XVII դ. (3 ժամ)

Ուկրաինացի և Բելոռուսիացի Լեհաստանի իշխանության ներքո: Ուկրաինական և բելոռուսական հողերի համալուծումը լեհական կալվածատերերի կողմից: Ուկրաինական և բելոռուսական բնակչության ճնշումը: Զապորոժյան կազակությունը: 1596 թ. եկեղեցական ունիան: Ժողովրդական ապստամբությունները Լեհաստանի դեմ XVI դ. վերջում և XVII դ. առաջին կեսին:

Ուկրաինական ժողովրդի պայքարը Լեհաստանի դեմ: Բոգդան Խմելնիցկին: Կազակության շարժումը: Առաջին հաղթանակները լեհական զորքերի վրա: Գյուղացիների ապստամբությունը: Լեհական զորքի ջախջախումը: Զբոսայգիի պայմանագիրը: Պատերազմի վերսկսումը: Բելոցերկովյան հաշտությունը: Ուկրաինայի ծանր դրությունը:

Ուկրաինայի միակցումը Ռուսական պետության և պատերազմ Լեհաստանի դեմ: Ուկրաինայի միակցումը Ռուսական պետության հետ:

ստեղծյանը: Պատերազմը Լեհաստանի և Շվեդիայի դեմ: Անդրուսովյան զինադադարը Լեհաստանի հետ:

IV. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ XVII դ. ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԻՍԻՆ (3 ժամ)

«Պղնձե խոպուքումը» Մոսկվայում: Դասակարգային պայքարի ուժեղացումը: Պղնձե դրամները բաց թողնելը: Ապստամբությունը Մոսկվայում 1662 թ.:

Պովոլոժեն XVII դ.: Պովոլոժեի ժողովուրդները: Բաշկիրիայի դրությունը: Կալմիկները: Ապստամբությունները Պովոլոժեում և Արևմտյան Սիբիրում:

Ժողովրդական ապստամբությունը Ստեպան Ռազինի առաջնորդությամբ: Դոնի կազակները XVII դ.: Շերտափորումը կազակության մեջ. ունեոր և մերկ ու տկոր կազակները: Ստեպան Ռազինի ապստամբությունը: Արշավանք դեպի Պարսկաստան: Ս. Ռազինի վերադարձը դեպի Դոն: Նոր արշավանք դեպի Վոլգա: Գյուղացիական ապստամբությունը: Պովոլոժեի ոչ ոռոս ժողովուրդների ապստամբությունը: Ապստամբության ջախջախումը:

V. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՈՒՆՏՈՒՐԱՆ XVII դ. (1 ժամ)

Կուլտուրան և լուսավորությունը: Կուլտուրական կապերի ուժեղացումը Արևմտյան Եվրոպայի հետ: Ուկրաինայի կուլտուրայի ազդեցությունը: Ալեքսեյ ցարի թատրոնը: Ժողովրդական ստեղծագործությունը: Մոսկվան—մայրաքաղաքը:

VI. ՍԻԲԻՐԻ ԺՈՂՈՎՈՐԴՆԵՐԸ XVII դ. (1 ժամ)

Արևելյան Սիբիրը XVII դ.: Ժողովուրդները: Բնակչության զբաղմունքները:

Արևելյան Սիբիրի նվաճումը և նրա գաղութացումը: Դեմիդով արշավախումբը: Պայքար Ամուրի համար: Սիբիրի բնիկ բնակչության ապստամբությունը: Սիբիրի գաղութացումը:

VII. ԱՆԴՐԱԿՈՎԱԿԱՆ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱՆ XVI—XVII դ. դ. (1 ժամ)

Անդրկովկասը XVI—XVII դ. դ.: Պայքարը Պարսկաստանի և Թյուրքիայի դեմ: Քաղաքական կապերի ուժեղացումը Ռուսական պետության հետ:

Միջին Ասիան XVI—XVII դ. դ.: Բուխարայի և Նիվայի

խանութ յունները: Միջին Ասիայի տնտեսական կապերի ուժեղացումը Ռուսական պետութեան հետ:

Ամբողջ ուսումնական տարվա ընթացքում կրկնութեան համար—15 ժամ:

IX ՂԱՍԱՐԱՆ

Բ Ա Յ Ա Տ Ր Ա Գ Ի Ր

ՍՍՌՄ պատմութեան IX դասարանի դասընթացում պատմա-ժամանակագրական հաջորդականութեամբ ուսումնասիրվում են XVIII—XIX դ. դ. դեպքերը: Այդ ժամանակը ՍՍՌՄ պատմութեան մեջ բաժանվում է երկու շրջանի: Առաջին շրջան (ծրագրի առաջին մասը). XVIII դ. և XIX դ. առաջին կեսը, երբ ճորտատիրական տնտեսութիւնը հասնում է իր գագաթնակետին և այնուհետև սկսվում է քայքայվել, ընդ որում միաժամանակ նրա ընդերքում հասունանում է բուրժուա-կապիտալիստական տնտեսութիւնը: Երկրորդ շրջան (ծրագրի 2-րդ մասը). XIX դ. երկրորդ կեսը, երբ ճորտատիրական իրավունքի վերացման և 60-ական թվականների բուրժուական մյուս ուժերի անցկացման հետևանքով դարձանում է կապիտալիզմը և միաժամանակ առաջանում է հասարակական նոր դասակարգ—պրոլետարիատը, որը սկսում է իր համաշխարհային պատմական պայքարը ինքնակալութեան և կապիտալիզմի դեմ: Այս շրջանի ուսումնասիրութեան լուծյան և կապիտալիզմի դեմ: Այս շրջանի ուսումնասիրութեան համար իբրև հիմք վերցվում է «Համ Կ(բ)Պ պատմութեան համառոտ դասընթաց»-ում (էջ 168—170) տրված կապիտալիզմի բնութագրութիւնը՝ իբրև ավելի առաջադիմական հասարակական-տնտեսական փորձացիայի—Ֆեոդալիզմի համեմատութեամբ, ընդ որում ընդգծվում է, որ «արտադրողական ուժերը վիթխարի չափերով զարգացնելով, կապիտալիզմը խճճվեց իր համար անլուծելի հակասութիւնների մեջ» (Համ Կ(բ)Պ պատմութեան համառոտ դասընթաց, էջ 169):

XIX դ. վերջից Ռուսաստանը դառնում է համաշխարհային իմպերիալիզմի հակասութիւնների հանգույց «...ամեն տեսակ ճնշման օջախ էր և՛ կապիտալիստական, և՛ զաղութային, և՛ զինվորական ճնշման իր ամենավայրագ ու բարբարոսական ձևով» (Սաալին, Լենինիզմի հարցեր, էջ 13):

Իմպերիալիզմի դարաշրջանում Ռուսաստանը դառնում է

բոլորից—պրոլետարիական նոր տիպի պարտիայի հայրենիք, որը ղեկավարում է պրոլետարիատի ռեվոլյուցիոն դասակարգային պայքարը հանուն պրոլետարիատի գլխատուրայի, հանուն սոցիալիզմի:

Այսպիսով, ՍՍՌՄ պատմութեան IX դասարանի դասընթացն իր առաջ խնդիր է դնում ուսումնասիրել Ռուսաստանի անցումը ֆեոդալական կարգերից դեպի կապիտալիստական կարգերը և այդ անցման առանձնահատկութիւնները, որոնք պայմանավորում էին մեր երկրում երկու սոցիալական պատերազմների առկայութիւնը (այսինքն ամբողջ դյուղացիութեան պայքարը, ճորտատիրական իրավունքի վերացումից հետո, կալվածատերերի դեմ՝ հողի համար և պրոլետարիատի պայքարը քաղաքի և գյուղի բուրժուազիայի դեմ) և բուրժուա-դեմոկրատական ռեվոլյուցիոն սոցիալիստական ռեվոլյուցիայի վերածելու հնարավորութիւնը:

Հատկապես ջանացողքար պետք է ուսումնասիրվի դյուղացիների պայքարը ճորտատիրական ճնշման դեմ XVIII դ. և XIX դարի առաջին կեսում, իսկ XIX դարի երկրորդ կեսից՝ պրոլետարիատի պայքարը ցարիզմի և բուրժուազիայի դեմ: Ծնշված դասակարգերի կեղծիչների դեմ մղած դասակարգային պայքարի ուսումնասիրութիւնը պետք է աշակերտների մեջ գիտակից սեր դարձնելու դեպի ճնշվածները և գիտակից առկայութիւն՝ դեպի ճնշողները: Դասընթացի ծրագրում մեծ ուշադրութիւն է դարձվում օտարերկրյա հարձակումներից մեր երկրի աշխատավորութեան կողմից իր երկրի հերոսական պաշտպանութեան ուսումնասիրութեանը (շվեդական զավթողների ջախջախումը XVIII դ. սուսական և ուկրաինական եղբայրական ժողովուրդների միացյալ ուժերով, ռուսական ժողովրդի կողմից նապոլեոնական բանակի ջախջախումը 1812 թ.): Հատկապես առանձնացվում է ռուսական ռազմական արվեստի և նրա ակնաւոր ներկայացուցիչների (Պետրոս I, Սուլթրովի, Կուսուկովի) ուսումնասիրութիւնը: Իր անկախութեան համար օտարերկրյա ինտերվենտների դեմ մղած մեր ժողովրդի այդ հերոսական պայքարի ուսումնասիրութիւնը աշակերտների մեջ սովետական հայրենասիրութիւն է դաստիարակում:

Ծրագրերը մեծ ուշադրութիւն է հատկացնում ՍՍՌՄ ժողովուրդների պատմութեանը: Առանձնացվում է ժողովուրդների հերոսական պայքարը իրենց ազգային անկախութեան համար ցա-

րիզմի կողմից նրանց նվաճելու շրջանում, այլև ճնշված ժողովուրդները ու ուսու հորտ գյուղացիների միացյալ պայքարը ճորտատիրական շահագործման դեմ (օրինակ, մանրամասն տված է գյուղացիական պատերազմը Եմ. Պուգաչովի առաջնորդությամբ):

Յարական Ռուսաստանի ժողովուրդների ազգային-ազատագրական պայքարին աշակերտ կապիտալիզմի զարգացումը, երբ ճնշված ժողովուրդների աշխատավորությունը ուսական պրոլետարիատի ղեկավարությամբ պայքարում էր ցարիզմի, կալվածատերերի և կապիտալիստների դեմ: ՍՍՌՄ պատմությունը ուսականությունը պետք է աշակերտների մեջ խոր հարգանք դաստիարակի դեպի մեր երկրի ժողովուրդները, նրանց պատմությունը, նրանց պայքարը ազատության համար, նրանց կուլտուրան: Այս հիմքի վրա է դաստիարակվում գիտակցական պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմը, որը անխզելիորեն կապված է սովետական հայրենասիրության հետ:

Մեր դպրոցում ՍՍՌՄ պատմությունը ուսուսմասիրվում է որպես համաշխարհային պատմության անբաժանելի, բաղկացուցիչ մի մասը: Բոլոր կարևորագույն պատմական պրոցեսները, որոնք ուսուսմասիրվում են ՍՍՌՄ պատմության IX դասարանի դասընթացում, համանման են համաերոպական պատմության նույնպիսի պրոցեսներին, որն արդեն հայտնի է IX դասարանի աշակերտներին: Համաշխարհային պատմության անմիջական կապը մեր երկրի պատմության հետ ցույց են տալիս ցարիզմի արտաքին քաղաքականության մասին թեմաները:

Ռուսական ցարիզմը, Եկատերինա II թագավորության ժամանակներից սկսած մինչև Ղրիմի պատերազմը, ղեկավար դիրք էր գրավում Արևմտյան Եվրոպայում, գործելով իբրև Եվրոպայի ժանդարմ և գլխավորելով երոպական ռեակցիան: Ղրիմի պատերազմում ջախջախվելուց հետո ցարիզմը սկսեց ավելի ու ավելի կախման մեջ ընկնել արևմտաերոպական կապիտալիզմից և իմպերիալիզմի դարաշրջանում դարձավ նրա ռեզերվը ու գործակալությունը, արևմտաերոպական իմպերիալիզմի պատահական շունը Արևելքում:

Մեր երկրում ռևոլյուցիոն շարժման պատմությունը ցույց է տալիս, որ նա զարգանում էր արևմտաերոպական ռևոլյուցիաների անմիջական ազդեցության տակ: Դասընթացում ուսուսմասիրվում են բուրժուա-ռևոլյուցիոն մտքի արևմտաերոպական առաջնորդների ազդեցության հիմնական փաստերը Ռու-

սաստանի ռևոլյուցիոնների վրա և, մասնավորապես, մարքսիզմի ազդեցությունը մեր երկրի բանվորական շարժման վրա: Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ պրոլետարիատի համաշխարհային ռևոլյուցիոն շարժման կենտրոնը XIX դ. վերջերին հենց Ռուսաստանն տեղափոխվեց, որ հենց Ռուսաստանը դարձավ լենինիզմի հայրենիքը, այսինքն իմպերիալիզմի և պրոլետարական ռևոլյուցիաների դարաշրջանի մարքսիզմի հայրենիքը:

Այսպիսին են ՍՍՌՄ պատմության IX դասարանի դասընթացի հիմնական խնդիրները և դիրքորոշումը, նրանցով էլ որոշվում է և նրա կառուցումը:

Դասընթացի առաջին մասը—«XVIII դ. և XIX դ. առաջին կեսի Ռուսական կայսրությունը»—բաժանվում է հետևյալ երկու բաժնի.

1) XVIII դ. Ռուսական ազնվական կայսրությունը և

2) Ճորտատիրության քայքայումը և կապիտալիզմի սաղմնավորումը:

Առաջին բաժնի մեջ—«XVIII դ. Ռուսական ազնվական կայսրությունը»—մտնում են հետևյալ թեմաները.

1. Ռուսական կայսրության կազմավորումը: Պետրոս I զործուհեությունը ուսուսմասիրվում է ընկեր Ստալինի կլասիկ ձևակերպման հիման վրա—«Այո, Պետրոս Մեծը, իհարկե, շատ բան արեց կալվածատերերի դասակարգը բարձրացնելու և ծնունդ առնող առևտրական դասակարգը զարգացնելու համար: Պետրոսը խիստ շատ բան արեց կալվածատերերի ու առևտրականների ազգային պետության ստեղծման ու ամրացման համար» (Ի. Վ. Ստալին, Զրույց գերմանական գրող Էմիլ Լյուդվիգի հետ, էջ 6, Պետհրատ, 1938 թ.): Ըստ Լենինի խոսքերի, Պետրոս I հարկադրված էր բարբարոսական միջոցներով հաղթահարել Ռուսիայի բարբարոսությունը: Լենինի և Ստալինի այս ցուցումները պետք է զրված լինեն Պետրոս I ռեֆորմների շարադրման հիմքում:

2. Պետրոս I հաջորդները: Այդ ազնվական պալատական հեղաշրջումների ժամանակ էր, երբ ազնվական գվարդիան ուսական կայսրությունը ղեկավարում էր հոգևոր իր շահերի:

3. XVIII դ. երկրորդ կեսի ազնվական կայսրությունը: Այս ժամանակը ճորտատիրության զագաթնակետն է: Ճորտատերերի դիկտատուրան քողարկված էր Եկատերինա II «լուսավորված աբսոլյուտիզմի» տեսքով: Ճորտատիրական շահագործման ուժեղացումն առաջ բերեց Ռուսաստանի պատմության մեջ ամենախոշոր դժբաղդիական պատերազմը—Պուգաչովի ապստամբությունը:

II բաժին: «Ճորտատիրութեան քայքայումը և կապիտալիզմի տալմնավորումը» աշակերտներին ծանոթացնում է ճորտատիրութեան քայքայման ու անկման հետ XIX դ. առաջին կեսում և վերջանում է ճորտատիրական ցարական միապետության ջախջախումով Սևաստոպոլի մոտ Ղրիմի պատերազմի ժամանակ: Միաժամանակ կապիտալիզմը թափանցում է գյուղատնտեսության և արդյունաբերության մեջ:

Այդ ժամանակ գյուղացիությունը շարունակում էր անընդհատ պայքարել ճորտատիրական ճնշման դեմ: Ռադիշչևից (XVIII դ. վերջը) սկսվում է ազնվական ուսուցիչներին ուսուցարար ճորտատիրական պետություն և նրա հիմք՝ ճորտատիրական իրավունքի դեմ: Ազնվական ուսուցիչներները պայքարում էին ճորտատիրական Ռուսաստանը առաջավոր բուրժուական երկիր դարձնելու համար: Նրանց վրա շատ մեծ ազդեցություն էին գործել 1789 թ. ֆրանսիական բուրժուական ուսուցիչներ և XIX դ. առաջին քառորդի բուրժուական ուսուցիչները: Սակայն ազնվական ուսուցիչներները հեռու էին ճորտատիրական իրավունքի դեմ ուղղված գյուղացիների պայքարից: Ահա թե ինչու այդ ապստամբությունները թույլ էին և պարտություն էին կրում:

II բաժնում—«Ճորտատիրության քայքայումը և կապիտալիզմի սաղմավորումը»—մտնում են հետևյալ թեմաները.

1. 1789 թ. բուրժուական ուսուցիչի և ցարիզմը: Այս թեմայում տրվում է Նկատերինա II և Պավել I օրոք ռուսական ցարիզմի պայքարի բնութագիրը ընդդեմ ֆրանսիական ուսուցիչների: Պետք է ցույց տալ, որ Նկատերինա II ժամանակից սկսած, ռուսական ցարիզմը դառնում է Եվրոպայի ժանդարմ:

2. Ցարիզմը մապոլեոնական պատերազմների շրջանում: Նապոլեոնի նվաճողական արշավանքը ռուսական երկրի վրա 1812 թ. պատերազմը դարձրեց ժողովրդական պատերազմ և ավարտվեց Նվաճողների լիակատար ջախջախումով: Դա արդարացի պատերազմ էր, որը տարվում էր մեր երկրի ամբողջականության և անկախության համար: Պատերազմի ժամանակ երևան եկավ ռուս զինվորների նշանավոր մարտական որակը, որոնց առաջնորդում էին Սուլովորովի լավագույն աշակերտներ՝ կուսուղիներ և Բագրատիոնը: Սակայն չպետք է ունենալ մեծ պետական կարգերի ճորտատիրական բնույթը և Ռուսաստանի տիրող դասակարգերի ղեկավարներ լինելը Նապոլեոնի դեմ մղած պայքարի շրջանում: 1812—14 թ. թ. ֆրանսիայի դեմ վարած պատերազմի ժամա-

նակ ազնվական երիտասարդության լավագույն ներկայացուցիչները՝ Լեոպոլդին բուրժուական առաջավոր իդեաներին և Եվրոպայում ֆեոդալական ղեկավարի դեմ մղած ժողովրդական մասսաների ուսուցիչներն պայքարին ծանոթանալու ազդեցություն տակ—սկսում են քաղաքականապես ձևավորվել ազնվականության առաջավոր շրջանները, հասկանալով, որ ճորտատիրությունը և ինքնակալությունը կանգնած են Ռուսաստանի հետագա զարգացման ճանապարհին և խանգարում են նրան:

3. Ցարական Ռուսաստանի ժողովուրդները և ցարիզմի գաղութային բաղաձեռնությունը XIX դ. առաջին քառորդում: Այս թեման աշակերտներին ծանոթացնում է ցարիզմի կողմից նվաճված ժողովուրդների դրություն հետ և ցարական գաղութային ճնշման դեմ ժողովուրդների մղած պայքարի հետ:

4. Դեկաբրիստները: Արևմտյան Եվրոպա կատարած արշավանքից հետո ծագում են ազնվական ուսուցիչներին առաջին զաղտնի կազմակերպություններ, չորոնք առաջադրում էին բուրժուական ծրագիր: Սակայն այդ ազնվական ուսուցիչների պայքարը բոլորովին կապված չէր այն ժամանակվա խոշոր մասսայական ուսուցիչներ ելույթների հետ—ճորտ գյուղացիների ապստամբության հետ Դոնում 1820 թ. և Սեմյոնովյան գնդի զինվորների ապստամբության հետ: Նույնիսկ փորձելով տապալել ինքնակալությունը բռնի, ուսուցիչներ միջոցով, դեկաբրիստները, իբրև ազնվական ուսուցիչներ, ժողովրդական մասսաներին, մասնավորապես, զինվորներին մասնակից չդարձրին նրանց կողմից սկսած պայքարին: Դեկաբրիստների ապստամբությունը, որը չէր հենվում մասսաների վրա, նախօրոք դատապարտված էր անհաջողության: Այնուամենայնիվ նա ունի պատմական խոշոր նշանակություն, որպես առաջին բացարձակ ուսուցիչներ ելույթ ցարիզմի դեմ:

5. Ճորտատիրական սխառմի ճգնաժամը: Այս թեման ցույց է տալիս ճորտատիրական տնտեսության հետագա քայքայումը: Արդեն XIX դ. 40-ական թվականներին կալվածատերերի կողմից պարտադիր ճորտային աշխատանքի գործադրության միջոցով տնտեսության վարումը դարձավ տնտեսապես անշահավետ՝ համեմատած ազատ վարձու աշխատանքի գործադրության հետ: Արդյունաբերության մեջ կապիտալիզմը զարգանում էր չափազանց դանդաղ, այդ ժամանակ ձեռնարկություններում առաջին անգամ սկսվեց մեքենաների գործադրությունը և կապիտալիստա-

կան մանուֆակտուրան սկսեց դանդաղ վերածել կապիտալիստական մեքենայական ֆաբրիկայի:

6. Յարիզմը—Նվրոպայի ժամդարմ: Այս թեման երեան է բերում ցարիզմի ռեակցիոն դերը, որն այն ժամանակ ղլխավորում էր երոպական ռեակցիոն: Յարիզմի այդ դերը հատկապես երեան եկավ 1849 թ. հունգարական ռեուլուցիայի ժամանակ զինված ինտելեկտիալում:

Այսուհետև պետք է ցույց տալ, ինչու և ինչպես Ղրիմի պատերազմը երեան բերեց նիկոլաեյան ռեֆորմի լիակատար փլուզումը: Յարիզմի պարտութան հետևանքը եղավ նրա կողմից իր ղեկավար դերի կորցնելը միջազգային քաղաքականութան մեջ:

Դասընթացի երկրորդ մասը—«Կապիտալիզմի զարգացումը ցարական Ռուսաստանում (XIX դ. երկրորդ կեսը)» նվիրված է 60-ական թվականների բուրժուական ռեֆորմների պատմության ուսումնասիրությանը և Ռուսաստանի տնտեսական և քաղաքական զարգացմանը ճորտատիրական իրավունքի վերացումից հետո:

Դասընթացի այս մասը բաժանվում է երեք թեմաների.

1) 60-ական թվականների բուրժուական ռեֆորմները.

2) Կապիտալիզմի զարգացումը 60—70-ական թվականներին և

3) Բանվոր դասակարգի պայքարի սկիզբը ցարիզմի դեմ:

1. «60-ական թվականների բուրժուական ռեֆորմները» թեման ուսումնասիրում է ճորտատիրական իրավունքի վերացման համար մղած պայքարը և 1861 թ. փետրվարի 19-ի ռեֆորմը: «Տնտեսական զարգացման ամբողջ ընթացքը մղում էր ոչնչացնելու ճորտատիրական իրավունքը: Ցարական կառավարությունը, որը թուլացել էր Ղրիմի կամպանիայի ժամանակ իր կրած ռազմական պարտությունից և երկյուղով էր համադրվել կալվածատերերի դեմ ուղղված գյուղացիական «բուհարից», ստիպված եղավ 1861 թվականին վերացնելու ճորտատիրական իրավունքը» («Համ Կ(բ)Պ պատմության համառոտ դասընթաց», էջ 5): Այս ցուցումներն է դրվում 1861 թ. ռեֆորմի և բոլոր տեսակ մյուս բուրժուական ռեֆորմների ուսումնասիրության հիմքում, կիրառվեց առաջին քայլը Ռուսաստանը բուրժուական միապետություն դարձնելու ճանապարհին: Ռուսաստանի հետագա զարգացումը կատարվում է արտադրության կապիտալիստական կա-

նակի բաղադրի վրա: 1861 թ. ռեֆորմի նախօրյակին գյուղացիական շարժումները տարերային գյուղացիական «բուհարի» էին, որը և ճորտատերերին հնարավորություն տվեց անցկացնել բուրժուական ռեֆորմ, ըստ Լենինի խոսքերի, մաքսիմալ չափով պահպանելով իրենց «իշխանությունը և եկամուտները»:

2. «Կապիտալիզմի զարգացումը 60—70-ական թվականներին» թեմայում ուսումնասիրվում են կապիտալիզմի զարգացումը գյուղատնտեսությունից մեջ և նրա առանձնահատկությունները, կապիտալիզմի զարգացումն արդյունաբերությունից մեջ, արդյունաբերական պրոլետարիատի առաջացումը և նրա պայքարի սկիզբը: Պետք է ցույց տալ, որ գյուղացիությունից աղքատության և ճնշման պատճառը, գյուղացիությունը, որը ճնշված էր ճորտատիրությունից մնացորդներով, խոշոր կալվածատիրական հողատիրությունից գերակշռություն էր (կալվածատիրական լատիֆունդիաներ): Դրա հետևանքներն էին նախառեուլացիոն Ռուսաստանի գյուղատնտեսության ծայր աստիճանի հետամնացությունը և հաճախակի անբերրիությունն ու սովահարությունը: Ճորտատիրական իրավունքի վերացումից հետո արդյունաբերական կապիտալիզմի զարգացումը բավականին արագ դնաց, չնայած ճորտատիրության մնացորդները կասեցնում էին նրա աճը:

Հենց այս ժամանակ են ճորտատիրության մնացորդների և ցարիզմի դեմ պայքարի մեջ մտնում ռեուլուցիոն դեմոկրատները՝ ռազմոչինջները, որոնք փոխարինել էին ազնվական ռեուլուցիոններին: 70-ական թվականների համար առավելապես բնորոշ էր նարոդնիկների ռեուլուցիոն պայքարը: Սակայն նրանք եղում էին ռեուլուցիոն սխալ թեորիայից և կիրառում էին ռեուլուցիոն մասսայական շարժման համար փաստալար անհատական տեուրի տակտիկան: Նարոդնիկները մարքսիզմի թշնամիներն էին և չէին հասկանում պրոլետարիատի առաջատար ռեուլուցիոն դերը: Նրանք չէին հասկանում գյուղացիների կարիքները: Իրենց ոչ ճիշտ տակտիկայով նրանք մեկուսացնում էին իրենց մասսայական շարժումից և այդ պատճառով էլ պարտություն կրեցին:

Մարքսիզմը—միակ ճիշտ ռեուլուցիոն թեորիան—«Ռուսաստանում կարող էր աճել և ամրապնդվել նարոդնիկության դեմ պայքար մղելով միայն» («Համ Կ(բ)Պ պատմության համառոտ դասընթաց», էջ 16): Այս թեմայում նշվում է, որ արդեն առաջին բանվոր-ռեուլուցիոնները և առաջին բանվորական կազմա-

կերպութիւնները Ռուսաստանում նարիդնիկներին մի գլխով աճել էին:

3. «Բանվոր դասակարգի պայքարի սկիզբը ցարիզմի դեմ» թեման առանձնապէս կարևոր է, որովհետեւ նրանում շարադրվում է պրոլետարիատի մեծ առաջնորդներ՝ Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի ղեկավարութեան գործունեութեան սկիզբը: Այդ ժամանակը—իմպերիալիզմի դարաշրջանն է, երբ միջազգային պրոլետարիատի ղեկավարութեան պայքարի կենտրոնը տեղափոխվել էր Ռուսաստան, որովհետեւ Ռուսաստանը դարձավ իմպերիալիզմի հակառակութիւնների հանգուցակետը: «Ահա թե ինչու Ռուսաստանը դարձավ լենինիզմի օջախը, իսկ ռուսական կոմունիստների առաջնորդ Լենինը—նրա ստեղծողը» (Ի. Ստալին, Լենինիզմի հարցեր, էջ 17): Մասնաշաղկաւ բանվորական շարժման վրա հենվող ղեկավարութեան պարտիայի առաջին լուրջ սաղմը Լենինի կողմից նտեղծած և գլխավորած Պետերբուրգյան «Բանվոր դասակարգի ազատագրութեան պայքարի միութիւն» էր:

Դասատուի խնդիրն այն է, որպէսզի թեմաների նյութը բնութանի ըստ դասերի: Դասագրքում նյութի մի մասը տրվում է պետիտով: Դա, նախ և առաջ, դեպքերի մանրամասնութիւններն են կամ միատեսակ դեպքեր են, որոնց ռուսականութեանը պարտադիր է: Երկրորդ, զրականութեան և արվեստի վերաբերյալ ողջ նյութը տրվում է պետիտով, նկատի ունենալով այն, որ զրականութեանը մանրամասն անցվում է հատուկ դասընթացում: Իսկ ՍՍՄԽ պատմութեան դասընթացում ռուսացիչը պետք է աշակերտներին ծանոթացնի հիմնական փաստերի հետ և տվյալ զրականութեան ու արվեստի ընդհանուր բնութեան հետ:

Այդ թեմաներն անցնելիս, պատմութեան դասատուն իր աշխատանքը պետք է համաձայնեցնի զրականութեան դասատուի հետ:

Դասագրքի հավելվածում տրված է հիշողութեան մեջ պահելու համար պարտադիր թվականների խրոնոլոգիական աղյուսակը: Բոլոր մյուս թվականները դասագրքում տրված են դեպքերի կապի համար:

Նոր նյութի բացատրման ժամանակ, դասատուն անհրաժեշտ է դիմել դիտողական պիտույքների օգնութեան (քարտեզներ, դիագրամներ, աղյուսակներ, նկարներ և այլն), այլև իր շատ քաղցրանքը կենդանացնել փաստաթղթերից, մեմուարներից և գեղարվեստական երկերից քաղվածքներ բերելով:

Ծ Ր Ա Ք Ի Ր

XVIII դ. եՎ XIX դ. ԱՌԱՋԻՆ ԿԵՍԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱՅՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

I Բ ա ժ ի ն

XVIII դ. ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱՋՆԱԿԱՆ ԿԱՅՐՈՒԹՅՈՒՆԸ (21 ժամ)

1. Ռ ռ ս ա կ ա ն կ ա յ ա ռ ու թ յ ա ն կ ա գ մ ա վ ո ռ ու մ ը (10 ժամ)

Ռուսական պետութիւնը XVII դ.: Ռուսական պետութեան հետաճումը: Ռեֆորմների անհրաժեշտութիւնը:

Ֆեոդը Ալեքսեիչ ցարը: Տեղայնութեան ոչնչացումը:

Սոփիայի կառավարումը: Ստրելեցների ապստամբութիւնը (1682): Արքայադուստր Սոփիան: Պետրոսի մանկութիւնը: Առաջին հետեակ զնդերի ստեղծումը: Սոփիային հաղթելը Պետրոսի կողմից և նրա կառավարման սկիզբը:

Պետրոսի ազնվական արշավանքները և մանապառնդութիւնը արտասահման, Ազովյան արշավանքները: Պետրոսի ռեզնորութիւնն արտասահման: Ստրելեցների խռովութիւնը (1698):

Շվեդիայի դեմ մղած պատերազմի սկիզբը: Պարտութիւնը Նարվայի տակ: Բանակի վերակազմութիւնը: Շվեդներին հաղթելը:

Պետերբուրգի հիմնադրումը: Բալթյան ռազմական նավատորմի ստեղծումը:

Ժողովրդական ապստամբութիւնները: Գյուղացիների ծանր դրութիւնը: Ապստամբութիւնն Աստրախանում: Ապստամբութիւնը Դոնում 1707—1708 թ. թ. Կոնդրատիա Բուլավինի առաջնորդութեամբ: Բաշկիրական ապստամբութիւնը:

Շվեդիայի դեմ մղած պատերազմի վերջը ու Պետրոս I պատերազմներն Արևելքում: Կարլոս XII արշավանքը դեպի Ռուսաստան: Հաղթանակը Պոլտավայի տակ: Պատերազմը թուրքիայի դեմ: Շվեդական նավատորմին հաղթելը Գանգուտի մոտ:

Նիշտադյան հաշտութիւնը: Հարաբերութիւններն Արևելքի հետ:

Ռուսաստանի սոցիալ-տնտեսական դրութիւնը և Պետրոս I տնտեսական փոփոխութիւնները: Մանուֆակտուրային արտադրութեան զարգացումը: Գլխահարկը: Գյուղացիները: Ազնվականները: Քաղաքների դրութիւնը: Վաճառականութիւնը:

Ռեֆորմներ պետութեան կառավարման մէջ: Կենտրոնական կառավարչութիւնը (սենատ, կոլեգիաներ): Մարզային հիմնարկները (նահանգները, պրովինցիաները): Բանակը և նավատորմը: Բարեփոխութեան հակառակորդները:

Կուլտուրան և լուսավորութիւնը: Կուլտուրական վերելք: Քաղաքացիական օրացույցի մուծումը: Քաղաքացիական այրուքների մուծումը: Դպրոցական գործը: Կուլտուրայի ազնվական բնույթը: Պետերբուրգը: Պետրոսի օգնականները: Պետրոս I անձնավորութիւնը: Մարքսը, Էնգելսը, Լենինը, Ստալինը Պետրոս I գործունեութեան առաջադիմական նշանակութեան մասին: Ռուսաստանը—կառավարողների և վաճառականների կայսրութիւն:

2. Պետրոս I հաջորդները (3 ժամ)

Ազնվականների պայքարն իշխանութեան համար: Պալատական հեղաշրջումները: Ճորտատիրութեան ուժեղացումը և ազնվական արտոնութիւնների աճումը: Գերագոյնականները: Բիրոնովչինսնա: Նիկոլայեւա Պետրովնան: Ռուս ազնվականների շարժումը գերմանական տիրապետութեան դեմ: Յոթնամյա պատերազմը: Ռուսական գիտութիւնը XVIII դ. կեսին: Գիտութիւնների ահադեմիսն: Մ. Վ. Լոմոնոսովը: Մոսկովայի համալսարանի հիմնադրումը:

Ռուսական ցարիզմի գաղութային փառափառութիւնը Պետրոս I հաջորդների օրով: Կամչատկայի դաւթումը: Բերինգի արշավախումբը: Բաշկիրիայի ճնշումը: Կարասակալի ապստամբութիւնը: Բատիրշայի ապստամբութիւնը:

Միշին, Սախան XVIII դ.: Բուխարայի, Խիվայի, Կոկանդի խանութիւնները: Հազարները:

3. XVIII դ. երկրորդ կեսի ազնվական կայսրութիւնը (8 ժամ)

Նկատելինա II քաղաքութեան սկիզբը: 1762 թ. հեղաշրջումը:

Արտաքին փառափառութիւնը մինչև գլուղացիական պատերազմը: Ռեչ Պոսպոլիտայի (Լեհաստանի) առաջին բաժանումը: Առաջին պատերազմը թշուրթիայի դեմ:

Ճորտատիրական տնտեսութիւնը XVIII դ. երկրորդ կեսին: Գլուղացիների դրութիւնը (կոռային և բահրային տնտեսու-

թիւն): Մանուֆակտուրային արտադրութեան զարգացումը: «Բանող մարդկանց» դրութիւնը: Ճորտ գլուղացիների և «Բանող մարդկանց» հուզումները:

Գլուղացիական պատերազմը Պուգաչովի առաջնորդութեամբ: Հուզումների սկիզբը: Նմեխան Պուգաչովը: Գլուղացիների և մերձվոլգյան ժողովուրդների ապստամբութիւնը: Ուրալի լեռնագործ բանվորների մասնակցութիւնը գլուղացիական պատերազմին: Պուգաչովի հաջողութիւնները: Գլուղացիական պատերազմի ջախջախումը: Կառավարական տեւորը: Լենինը և Ստալինը գլուղացիական պատերազմների մասին Ռուսաստանում:

Ազնվականների դիկտատուրայի ուժեղացումը: Ռեֆորմը տեղական կառավարչութեան մէջ: Շնորհազիր ազնվականութեանը: Ազնվական ինքնավարութիւնը: Քաղաքների կառուցվածքը:

Արտաքին փառափառութիւնը գլուղացիական պատերազմը մեղեքուց հետո: Ղրիմի միակցումը: Երկրորդ պատերազմը թշուրթիայի դեմ: Ա. Վ. Սուվորովի հաղթանակները Ֆոկչանի և Ռիմնիի մոտ և Իզմաիլի գրոհումը:

Ուկրաինան XVIII դ.: Արեւելյան Ուկրաինան: Ուկրաինական գլուղացիների ծանր դրութիւնը Աջաինյա Ուկրաինայում լեհական պանների իշխանութեան տակ: Հալոմաճիկների ապստամբութիւնը Լեհաստանի դեմ: Կոլիիւշինսն: Աջաինյա Ուկրաինայի միակցումը Ռուսաստանին:

Լուսավորութիւնը ու կուլտուրան XVIII դ. երկրորդ կեսում: Կրթութիւնը: Գրականութիւնը և արվեստը:

II բաժին

ՃՈՐՏԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ ԵՎ ԿՄԻՏԱԼԻՋՄԻ ՍԱՆՏԱԿՈՐՈՒՄԸ (22 ժամ)

1. 1789 թ. բուրժուական ռեւոլուցիան և ցարիզմը XVIII դ. վերջում (3 ժամ)

Նկատելինա II ռեւոլուցիայի դեմ մղած պայքարում: Բուրժուական ռեւոլուցիան Ֆրանսիայում և նրա նշանակութիւնը համաշխարհային պատմութեան մէջ: Առաջին ազնվական ռեւոլուցիոններ-ռեապուբլիկյան և ճորտատիրական իրավունքի հակառակորդ Ա. Ն. Ռադիշչևը: 1791 թ. լեհական մայիսյան կոնստիտուցիան: Լեհաստանի երկրորդ բաժանումը: Կոստյուշկոյի ապստամբութիւնը: Լեհաստանի երրորդ բաժանումը:

Պավել I: Ներքին քաղաքականությունը: Արտաքին քաղաքականությունը: Պայքար ռուսացիոն Ֆրանսիայի դեմ: Սուլտանովի Ալայան արշավանքը: Խզումն Անգլիայի հետ և մերձեցումը Նապոլեոնի հետ: Ազնվական դավադրությունը և պալատական հեղաշրջումը:

2. Ցարիզմը նապոլեոնական պատերազմներ
ի շրջանում (4 ժամ)

Արտաքին և ներքին քաղաքականությունը մինչև 1812 թ.: Ճորտատիրական կարգերի քայքայման սկիզբը: Հրովարտակազատ հողագործների մասին: Պատերազմը Նապոլեոնի դեմ (1805—1807): Տիլզիտյան հաշտությունը: Ռուսաստանի մասնակցությունը ցամաքային բլոկադային: Սպերանսկու նախագծերը պետական կառավարման ռեֆորմի մասին: Ռուս-շվեդական պատերազմը և Ֆինլանդիայի միակցումը: Բեսարաբիայի նվաճումը:

1812 թ. հայրենական պատերազմը: Նապոլեոնի արշավանքը Ռուսաստանի վրա: Ռուսական բանակի նահանջը դեպի երկրի խորքը: Ժողովրդական պատերազմը: Մ. Ի. Կուտուզովը: Բորոդինոյան ճակատամարտը: Մոսկվայի հրկիզումը: Նապոլեոնի պարտությունը: Բերեզինյան և «մեծ բանակի» կործանումը: Գյուղացի-պարտիզանների մասնակցությունը 1812 թ. պատերազմում: 1812 թ. պատերազմի ժողովրդական բնույթը: 1812 թ. պատերազմը—արդարացի պատերազմ:

Ցարիզմը գլխավորում է կրոնական ռեակցիան: Ալեքսանդր I ռեակցիոն արշավանքը Ֆրանսիայի դեմ 1813—1814 թ. թ.: Վիեննայի կոնգրեսը: «Սրբազան միությունը»: Արակչեևչինյան: Զինվորական ավանները: Զինվորական ավանների ապստամբությունը:

3. Ցարական Ռուսաստանի ժողովուրդները և
ցարիզմի գաղութային քաղաքականությունը
XIX դ. առաջին քառորդում (3 ժամ)

Ցարիզմի քաղաքականությունը Լեհաստանում, Բելոռուսիայում, Ավրախանայում և Մերձբալթիկայում: Լեհական թագավորությունը: Լիտվան և Բելոռուսիան: Օրենքներ՝ հրեաների դեմ: Մերձբալթիկայի գյուղացիների ազատագրումն անձնական ճորտատիրական կախվածությունից: Ֆինլանդիան: Ուկրաինայի:

Անդրկովկասը XIX դ. առաջին քառորդում: Արևելյան վրաստանի անցումը Ռուսաստանի իշխանության տակ: Անդրկովկասի նվաճումը: Պատերազմը Իրանի դեմ:

Մերձվոլգյան, Բաշկիրիայի և Սիբիրի ժողովուրդները XIX դ. առաջին քառորդում: Մերձվոլգյան ժողովուրդները: Ներքին Պոլոժեի հարկադիր գաղութացումը: Կալմիկները: Սիբիրի ժողովուրդները: Սիբիրի ժողովուրդների գաղութային շահագործումը:

4. Դեկաբրիստները (3 ժամ)

Ուսույցիոն շարժումը XIX դ. առաջին քառորդում: Արդյունաբերական կապիտալիզմի սկիզբը: Ճորտատիրական իրավունքը—կապիտալիզմի զարգացման գլխավոր արգելակ: Ասասայական շարժումը XIX դ. առաջին քառորդում: Ճորտ գյուղացիների ապստամբությունը Դոնում (1820): Ապստամբությունը Սևոյոնովյան գնդում: Ազնվական ռուսացիները:

1825 թ. դեկտեմբերի 14-ի ապստամբությունը: Ազնվական ռուսացիները գաղտնի ընկերությունները: Հարավային ընկերությունը: Պետելի «Ռուսկայա Պրավդան»: Հյուսիսային ընկերությունը: Նիկիտա Մուրավյովի կոնստիտուցիան: Կ. Ռիլեկը: «Միավորված սլավոնների ընկերությունը»: Դեկաբրիստների ապստամբությունը Պետերբուրգում 1825 թ. դեկտեմբերի 14-ին: Զերնիկովի գնդի ապստամբությունը Ուկրաինայում (1826 թ. հունվար): Ցարիզմի դատաստանը դեկաբրիստների հետ: Լենինը դեկաբրիստների ապստամբության պատմական նշանակության մասին:

5. Ճորտատիրական սիստեմի ճգնաժամը:
Նիկոլայ I միապետությունը (3 ժամ)

Նիկոլայ I ինֆանտալությունը: Երրորդ բաժանմունքը: 30—40-ական թվականների մասսայական շարժումը: Ապստամբությունը Լեհաստանում (1830—1831): Գյուղացիական շարժումն Ուկրաինայում: Կարմեյուկ: Խոլերային հուզումները և ապստամբությունը Սեաստոպոլում:

Ճորտատիրական տնտեսության հետագա քայքայումը: Ներքին և արտաքին շուկաների աճը: Կապիտալիստական ձևերի աճը արդյունաբերության մեջ: Ճորտային աշխատանքի անշահավետությունը: Նիկոլայ I տնտեսական քաղաքականությունը: Առաջ:

ծրագրի և տակախկայի ունակցիոն բնույթը: Նարոդնիկությունը Ուկրաինայում և Վրաստանում: Մարքսը, Էնգելսը, Լենինը, Ստալինը նարոդնիկության մասին: «Նարոդնայա վոլյա»-ի կերակրը: Անհատական քաղաքական տեոորի ունակցիոն լինելը: Լուրիս-Մելիքովի դիկտատուրան: Ալեքսանդր III սպանությունը:

Բանվորական շարժումը 70-ական թվականներին, I Ինտերնացիոնալը և ուղուցիոն շարժումը Ռուսաստանում: Գործադուլները 70-ական թվականներին: Առաջին բանվոր-ուղուցիոնները՝ Վաս. Գերախովովը, Պյոտր Ալեքսեևը: Առաջին բանվորական կազմակերպությունները. «Հարավ-ռուսաստանյան բանվորական միությունը», «Ռուս բանվորների Հյուսիսային միությունը»: Լենինը առաջին բանվոր-ուղուցիոններների մասին:

Լուսավորությունը, գիտությունը, արվեստը 60—70-ական թվականներին: Լուսավորության և գիտության զարգացումը 60—70-ական թվականներին: Բնագիտության ծաղկումը: Գրականությունը և արվեստը:

3. Բանվոր դասակարգի պայքարի սկիզբը ցարի դ-մի դեմ (2 ժամ):

Փառաբանական ունակցիոն: Արդյունաբերական 80-ական թվականների արդյունաբերական դեպրեսիան: 80-ական թվականների համաշխարհային ապրարային ճգնաժամը և նրա ազդեցությունը Ռուսաստանի դեռահասնաբույժության վրա: Ալեքսանդր III: Յարիզմը—ժողովրդի կատաղի թշնամի: 1891—1892 թ.թ. սովը: Ազգային-զազուկային ճնշման ուժեղացումը: Հրեական ջարդերը: Յարիզմի արտաքին քաղաքականությունը 80-ական թվականներին: Փրանս-ռուսական միությունը:

Մաքսիստական պատերազմի համար մղած պայքարի սկիզբը Ռուսաստանում: Մոսկովյան գործադուլը: Առաջին Մարքսիստական «Աշխատանքի ազատագրություն» խմբակի կազմակերպումը Պլեխանովի կողմից: Պլեխանովի պայքարը նարոդնիկության դեմ: Մարքսիզմի տարածումը Ռուսաստանում: Մոսկովյան գործադուլը: Առաջին սոցիալ-դեմոկրատական խմբակները Ռուսաստանում: Պետերբուրգի բանվորների առաջին ուղուցիոն մայրիկան (1891):

Արդյունաբերական կապիտալիզմի վերելքը: Արդյունաբերական վերելքը 90-ական թվականներին: Օտարերկրյա կապիտալիզմի ներմուծումը: Երկաթուղային շինարարությունը: Ծանր

արդյունաբերության զարգացումը: Ազգային-զազուկային ճնշումը Ֆինլանդիայում, Կովկասում: Անդիժանի ապստամբությունը:

Լենինի և Ստալինի ուղուցիոն գործունեությունը սկիզբը: Վ. Ի. Լենին (1870—1924): Պրոլետարիատի միջազգային ուղուցիոն շարժման կենտրոնի տեղափոխությունը Ռուսաստան: Գործադուլային շարժումը 90-ական թվականներին: Լենինի կենսագրությունը: Նարոդնիկության ջախջախումը Լենինի կողմից: Լենինի պայքարը «Լեգալ մարքսիզմի» դեմ: Բանվոր դասակարգի և դեռահասիության դաշինքի լենինյան իդեան: Պետերբուրգի «Բանվոր դասակարգի ազատագրության պայքարի միությունը»: Լենինի ձերբակալությունը և աքսորումը: 1896 և 1897 թ.թ. Պետերբուրգի գործադուլները: ՌՄԴԲԳ I համագումարը:

Ի. Վ. Ստալին: Ընկեր Ստալինի կենսագրությունը: Բանվորական շարժման ծագումը Կովկասում: Ընկեր Ստալինի պայքարը վրացական նարոդնիկների և վրացական «Լեգալ-մարքսիստների» դեմ: Բանվորական շարժման դեկալարությունը ընկեր Ստալինի կողմից Թբիլիսում (Թիֆլիսում): Ընկեր Ստալինի դինակիցներ—Լադո Կեցխովիլին և Ա. Ցուլուկիձեն:

Լուսավորությունը, գիտությունը, արվեստը XIX դ. վերջում: Ռուսական գիտությունը XIX դ. վերջում: Պայքար մարքսիստական գիտության համար Ռուսաստանում: Գրականությունը և արվեստը:

Ամբողջ ուսումնական տարվա ընթացքում կրկնության համար (17 ժամ):

Մ Պ Ա Ս Ա Ր Ա Ն

Բ Ա Ց Ա Տ Ր Ա Գ Ի Ր

X դասարանում ուսումնասիրվելիք ՍՍՌՄ պատմության դեպքերը հանդիսանում են կարևորագույն դեպքեր մեր երկրի և ամբողջ մարդկության պատմության մեջ: X դասարանի ՍՍՌՄ պատմության դասընթացում ուսումնասիրվում է երեք ուղուցիոնների պատմությունը. 1905 թ. բուրժուա-դեմոկրատական ուղուցիոնային, 1917 թ. փետրվարյան բուրժուա-դեմոկրատական ուղուցիոնային և 1917 թ. Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական ուղուցիոնային պատմությունը: Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ուղուցիոնային մարդկության պատմության մեջ նոր դարաշրջան

բաց արեց—պրոլետարական ռևոլուցիաների դարաշրջանը:

ՍՍՌՄ պատմությունը՝ սկսած 1901 թ. մինչև 1940 թ., բաժանվում է երեք շրջանի:

Առաջին շրջան—առաջին ռուսական ռևոլուցիայի նախօրյակից մինչև 1917 թ. փետրվարյան երկրորդ բուրժուա-դեմոկրատական ռևոլուցիայի հաղթանակը: Այս շրջանում բանվորները դաշինք կնքած գյուղացիության հետ, բոլշևիկների պարտիայի ղեկավարությամբ, Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի գլխավորությամբ, պայքարում էին ցարիզմի և կալվածատերերի իշխանությունը տապալելու համար: Պրոլետարիատը, գլխավորելով ցարիզմի դեմ մղած համադեմոկրատական պայքարը, միաժամանակ պայքարում էր բուրժուա-դեմոկրատական ռևոլուցիան հետագայում սոցիալիստական ռևոլուցիայի վերաճման համար: Բանվորների և զինվորների ապստամբությունը Պետերբուրգում 1917 թ. փետրվարին խորտակեց ցարիզմը և տարավ դեպի բուրժուա-դեմոկրատական ռևոլուցիայի հաղթանակը:

Երկրորդ շրջան—1917 թ. ապրիլից մինչև 1918 թ. սկիզբը: Այս շրջանում պրոլետարիատը և չքավոր գյուղացիությունը, ունենալով միջակ գյուղացիության հիմնական մասսայի համակրանքը, բոլշևիկների պարտիայի ղեկավարությամբ, Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի գլխավորությամբ, պայքարում էին սոցիալիստական ռևոլուցիայի համար, իրականացնելով բուրժուա-դեմոկրատական ռևոլուցիայի վերաճումը սոցիալիստականի:

Այս պայքարը ավարտվեց Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռևոլուցիայի օրերին՝ զինված ապստամբության հաղթանակով Պետրոգրադում, ժամանակավոր բուրժուական կառավարության տապալմամբ և պրոլետարական դիկտատուրայի հաստատմամբ (սովետական իշխանության ձևով):

Երրորդ շրջան—1918 թ. մինչև մեր օրերը: Այս շրջանում բանվորները և գյուղացիները (չքավորները և միջակները) ՍՍՌՄ ազատագրված ժողովուրդների հետ միատեղ, բոլշևիկների պարտիայի ղեկավարությամբ, Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի գլխավորությամբ, ջանքանքներ օտարերկրյա զինված ինտերվենցիան և սպիտակ գվարդիականներին քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ, կառուցեցին Սովետական պետութուն և սկսեցին սոցիալիզմի շինարարությունը, Լենինի մահվանից հետո և նրա պատգամների հիման վրա, ընկեր Ստալինի ղեկավարությամբ:

Նանկելով համաշխարհային պատմական հաղթանակի՝ սոցիալիստական հասարակության կառուցմանը մեր երկրում:

Այդ հաղթանակը գրանցված է ՍՍՌՄ Ստալինյան Մեծ Կոնստիտուցիայի մեջ: Մեր օրերում ՍՍՌՄ ժողովուրդները բոլշևիկների պարտիայի ղեկավարությամբ, ընկեր Ի. Վ. Ստալինի գլխավորությամբ պայքարում են անդամալարդ սոցիալիստական հասարակության կառուցման ավարտման համար և սոցիալիզմից աստիճանաբար կոմունիզմին անցնելու համար:

Երրորդ շրջանի ռուսաստանում հիմքում դրվում է կոմունիստական հասարակության և նրա զարգացման երկու փուլի բնութագրերը:

ՍՍՌՄ պատմության այս բաժնի ռուսաստանի ժամանակահատվածում շահանակությունն էլ ալիելի մեծ է այն պատճառով, որ նա դիտողականորեն և կոնկրետ կերպով բացահայտում է բոլշևիկների պարտիայի և նրա ղեկավարների մեծագույն դերը պրոլետարական ռևոլուցիայի ժամանակ վիթխարի դասակարգային մարտերի և սոցիալիստական հասարակության կառուցման համար մղվող պայքարի ղեկավարման մեջ:

Աշակերտներին սոցիալիստական հայրենիքի գիտակից ակտիվ հայրենասերներ դաստիարակելով, ռուսիայից ելած կատարում են ընկեր Ստալինի կողմը՝ «Հարկավոր է ամբողջ մեր ժողովրդին մոբիլիզացիոն պատրաստակամության վիճակում պահել պատերազմական հարձակման վտանգի առաջ, որպեսզի ոչ մի «պատահականություն» և մեր արտաքին թշնամիների ոչ մի ֆոկոս չկարողանան մեզ հանկարծակիի բերել»:

Ռուս-ճապոնական պատերազմի, համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմի, քաղաքացիական պատերազմի, իմպերիալիստական ագրեսորների պրովոկացիաները մեր սահմանների վրա և համաշխարհային իմպերիալիստական երկրորդ պատերազմի ռուսաստանի ժողովուրդները հնարավորություն է տալիս ծանոթացնել աշակերտներին մեր արտաքին թշնամիների և նրանց անարդ տրոցկիստական-բուխարինական գործակալների նման «պատահականություններին» և «ֆոկոսներին» կոնկրետ փաստերի հետ և կօգնի աշակերտների մեջ բոլշևիկյան զգոնություն դաստիարակել:

Առանձին ուշադրություն պետք է հատկացնել Ռուսաստանի ժողովուրդների ազգային-ազատագրական պայքարին: Սովետական իշխանության լենինյան ստալինյան ազգային քաղաքակա-

նությունը հասցրեց հին Ռուսաստանի՝ ժողովուրդներին բանալի լրիվ ոչնչացմանը և ՍՍՌՄ ժողովուրդների բարեկամութեան ծաղկմանը, որոնք միացյալ ուժերով կռուցեցին սոցիալիզմ:

Պատմութեանը X դասարանում ուսումնասիրվում է որպես համաշխարհային պատմութեան անբաժանելի մի մասը: XX դ. ժլգբից Ռուսաստանը դարձավ պրոլետարիատի՝ սոցիալիզմի համար մղվող համաշխարհային պայքարի կենտրոն: Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռեոլուցիան—համաշխարհային պրոլետարական ռեոլուցիայի սկիզբն է: Ամբողջ համաշխարհային պատմութեան բովանդակութեանը, սկսած 1917 թ. հոկտեմբերի 25-ից (նոյեմբերի 7), երկու սիստեմների պայքարն է—աշխարհի մեկ վեցերորդում հաղթանակած սոցիալիզմի սիստեմի և մեռնող կապիտալիզմի սիստեմի: Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռեոլուցիայի ուսումնասիրութեանը, որպես համաշխարհային պրոլետարական ռեոլուցիայի սկիզբ ու բազա, դաստիարակում է մեր պատանեկութեան մեջ միջազգային պրոլետարական համերաշխութեան: ՍՍՌՄ պատմութեանը սկսած 1917 թ. հոկտեմբերի 25-ից (նոյեմբերի 7), այսինքն պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաստատումից և առավել ևս սոցիալիզմի հաղթանակից սկսած, դեկավար ազդեցութեան է ցույց տալիս ողջ համաշխարհային պատմութեան վրա:

ՍՍՌՄ պատմութեան X դասարանի դասընթացում պրոլետարական սոցիալիստական ռեոլուցիան հակադրվում է բուրժուա-բուրժուական և բուրժուա-դեմոկրատական ռեոլուցիաների սահմանափակութեանը: Ծիշտ այդպես Սովետները՝ որպես բանվորների և գյուղացիների սոցիալիստական պետութեան պետական ձևի հետևողական սոցիալիստական դեմոկրատիզմը՝ հակադրվում է պառլամենտական բուրժուական դեմոկրատիզմի սահմանափակութեանը:

ՍՍՌՄ պատմութեան այդ շրջանի դասընթացի հիմնական դաստիարակչական նշանակութեանը կայանում է նրանում, որ սովորողները համոզվում են մարքսիզմի-լենինիզմի հղորութեան մեջ՝ Լենինի և Ստալինի կողմից պատմական դեպքերի ընթացքի գիտական նախատեսութեան փաստերի հիման վրա, որոնք ցույց են տալիս «... ոչ միայն այն, թե ինչպես և դեպի ուր են շարժվում դասակարգերը ներկայումս, այլև այն, թե ինչպես և դեպի ուր պետք է շարժվեն նրանք ամենամոտիկ ապագայում» (Ի. Ստալին, Լենինիզմի հարցեր, 11-րդ հրատ. լրաց. էջ 24):

Դասընթացի ծրագիրը առանձնաբար դասում է սովետական ժողովրդի բարոյական-քաղաքական միասնութեան հիմունքները, որն այնպես վառ արտահայտվեց ՍՍՌՄ Գերագույն Սովետի ընտրութեանների ժամանակ կոմունիստների և անպարտիականների ստալինյան բլոկի հաղթանակներում, միութենական և ավտոնոմ ռեսպուբլիկաների Գերագույն Սովետների, աշխատավորութեան դեպուտատների տեղական Սովետների ընտրութեաններում և Արևմտյան Ուկրաինայի, Արևմտյան Բելոռուսիայի, Լիտվայի, Լատվիայի և Էստոնիայի առաջին ազատ ընտրութեաններում:

Սրանք են ՍՍՌՄ պատմութեան X դասարանի դասընթացի հիմնական խնդիրները, որոնցից էլ բխում է և դասընթացի կառուցվածքը:

ՍՍՌՄ պատմութեան X դասարանի դասընթացը բաժանվում է վերև հիշված երեք շրջանների, որոնք իրենց հերթին բաժանվում են բաժինների և թեմաների:

Առաջին շրջանը—1900 թ. մինչև փետրվարյան բուրժուա-դեմոկրատական ռեոլուցիան—բաժանվում է հետևյալ բաժինների.

1) «Բուրժուա-դեմոկրատական առաջին ռեոլուցիան»:

2) «Բուրժուա-դեմոկրատական երկրորդ ռեոլուցիան».

Առաջին բաժինը բաղկացած է հետևյալ թեմաներից.

1. «Ռեոլուցիայի նախադրյալներ»:

Այս թեմայում տրվում են 1905 թ. ռեոլուցիայի տնտեսական և քաղաքական նախադրյալները: Սակավահող և հողագուրկ գյուղացիների և կալվածատերերի՝ հողային լատիֆունդիաների տիրակալների շահերի արմատական տարբերութեանը,—ահա այն ֆոնը, որի վրա ծավալվում էր բուրժուա-դեմոկրատական առաջին ռեոլուցիան ռուսաստանում: Բուրժուա-դեմոկրատական առաջին ռեոլուցիան սերտ դաշինք պրոլետարիատի և գյուղացիութեան միջև, նրա մեջ (գյուղացիութեան) տեսնելով ռեոլուցիայի հավատարիմ դաշնակցին: Միաժամանակ տեղի էր ունենում բուրժուական լիբերալիզմի ձևավորումը, որը ձգտում էր համաձայնվել ցարիզմի հետ, ցարիզմի, որը շարունակում էր տանել իր ռեակցիոն քաղաքականութեանը:

2. «Ռուս-նապոլեոնական պատերազմը և ռուսական առաջին ռեոլուցիան»:

Այս թեմայում շարադրվում է ռուս-նապոլեոնական պատերազմի իբրև իմպերիալիստական պատերազմ, այսինքն՝ անարդարացի զավթողական պատերազմ, և նրա զնահատականից բխող այն վերաբերմունքը, որ ունեին դեպի նա տարբեր դա-

սակարգերը և նրանց շահերն արտահայտող պարտիաները: 1905 թվի ռևոլուցիայի պատմութեան մեջ ցույց է տրվում, որ համաշխարհային պատմութեան մեջ—դա իմպերիալիզմի դարաշրջանի բուրժուա-դեմոկրատական առաջին ռևոլուցիան էր, որի առաջնորդը պրոլետարիատն էր: Ռուսաստանի պրոլետարիատը դաշինք կապելով գյուղացիութեան և ցարական Ռուսաստանի ճնշված ժողովուրդների հետ, բուլժեիկների պարտիայի ղեկավարութեամբ, պայքարում էր ցարիզմը տապալելու համար: Ծրագրերը պահանջում է ուսումնասիրել բոլոր դասակարգերի մասնակցութեամբ ռևոլուցիայի մեջ և մերկացնել ցարիզմի փորձերը՝ խաբելու մասսաներին 1905 թ. հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստով և I ու II Պետական դեմաների հրավիրմամբ:

3. «Սոցիալիստական ռեակցիան»: Այս թեմայում շարադրվում է սոցիալիստական ազդարարային ռեֆորմը, որպես երկրորդ քայլ Ռուսաստանը բուրժուական միապետութուն դարձնելու ճանապարհին: Բայց այդ ռեֆորմը կալվածատերերի խորտակվող իշխանութեանը միայն շատ կարճատև տարկետում տվեց, որովհետև սոցիալիստական ռեֆորմը, իհարկե, չէր կարող ոչնչացնել այն արմատական հակասությունները, որոնք կազմում էին ռուսական բուրժուա-դեմոկրատական ռևոլուցիայի հիմքը: Ռեակցիայի այդ տարիներին միայն բուլժեիկներն էին, որ շարունակում էին պայքարել ասպագա ռևոլուցիայի համար՝ Ռուսաստանում: Բանվոր դասակարգի թշնամիների դեմ մղած պայքարում բուլժեիկներն այդ ժամանակ ձևավորվեցին ինքնուրույն պարտիայի մեջ:

4. «Ռևոլուցիան վերելքի տարիները»: Այս թեմայում շարադրվում է բանվորական շարժման նոր վերելքը, որը սկսվեց Լենայի գնդակահարութեան դեմ սկսած բողոքից:

Ներհորդ բաժին. «Բուրժուա-դեմոկրատական ռեֆորմ ռևոլուցիան» բաժանվում է հետևյալ թեմաների.

1. «Յառաջանում Ռուսաստանը համաբնութային իմպերիալիստական պատերազմի տարիներին»:

Այս թեմայում նախ բացահայտվում են առաջին համաշխարհային պատերազմի պատճառները, այլև այն պատճառները, որոնք զրդում են ցարիզմին հանդես գալ պատերազմում որպես Անտանտայի կողմնակից: Պատերազմի ժամանակ էլ ավելի ուժեղացավ ցարական Ռուսաստանի կախումը (որն անշեղ աճում էր և առաջ) անգլո-ֆրանսիական իմպերիալիզմից, և միայն հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռևոլուցիան փրկեց մեք

երկիրը Անտանտայի իմպերիալիզմի զաղույթը դադարեցնելու վտանգից:

Այս նույն թեմայում պետք է ցույց տալ, որ միայն բուլժեիկներն էին, որ Լենինի և Ստալինի գլխավորությամբ անհաշտ պայքար էին տանում իմպերիալիստական պատերազմի դեմ, մերկացնելով ինչպես բացահայտ սոցիալ-դոկտրինաներին, այնպես էլ Մարտով-Տրոցկու տիպի ցենտրիստներին և նրանց գործակիցներին՝ հանձինս Բուխարինի և Պյատակովի:

Համաշխարհային պատերազմի տարիներին Վ. Ի. Լենինը իր «Իմպերիալիզմը որպես կապիտալիզմի բարձրագույն ստadium» հանձարեղ աշխատության մեջ ստեղծեց իմպերիալիզմի մասին ուսմունքը: Այդ նույն շրջանում Վ. Ի. Լենինը մի շարք աշխատություններում, ելնելով իմպերիալիզմի դարաշրջանում տնտեսական և քաղաքական զարգացման անհամաչափության կատաստրոֆիկ, թուլեցային բնույթից, ապացուցեց մի երկրում սոցիալիզմի հաղթանակի հնարավորությունը:

Այս նույն թեմայում ուսումնասիրվում է պատերազմի պատճառով առաջացած տնտեսական քայքայումը և ցարական Ռուսաստանի ճգնաժամը:

2. «Փետրվարյան բուրժուա-դեմոկրատական ռևոլուցիան»: Զինված պրոլետարական ռևոլուցիայի մասին հանձարեղ լենինյան ստալինյան ուսմունքով, 1917 թ. փետրվարին Պետրոգրադի բանվորները զինվորների հետ միասին՝ բուլժեիկների ղեկավարութեամբ տապալեցին ցարիզմը և Բանվորների ու Զինվորների դեպուտատների Սովետներ ստեղծեցին: Հատուկ ուշադրութուն է դարձվում փետրվարյան բուրժուա-դեմոկրատական ռևոլուցիայի հետևանքով առաջացած երկիշխանութեանը և բացահայտվում են նրա պատճառները:

Երկրորդ շրջանի (1917 թ. ապրիլից մինչև 1918 թ. սկիզբը) հիմնական բովանդակութունը կազմում է բանվորների և գյուղացիների պայքարը սոցիալիստական ռևոլուցիային անցնելու համար, որը տարվում էր միջակ գյուղացիութեան հիմնական մասսաների համակրությունն ունենալով և բուլժեիկների պարտիայի ղեկավարութեամբ, Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի գլխավորությամբ, սոցիալիստական ռևոլուցիայի նախապատրաստումը և նրա հաղթական իրականացումը զինված ապստամբութեան միջոցով Պետրոգրադում 1917 թ. հոկտեմբերի 25-ին (նոյեմբերի 7-ին): Այս շրջանն ուսումնասիրելիս հարկավոր է հասնել այն

բանին, որ սովորողները հասկանան բուրժուա-դեմոկրատական ռեվոլյուցիան սոցիալիստական ռեվոլյուցիայի վերաճելու պրոցեսի դասակարգային բովանդակությունը, պրոցեսի, որը պարզ կերպով արտահայտվում էր ժամանակավոր կառավարություն, մշտական ձգնաժամերով և բոլշևիկների կողմից մենշևիկների ու էսերների համաձայնողական պարտիաներին մեկուսացնելու միջոցով բանվորների, ղինվորների ու գյուղացիների մասսաների աստիճանական նվաճմամբ: Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի ղեկավարությամբ Պետրոգրադում կազմակերպված զինված ապստամբությունը ուսումնասիրվում է որպես զինված ապստամբության մարքսիստական արվեստի կլասիկ տիպար: Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռեվոլյուցիայի հաղթանակների պատճառների ուսումնասիրության հիմքում պետք է դնել Համկ(բ)Պ պատմության համառոտ դասընթացում (էջ 285—288) շարադրված ցուցմունքը հինգ հիմնական պատճառների մասին:

Երրորդ շրջանը—Պայքար մեք երկրում սոցիալիզմի կռուցման համար—բաղկացած է հետևյալ բաժիններից.

1) «Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռեվոլյուցիան»:

2) «Ռեվոլյուցիան ինքնավեցիան, Քաղաքացիական պատերազմը»:

3) «Երկրի ցնեսությունը վերականգնելու համար խաղաղ աշխատանքի անցնելը»:

4) «ՍՍՌՄ—սոցիալիզմի երկիր»:

Այս շրջանը — ՍՍՌՄ պատմության դասընթացի ամենապատասխանատու մասն է: Որպես դասագրքին լրացուցիչ նյութ հարկավոր է, որպեսզի աշակերտների կողմից դասատուի ղեկավարությամբ, ուսումնասիրվեն Լենինի և Ստալինի մի քանի մատչելի երկերը և պարտիայի ու Սովետական կառավարության կարևորագույն որոշումները:

«Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռեվոլյուցիան» բաժնի «Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռեվոլյուցիայի հաղթանակը» թեմայում առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձվում պատմության մեջ առաջին Սովետական պետության շինարարությունը և նրա առաջին քայլերին ղեկի սոցիալիզմ: Առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձվում նաև Սովետական իշխանության ազգային քաղաքականությանը, որը ոչնչացրեց ժողովուրդների բանտը, որպիսին էր նախկին ցարական Ռուսաստանը: «Բրեստի հաճությունը, Պայքար կարմուխի դադարի համար» թե-

մայում ցույց է տրվում, որ պատերազմից միայն ռեվոլյուցիոն ճանապարհով դուրս գալով էր հնարավոր ամրացնել Սովետական պետությունը:

«Ռեվոլյուցիան ինքնավեցիան, Քաղաքացիական պատերազմը» բաժնում մտնում են հետևյալ թեմաները.

1) «Օտարերկրյա ինտերվենցիայի սկիզբը»

2) «Անտանտայի երեք արշավանքների ջախջախումը»:

3) «Քաղաքացիական պատերազմը ծայրամասերում»:

Երկրորդ աշխարհային թեմաներն ուսումնասիրում են մեր երկրի ժողովուրդների հերոսական պայքարը իրենց անկախության համար, Հոկտեմբերյան ռեվոլյուցիայի նվաճումների համար ընդդեմ միջազգային իմպերիալիզմի—սովետական երկրում քաղաքացիական պատերազմը կազմակերպողի, նրա ապստամբների՝ ուսուկավածատերերի ու կապիտալիստների և նրա գործակալների՝ մենշևիկների ու էսերների: Քաղաքացիական պատերազմի պատմությունը ուսումնասիրելիս պետք է ցույց տրվի բոլշևիկների պարտիայի ղեկավարող դերը, մասնավորապես զինվորական կոմիսարների դերը: Առանձին շարադրվում է Վ. Ի. Լենինի և Ի. Վ. Ստալինի կողմից ռազմական օպերացիաների ղեկավարությունը, որի շնորհիվ կարմիր բանակը ջախջախեց ինտերվենտների և սպիտակ-գվարդիականների հրոսակախմբերին:

«Անհատայի երեք տեսլանքների զախշախումը» թեմայում հատկապես ընդգծվում է Անդլիայի դերը ինտերվենցիայի կազմակերպման մեջ: Ռազմական դեպքերի ուսումնասիրման ժամանակ առանձնացվում է Ի. Վ. Ստալինի ռազմական օպերացիաների ղեկավարությունը, որը հասցրեց Կոլչակի, Յուդենիչի, Դենիկինի, Վրանգելի և սպիտակ-լեհների ջախջախմանը:

«Քաղաքացիական պատերազմը ծայրամասերում» թեմայում ցույց է տրվում Սովետական իշխանության լենինյան-ստալինյան ազգային քաղաքականության հաղթությունը, որի շնորհիվ առաջներում ցարիզմի կողմից ճնշված ժողովուրդները կանգնում էին Սովետական իշխանության համար պայքարի դրոշի տակ, որովհետև միայն Սովետական իշխանության հաստատումը ոչնչացրեց ազգային շահագործումը: Այս թեմայում շատ կարևոր է վերջին ընդհանրացող—«Բոլշևիկների պարտիան—հաղթանակների կազմակերպիչ ռազմաճակատներում» ենթաթեման: Շատ կարևոր է սովորողներին հասկացողություն տալ մեր կարմիր բանակի երեք արմատական առանձնահատկությունների մասին,

որոնք սկզբունքորեն, տարբերում են նրան բոլոր բուրժուական բանականերից:

«Երկրի սեփականությունը վերականգնելու համար խաղաղ առ-խառնեմի անցնելը» բաժինը բաղկացած է երկու թեմաներից.

1) «Պայքար ժողովրդական տնտեսությունը վերականգնե-լու համար» և

2) «Պայքար սոցիալիստական ինդուստրացման համար»:

1. «Պայքար ժողովրդական սեփականությունը վերականգնելու հա-մար»: Այս թեման ուսումնասիրում է նոր տնտեսական քաղա-քականությունը որպես մեր երկրում սոցիալիզմը կառուցելու միջոց: Այդ նույն թեմայում ուսումնասիրվում է «ՍՍՌՄ կազ-մակերպումը» որպես Սովետական իշխանության լենինյան ստա-լինյան ազգային քաղաքականության հաղթանակը, որը ստեղ-ծեց նախկին ցարական Ռուսաստանի ժողովուրդների բարեկա-մությունը: Նույն տեղում ցույց է տրված, թե ինչպես մեր երկ-րի բանվորներն ու գյուղացիները բոլշևիկների պարտիայի դե-կավարումից, ընկեր Ստալինի գլխավորությամբ, վերականգ-նեցին ժողովրդական տնտեսությունը մինչև մինչպատերազմյան մակարդակը:

2. «Պայքար սոցիալիստական ինդուստրացումն համար»: Այս թեմայում ցույց է տրված, թե ինչպես ՍՍՌՄ ստալինյան առա-ջին հնգամյակում ձեռնամուխ եղավ սոցիալիստական էկոնոմի-կայի հիմքի շինարարության ավարտմանը, որը մեր երկրը դարձրեց բարձր զարգացած ինդուստրիալ երկիր (սոցիալիստա-կան ինդուստրացման խնդիրը):

Վերջին—«ՍՍՌՄ—սոցիալիզմի երկիր» բաժինը բաղկացած է երկու թեմաներից.

1. «ՍՍՌՄ գյուղատնտեսության կոլեկտիվացումն համար մղած պայքարի քաղաքական»: Այս թեմայում պետք է ցույց տալ կուլա-կությունը որպես դասակարգի, համատարած կոլեկտիվացման հի-ման վրա, լիկվիդացիայի ենթարկելու քաղաքականության խո-շոր սկզբունքային նշանակությունը և կոլտոզային կարգերի հաղթանակը գյուղում:

2. «Պայքար սոցիալիզմի շինարարության ավարտումն համար և Ստալինյան Կոնստիտուցիան»: Այս թեմայում հատկապես ման-րամասն ուսումնասիրվում է մեր երկրում հիմնականում սոցիա-լիզմի կառուցումը և այն անողոք դասակարգային պայքարը, որը հասցրեց սոցիալիզմի հաղթանակին: Սովորողների մեջ դեպի

աշխատանքը կոմունիստական վերաբերմունք դաստիարակելու համար, ուշադրությամբ ուսումնասիրվում է ստալինյան շարժումը, որը ցույց է տալիս այն ուղին, որով հնարավոր է սոցիալիզմից անցնել կոմունիզմին՝ կոմունիստական հասարա-կությունը զարգացման ամենաբարձր ստադիային, որը և այժմ իր նպատակն է դարձրել սովետական հասարակությունը: Սո-ցիալիզմի կառուցումը գրանցված է Ստալինյան Մեծ Կոնստի-տուցիայի մեջ, այդ պատճառով էլ նրա ուսումնասիրության ժա-մանակ սովորողների ուշադրությունը պետք է հրավիրել նրա 6 առանձնահատկություններին:

Անհրաժեշտ է դասընթացը վերջացնել մեր երկրի արտա-քին քաղաքական դրությունը շարադրամբ կապված երկրորդ համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմի և Սովետա-կան պետության խաղաղության արտաքին քաղաքականության հիմունքների հետ: Թեմայի այդ մասում շարադրվում է, թե ինչպես անհաղթելի Կարմիր Բանակը պանական լծից ազատա-գլուցեց Արևմտյան Բելոռուսիայի և Արևմտյան Ուկրաինայի եղբայ-րական ժողովուրդները, որոնք հետո վերամիավորվեցին ԲՍՍՌ-և ՈւՍՍՌ հետ, թե ինչպես Կարմիր Բանակը ճեղքեց Մանրեհեյմի անմատչելի գիծը և ձեռք բերեց Լենինգրադի և մեր հյուսիս-ա-րևմտյան սահմանների ապահովությունը:

Սովետական պետության արտաքին խաղաղասիրական քաղա-քականությունը վառ կերպով երևում է Լիտվայի, Լատվիայի և Էստոնիայի խաղաղ սովետիզացիայի մեջ, այլև Բեսարաբիայի հարցի խաղաղ լուծման մեջ, որ այժմ Ռումինիայի կողմից վերադարձվել է Սովետական Միությանը և որը Սովետական Մոլդավիայի հետ միասին կազմել է նոր Մոլդավական Սովետա-կան Ռեսպուբլիկան:

Դասագրքում և ծրագրում մեծ տեղ է տրված ՍՍՌՄ ժո-ղովուրդների պատմությանը և նրանց պայքարին սոցիալիզմի հաղթանակի համար—ուսու ժողովրդի հետ միասին և ուսական պրոլետարիատի ղեկավարությամբ:

Դասատուրի խնդիրը կայանում է նրանում, որպեսզի դա-սագրքի նյութը բաժանի ըստ-դասերի: Շարադրումը կենդանադ-նելու համար հարկավոր է լրիվ օգտագործել ինչպես դիտողա-կան պիտույքներն (նամանավանդ քարտեզներ, ձևատաժար-տերի սխեմաներ, դիագրամներ), այնպես էլ քաղվածքներ փառ-

տաթղթերից, մեմուարներից և գեղարվեստական գրականություն-
նից:

Կրկնությանը հատկացվում է 8 ժամ: Կրկնությունը պետք
է անցկացնել սիստեմատիկ՝ ամբողջ ուսումնական տարվա ըն-
թացքում:

Ծ Ր Ա Գ Ի Ր

I բ ա ժ ի ն

ԲՈՒՐԺՈՒԱ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՌԵՎՈՂՈՒՑԻԱՆ (17 ժամ)

I. ՌԵՎՈՂՈՒՑԻԱՅԻ ՆԱԽՈՐՅԱԿԸ (4 ժամ)

Ռուսաստանի անցումն իմպերիալիզմին: Իմպերիալիզմը—կա-
պիտալիզմի վերջին էտապն է: Ցարական Ռուսաստանը համաշ-
խարհային իմպերիալիզմի սիստեմում: 900-ական թվականների
արդյունաբերական ճգնաժամի սկիզբը:

Մասնաշաղկապ ֆեոդալական պայքարի սկիզբը Ռուսաստանում:
Բանվոր դասակարգի քաղաքական զարթոնքը և «Խնկրայի»
դերը: 1900—1901 թ. թ. քաղաքական դեմոնստրացիաները:
1902—1903 թ. թ. քաղաքական գործադուլները: Զուբատովյե-
նան: 1902 թ. գյուղացիական շարժումները:

Պայքար պրոլետարիատի ուսուցիչների պարտիայի սեպեմբրյան
համագումարի: Նոր տիպի պարտիայի նախապատրաստումը: ՌՍԴԲԳ
II համագումարը:

Ցարիզմը և բուրժուազիան ուսուցիչների ցեղասպանական
քաղաքական օպորտունիզմ: Ցարիզմը ազգային-ազատագրական
շարժման դեմ մղած պայքարում:

II. ՌՈՒՍ-ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱՋՄԸ ԵՎ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ

ՌԵՎՈՂՈՒՑԻԱՆ (1904—1907) (7 ժամ)

Ռուս-ճապոնական պատերազմը: Ցարիզմի մասնակցությունը
Չինաստանի բաժանման համար իմպերիալիստական պետու-
թյունների մղած պայքարում: Պատերազմի նախապատրաստումը
Ճապոնիայի դեմ: Պատերազմի սկիզբը և ընթացքը: Պորտ-Ար-
տուրի անկման նշանակությունը: Ռեվոլյուցիոն ճգնաժամը երկ-
րում 1905 թ. նախօրյակին:

1905 թ. հունվարի 9-ը — ուսուցիչների սկիզբ: Արյունոտ
կիրակին: Բողոքի գործադուլները երկրում: Ցարիզմը և բուր-
ժուազիան հունվարի 9-ից հետո:

1905 թ. ամռան մասնաշաղկապ ուսուցիչների ցեղասպան-
կան ՌՍԴԲԳ III համագումարը: Պրոլետարիատի ռեվոլյուցիոն պայքարը
1905 թ. ամռանը: Գյուղացիական շարժումը: Ապստամբությունը
«Պոտյոմկին» զրահանավի վրա:

Հոկտեմբերյան համընդհանուր գործադուլը: Բուլիդինյան դու-
ման: Պրոստամուտյան հաշտությունը: Համառուսաստանյան քա-
ղաքական գործադուլը: Հոկտեմբերի 17-ի ցարական մանիֆեստը:
Բանվորների դեպուտատների սովետները:

Ռուսաստանի ժողովուրդների ազգային-ազատագրական ցա-
րիզմը 1905 թ.: Ֆինլանդիայի պայքարը ավստրո-հունգարիայի համար:
Պայքարն ազգային ազատագրման համար Լեհաստանում: Ազ-
գային շարժումը Բելոռուսիայում և Ուկրաինայում: Անդրկովկասի
ժողովուրդների ռեվոլյուցիոն-ազատագրական պայքարը: Պովոլ-
ժյեի և Սիբիրի ժողովուրդների ազգային շարժումը:

Ինքնավարության գրեթե ամբողջական իրականացումը:
Պայքարն ազգային-ազատագրական պայքարում: Նախապատրաստումը:
Մոսկվայի զինված ապստամբությունը: Ապստամբությունը մյուս քաղաքներում:

Ռեվոլյուցիայի ցեղասպանական օպորտունիզմը: Ռեվոլյուցիոն պայքարը 1906 թ.: I
Պետական դումայի ընտրությունները: ՌՍԴԲԳ IV համագումար-
ը: I Պետական դուման: II Պետական դուման: Հունիս-երեքյան
պետական հեղաշրջումը: 1905 թ. ռեվոլյուցիայի պարտությունը
պատճառները: 1905—1907 թ. թ. ռեվոլյուցիայի նշանակությունը:

III. ՍՈՒԷՏԱՆԻ ՌԵՎՈՂՈՒՑԻԱՆ (1908—1912 թ. թ.) (3 ժամ)

Հունիս-երեքյան միավորությունը: 1904—1908 թ. թ. ար-
դյունաբերական դեպրեսիան: Կոնտրառեվոլյուցիայի սանձարձակու-
թյունը: III պետական դուման:

Սոցիալիստական ազգային-ազատագրական պայքարը: Գյուղատնտեսու-
թյունը: Համայնքի քայքայումը: Սոցիալիստական ազգային
ոպորտունիզմի արդյունքները:

Բանվորական ցեղասպանական ամենամեծ և զաղափարական սարք-
քանդակը: Ռեվոլյուցիայի սարիսերին: Բանվորական շարժումը
ռեակցիայի տարիներին: Գաղափարական տարբերացումները
խոսեցիկների շրջանում:

Բալեզիկները ռեակցիայի սարիսերին: Բուլիդինների պայքարը
պարտիայի համար: Բուլիդինների ձևավորումն ինքնուրույն մարք-

նխատեղան պարտիայի մեջ: Բոլշևիկները երկաթյա դվարդիան:

Օտոյիցի լիազարկության արժեքին քաղաքացիական պատերազմի ժամանակահատվածում: Անգլո-ռուսական համաձայնությունը: Բոսնիայի ճգնաժամը: Ցարիզմը—արևմտյան իմպերիալիզմի պահպան շուն Արևելքում: Ցարիզմը—արևմտյան իմպերիալիզմի սեղանը:

Ազգային-գաղութային նկատման ուժեղացումը սոցիալիզմի հետ կապի մեջ: Ազգային հարցը III Պետական դոմայում: Գաղութային ճնշումը Ռուսաստանի արևելյան ծայրամասերում:

IV. ՌԵՎՈԼՈՒՑԻՈՆ ՎԵՐԵԼՔԻ ՏԱՐԻՆԵՐԸ (1912—1914 թ. թ.) (3 ժամ)

Նոր աշխարհի ցին վերելք: Մոնոպոլիստական կապիտալիզմի աճը Ռուսաստանում: Ռուսական արդյունաբերությունը տնտեսական հետաձգությունը: Լենայի գնդակահարությունը: Մասնաշաղկապի ռուսացիոն շարժումը վերելքի տարիներին: Բոլշևիկյան «Պրավդա» լրագիրը:

IV Պետական դոմայի ընտրությունները: Բոլշևիկները IV Պետական դոմայում: Լենինի և Ստալինի աշխատությունները ազգային հարցի վերաբերյալ: Լեզալ կազմակերպությունների նվաճումը բոլշևիկների կողմից:

Իմպերիալիստական պատերազմի նախադրյալը: Համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմի նախապատրաստումը: Սպառազինման աճը: Բուրժուական դեմոկրատիայի ճգնաժամը, ռուսացիոն զործադուլները պատերազմի նախօրյակին:

II Բ ա ժ ի ն

ԲՈՒՐՇՈՒՆ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ԵՐԿՐՈՐՔ ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՆ (6 ժամ)

I. ՑԱՐԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԻՄՊԵՐԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ (1917 թ. ՄԱՐՏ) (4 ժամ)

Ցարական Ռուսաստանի մասնակցությունը համաշխարհային պատերազմին: Համաշխարհային պատերազմի սկիզբը: Պատերազմի ընթացքը Արևելյան (ռուսական) ռազմաճակատում: Ցարական բանակի պարտությունը պատճառները: II Ինտերնացիոնալի դավաճանությունը: Մենշևիկները և էսերները—շովինիզմի անցկացնողներ Ռուսաստանում: Բոլշևիկները պայքարը պատերազմի և սոցիալ-շովինիստների դեմ:

Ռեվոլյուցիոն նգնաժամի հետո նկատվում: Ցարական Ռուսաստանի ռազմական պարտությունը: Տնտեսական քայքայումը թի-

կունքում: Ռեվոլյուցիոն իրադրությունը երկրում: Բոլշևիկների ռուսացիոն պայքարը պատերազմի տարիներին:

Միջին Ասիայի ժողովուրդների ապստամբությունը 1916 թ.: Ազգային հարցը պատերազմի տարիներին: Ապստամբությունը Միջին Ասիայում:

Լուսավորությունը ու կուլտուրան Ռուսաստանում ռեվոլյուցիայից առաջ: Լուսավորությունը ու գիտությունը: Գրականությունը ու արվեստը:

II. ՓԵՏՐՎԱՐՅԱՆ ԲՈՒՐՇՈՒՆ-ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՆ (2 ժամ)

Ցարիզմի թափալումը, երկու դավադրություններ: Ապստամբությունը Պետրոգրադում: Բանվորների Դեկտեմբերյան Պետրոգրադի Սովետի ստեղծումը: Ռեվոլյուցիայի հաղթանակը երկրում: Ժամանակավոր կառավարությունը: Երկրի խառնությունը:

III Բ ա ժ ի ն

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՆ (16 ժամ)

I. ՀՈԿՏԵՄԵՐՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՅԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ (5 ժամ)

Ժամանակավոր կառավարության նգնաժամի սկիզբը: Լենինի ապրիլյան թեզիսները: Ապրիլյան ճգնաժամը:

Հունիսյան նգնաժամը: Հունիսյան դեմոնստրացիան: Հարձակումը ռազմաճակատում:

Ռուսաստանի ժողովուրդների ազգային-ազատագրական շարժումը ցարիզմի թափալումից հետո: Ժամանակավոր կառավարությունը արդյունաբերության քաղաքականությունը: Ֆինլանդիայի պայքարն անկախության համար: Ուկրաինական կենտրոնական ռազմական ժամանակավոր կառավարությունը: Բելոռուսական կենտրոնական ռազմական: Անդրկովկասյան կոմիտեն և «ազգային խորհուրդները»: Ժամանակավոր կառավարության գաղութային քաղաքականությունը Միջին Ասիայում:

Հունիսյան նգնաժամը: Հուլիսի 3—5-ի հուլիսյան դեմոնստրացիան: Բոլշևիկները պարտիայի VI համագումարը:

Գեներալ Կոնիկովի կոնսուլտացիոն խորհրդանշանը ջախջախումը: Բուրժուական կոնտրակուլցիայի դավադրության ջախջախումը: Ռեվոլյուցիայի ուժերի մոբիլիզացիան:

Գրոհի կազմակերպումը: Ռեվոլյուցիոն ճգնաժամի հասունացումը: Մասսաների բոլշևիզացիան:

16. ՀԱՅԵՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՌԵՎՈԼՈՒՑԻԱՅԻ ՀԱՂԱՅՄԿԸ (9 ժամ)

Հոկտեմբերյան զինված ապստամբությունը: Ապստամբությունը Նախապետության տակ: Ապստամբությունը Պետրոգրադում: Սովետների II համագումարը: Կերենսկու և Կրասնովի հակառակ-տական խռովությունը: Ջախջախումը: Ապստամբությունը Մոսկվայում: Հոկտեմբերը ռազմաճակատում:

Սովետական պետության կազմակերպումը: Պրոլետարական դիկտատուրայի լիկվիդացիայի փորձերի ձախողումը: Առաջին քայլերը դեպի սոցիալիզմ: Սովետական պետական աջարատի ստեղծումը: Բանվորական դեպուտատների Սովետների և գյուղացիական դեպուտատների Սովետների միացումը: Ռուսաստանի ժողովուրդների իրավունքների դեկլարացիան: ՀԱՀ-ի (Համառուսաստանյան Արտակարգ Հանձնաժողովի) ստեղծումը:

Սովետական իշխանության հաղթական երթը: Սովետական իշխանության տարածումը և ամրացումը: Կալեզինի և Դուռնովի ջախջախումը: Պայքարը Սովետական իշխանություն համար Հյուսիսային Կովկասում: Մահմանադիր ժողովի ցրումը: Սովետների III համագումարը: «Աշխատավոր և շահագործվող ժողովրդի իրավունքների դեկլարացիան»:

ձևավորված ժողովուրդների ազատագրումը Սովետական իշխանության կողմից: Ֆինլանդիայի անկախության ձանաչումը: Պայքարը Սովետական իշխանության համար Ուկրաինայում: Պայքարը Սովետական իշխանության համար Բելոռուսիայում: Պայքարը Սովետական իշխանության համար Անդրկովկասում: Պայքարը Սովետական իշխանության համար Միջին Ասիայում: Ազդությունների զործերի ժողովրդական կոմիսարիատը:

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռեալացիայի համա-խառնային պատմական նշանակությունը: Հոկտեմբերյան ռեալացիայի հաղթանակի պատճառները: Հոկտեմբերյան ռեալացիայի նշանակությունը:

III. ԲՐԵՍՏԻ ՀԱՇՈՒՅՑՈՒՆԸ: ՊԱՅՔԱՐ ԿԱՐՃԱՏԵՎ ԴԱԴԱՐԻ ՀԱՄԱՐ (2 ժամ)

Բրեստի հաշտությունը: Պայքար իմպերիալիստական պատե-րազմից դուրս գալու համար: Պայքարն ընդդեմ պատերազմի տրոցկիստական-բուխարինական պրովակատորների: Բրեստի հաշտության ռադիկալացիան:

Սոցիալիստական ժամադրությունը և իր դերը: Սոցիալիստական

շինարարությունն ակտիվ լինելու պայման: Սոցիալիստական ռեալացիայի ծավալումը Գյուլում:

IV բ ա ժ ի ն

ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԻՆՏԵՐՎԵՆՑԻԱՆ: ԲԱՂԱԲԱՅԻՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ (14 ժամ)

I. ՕՏԱՐԵԿՐՅԱ ԻՆՏԵՐՎԵՆՑԻԱՆ ՍԿԻԶԲԸ (5 ժամ)

Ժողովրդական պատերազմը բնորոշ գերմանական իմպերիա-լիստների ներխուժումը: Միջազգային իմպերիալիզմի դերը քա-ղաքացիական պատերազմի կազմակերպման մեջ: Գերմանական օկուպացիան Ուկրաինայում և Զրիմում: Գերմանական իմպե-րիալիստները Բելոռուսիայում: Գերմանական ինտերվենցիան Ֆինլանդիայում: Բենսարաբիայի զավթումը Ռուսիայի կողմից:

Ներքին և արտաքին կոնսոլիդացիայի դավադրությունները ջախջախումը 1918 թ.: Դավադրությունների և խռովությունների կազմակերպումը Սովետական իշխանության դեմ: Առաջին Սո-վետական Կոնսոլիդացիան:

Ցարիցինի պատգամությունը: Ռազմաճակատների օղակում: Ցարիցինի առաջին շրջապատումը: Մահալորձ Լենինի դեմ: Չե-խոսովականների ջախջախումը: Հյուսիսային Կովկասի զավթումը Դենիկինի կողմից: Ցարիցինի երկրորդ շրջապատման ջախջա-խումը: Անգլիական ինտերվենցիան Անդրկասպիում և Բաքում:

Անգլոսայի բանակների հարձակումը Սովետական Ռուսաս-տանի վրա: Բրեստի հաշտության վերացումը: Ուկրաինայի ա-զատագրումը: Անտանտայի զորքերի հարձակման ձախողումը Հյուսիսում: Պայքար Սովետական իշխանության համար Մերձ-բալթիկայում: Բելոռուսական Սովետական Ռեսպուբլիկայի ստեղ-ծումը: Պայքարը լենական օկուպանտների դեմ Լիտվայում և Բե-լոռուսիայում:

II. ԱՆՏԱՆՏԱՅԻ ԵՐԵՔ ԱՐԵՎԱՆՔՆԵՐԻ ԶԱԽՁԱԽՈՒՄԸ (5 ժամ)

Կոլչակի ջախջախումը: Անտանտայի պլանները 1919 թ. գարնանը: Հակահարվածի կազմակերպումն Անտանտայի դեմ: Կոլչակի ռեժիմը Օիբիրում: Կոլչակի հարձակումը և նրա ջախջախումը: Պայքարը Աստրախանի համար: Յուդենիչի ջախ-ջախումը Պետրոգրադի տակ:

Դենիկինի ջախջախումը: Դենիկինի հարձակումը: Հաղթա-նակ Դենիկինի վրա: Դենիկինի լիկվիդացիան:

Սոցիալիստական ժինարարությունը փաղափայլական պատե-
րազմի տարիներին: Ռազմական կոմունիզմի քաղաքականությունը:
Տնտեսական և կուլտուրական շինարարությունը քաղաքացիա-
կան պատերազմի տարիներին: 1920 թ. գարնան լադաղ կար-
ճատե դադարը:

Սպիտակեցման և Վրացիների ջախջախումը: Պատերազմ պա-
տական Լենատանի դեմ: Վրացիների ջախջախումը:

III. ԲԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԾԱՅՐԱՄԱՍԵՐՈՒՄ (4 ժամ)

Ղազախստանի և Միջին Ասիայի ազատագրումը: Ռուսաստա-
նի ժողովուրդների ռազմա-քաղաքական դաշինքը: Ղազախստա-
նի ազատագրումը: Միջին Ասիայի ազատագրումը:

Սովետական իշխանության հաստատումը Անդրկովկասում:
Սովետական իշխանության հաղթանակը Ադրբեջանում: Սովե-
տական իշխանության հաստատումը Հայաստանում: Պայքարը
Սովետական իշխանության համար Վրաստանում և Վրաստանի
սովետիզացիան:

Ճապոնական ինտերվենտների ջախջախումը: Պայքարը ճա-
պոնական ինտերվենցիայի դեմ Հեռավոր Արևելքում: Վորջանե-
վյան օրերը: Սովետական Ռուսաստանի եղբայրական օգնությունը
Մոնղոլիայի աշխատավորությանը:

Բոլշևիկների պարտիան—հաղթանակների կազմակերպիչ ռազ-
մանակառուցումը:

V Բ ա ժ ի ն

ԵՐԿՐԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԵՐԱԿԱՆՔՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԽԱՂԱՂ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱՆՑՆԵԼԸ (10 ժամ)

I. ՊԱՅՔԱՐ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԵՐԱԿԱՆՔՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ (7 ժամ)

Սովետական պետության պատերազմից դեպի խաղաղ տնտե-
սական շինարարության անցնելը: Սովետական Ռուսաստանի մի-
ջազգային իրադրությունը 1921 թ.: Սովետական Ռուսաստանի
տնտեսական քայքայումը: Կրոնշտադտի խռովությունը: Արմիու-
թենական դիսկուսիան պարտիայի մեջ: Սովետների VIII համա-
գումարը և ԳՈԼԼԻՌ-ի պլանը: Նոր տնտեսական քաղաքակա-
նության անցնելը: ՆեՊ-ի առաջին հանրագումարները:

Սովետական Ռուսաստանի տնտեսական վերականգնումը: Սո-
վետական Ռուսաստանի դեմ տնտեսական պատերազմի փորձերի

ձախողումը: ՆեՊ-ի ուղիների վրա հարձակման անցնելը:
Պայքարը կոնտրոկուլացիայի դեմ վերականգնման շրջանում:

Սովետական Սոցիալիստական Ռեսպուբլիկաների Միության
կազմակերպումը: Սովետական իշխանության շինարարությունը
ՌՍՖՍՌ ազգային ռազմաքաղաքական: ՍՍՌՎ կազմակերպումը: ՍՍՌՎ
առաջին կոնստիտուցիան:

Լենինի պատգամները: Ստալինի երգումը: Լենինի վերջին
ելույթները: Բոլշևիկների պարտիայի XII համագումարը: Անդ-
րական իմպերիալիստների փորձերը՝ ներքաշել ՍՍՌՎ պատե-
րազմի մեջ: Ժողովրդական տնտեսության վերականգնման դժ-
վարությունները: Լենինի մահը: Ստալինի երգումը:

Վերականգնման շրջանի վերջը ՍՍՌՎ-ում: Առաջին տարին
առանց Լենինի: ՍՍՌՎ պրոլետարիատի և ազգային ռեսպուբլի-
կաների գյուղացիության դաշինքի ամրացումը:

II. ՊԱՅՔԱՐ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԻՆՏԻՍՏՐԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

(1926—1929 թ. թ.) (2 ժամ)

Ինդուստրացման կուրսը: Սովետական Ռեսպուբլիկայի մի-
ջազգային դրություն ամրացումը: Սոցիալիզմի կառուցման ծը-
րագիրը ՍՍՌՎ-ում:

Անցիալիստական ինդուստրացման դժվարություններն ու հա-
ջողությունները: ՍՍՌՎ դառնում է ինդուստրիալ երկիր: Թշնա-
միների միացյալ ձակաորդ—Չեմբոլինից մինչև Տրոցկին:

Առաջին հնգամյա պլանը: Կոլեկտիվացման կուրսը: Հարձա-
կում կուլակության դեմ: Մեծ բեկման տարին:

VI Բ ա ժ ի ն

ՍՍՌՎ—ՍՈՑԻԱԼԻԶՄԻ ԵՐԿՐ (11 ժամ)

ՍՍՌՎ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԿՈԼԵԿՏԻՎԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՄՂԱՍ

ՊԱՅՔԱՐԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ (3 ժամ)

Պայքար գյուղատնտեսության սոցիալիստական վերակառուց-
ման համար: Պատերազմի նոր պրոլոնգացիաները: Կուլակությունը
որպես դասակարգ լիկվիդացիայի ենթարկելը: Սոցիալիս-
տական հարձակման հաջողությունները: Կոլտոզային կարգերի
հաղթանակը: Հնգամյակը չորս տարում: Առաջին հնգամյակի
հանրագումարները:

II. ՊԱՅՔԱՐ ՍՈՑԻԱԼԻՉՄԻ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՎԱՐՏՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԵՎ ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ
ԿՈՆՍԻՏԻՏՈՒՑԻԱՆ (8 ժամ)

Սոցիալիզմի երկրորդ հնգամյակը: Սովետական Միության միջազգային իրադրությունը 1935—1940 թ. թ.: Երկրորդ հընդամյակի հանրագումարները: Ստալինական շարժումը: Տրոցկիստական-բուխարինական վիժվածքների ֆալսիֆիկացիան:

Ստալինյան Մեծ Կոնստիտուցիան: ՄՍՌՄ դասակարգային կառուցվածքի փոփոխությունները, որոնք զբված են Ստալինյան Կոնստիտուցիայով: Սոցիալիզմի հաղթանակը: Կոնստիտուցիայի ընդունումը Սովետների Համամիութենական VIII Արտակարգ համագումարի կողմից: ՄՍՌՄ Գերագույն Սովետի համաժողովը ընդհանուր ընտրությունները:

ՄՍՌՄ մուտքն աստիճանաբար կոմունիզմին անցնելու շրջանը: Երրորդ հնգամյա սլանը: Աշխատանքային և քաղաքական վերելքը սոցիալիզմի երկրում:

Պայքար խաղաղության համար իմպերիալիստական երկրորդ պատերազմի պայմաններում: ՄՍՌՄ պայքարը խաղաղության համար: Արևմտյան Ուկրաինայի վերամիացումը ՌԽՍՖՍՀ-ին և Արևմտյան Բելոռուսիայի վերամիացումը ԲՍՍՌ-ին: Հյուսիս-արևմտյան սահմանների անվտանգության ամրացումը: Բեասարաբիայի ազատագրումը: Հյուսիսային Բուկովինիայի միակցումը: Սովետական իշխանության հաստատումը Լիտվայում, Լատվիայում և Էստոնիայում:

Կուլտուրական ռևոլյուցիան ՄՍՌՄ-ում: Կրթության աճը: Գիտության ծաղկումը ՄՍՌՄ-ում: Գրականության և արվեստի ծաղկումը: Ձևով ազգային, բովանդակությամբ սոցիալիստական ընդհանուր-սովետական կուլտուրայի շինարարությունը: Սովետական ժողովրդի բարոյական-քաղաքական միասնությունը:

Ամբողջ ուսումնական տարվա ընթացքում կրկնության համար—8 ժամ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ն ո Ր պ ա տ մ ու թ յ ու ն

	Էջ
Ութերորդ դասարան	3
Իններորդ դասարան	24

Մ Ս Ռ Մ պ ա տ մ ու թ յ ու ն

Ութերորդ դասարան	44
Իններորդ դասարան	64
Տասներորդ դասարան	81

Գառ. խմբ. Ա. Ե. Մալխասյան

Թարգմանիչ՝ Խ. Մանույան

ՎՖ 3191, պատվեր № 37, տիրած 500, տպ. մամ. 6,4, հեղ. մամուլ 5,85:

Պատրաստված է տպագրության 1941 թ. փետրվարի 25-ին

Հոսանքատի տպարան, Երևան, Տերյան 127

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0400972

123

ԳԻՆԸ 2 Ռ.

ПРОГРАММЫ
для неполных средних и
средних школ взрослых

НОВАЯ ИСТОРИЯ
ИСТОРИЯ СССР

НА АРМЯНСКОМ ЯЗЫКЕ

ПРОСВЕЗДАТ

Ереван, тип. Просвиздата, Терян 127, 1940.